

**ULUSLARARASI VE GEÇİCİ KORUMA
ALTINDAKİ YABANCILARIN UYUM
STRATEJİLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR
ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR İLİ
ÖRNEĞİ**

Songül ALKAN AYKAÇ
Doktora Tezi
Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ
Şubat, 2023
Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

ULUSLARARASI VE GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ
YABANCILARIN UYUM STRATEJİLERİNE İLİŞKİN
NİTEL BİR ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR İLİ
ÖRNEĞİ

Hazırlayan:

Songül ALKAN AYKAÇ

Danışman:

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Doktora tezi olarak sunduğum “**Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Uyum Stratejilerine İlişkin Nitel Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği**” adlı çalışmanın, tarafımdan tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti halinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

17/02/2023

İmza

Songül ALKAN AYKAÇ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Songül ALKAN AYKAÇ
	Numarası	160657102
	Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji
	Program Düzeyi	☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Uluslararası ve Geçici Koruma Altındaki Yabancıların Uyum Stratejilerine İlişkin Nitel Bir Araştırma: Afyonkarahisar İli Örneği
Tez Savunma Sınav Tarihi		17.02.2023
Tez Savunma Sınav Saati		14.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☐oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğüne kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

ULUSLARARASI VE GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ YABANCILARIN UYUM STRATEJİLERİNE İLİŞKİN NİTEL BİR ARAŞTIRMA: AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ

Songül ALKAN AYKAÇ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Şubat, 2023

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Türkiye'ye yönelen kitlesel ve bireysel göç hareketleri göçmenin ev sahibi toplumla bütünleşme sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu bütünleşme sürecini uyum olarak tanımlayan Türkiye, bu kavram ile göçmenin hayatını idame ettirecek yapısal sorunlara çözümler getirmekte iken göçmenin sosyo-kültürel entegrasyonunu kendi yeteneklerine bırakmaktadır. Belirli bir entegrasyon süreci takip etmeyen göçmen için yerli halkla ilişkilerinde gözetilmesi gereken ilk ilke kendi faydasıdır. Bu nedenle göçmenin ev sahibi toplumla bütünleşmesi gündelik yaşamın karmaşası ve belirsizliğinde egemen toplumsal yapının değerlerini ve yöntemlerini kullanarak geliştirdiği davranışlarla gerçekleşir. Michel de Certeau buna taktik adını vermektedir. Egemen toplumsal yapı içerisinde öteki ve yabancı olarak görülen göçmenin geçici ve değişken taktikler kullanarak ilişkilerini sürdürmesi egemen toplumsal yapıya karşı bir direniş olarak da okunabilir.

Bu araştırmanın amacı göçmenin ev sahibi toplumla gündelik ilişkilerinde kendi tecrübelerinden hareketle geliştirdiği entegrasyon taktiklerini ve bu taktiklere göçmenin ait olduğu statünün etkisini keşfetmektir. Nitel araştırma yöntemi ile yürütülen bu çalışmada fenomenoloji deseni kullanılmış ve 9'u geçici koruma, 9'u uluslararası koruma statüsünden olmak üzere 18 kişi ile derinlemesine yüz yüze görüşme ve gözlem teknikleri kullanılmıştır. Elde edilen veriler Maxqda Nitel veri analiz programı ile analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda göçmenin taktiklerini etkileyen unsurlar belirlenmiş ve uluslararası koruma statüsündeki göçmenin taktiklere daha çok başvurduğu görülmüştür. Araştırmadan elde edilen verilerden hareketle göçmenin taktiksel ve tepkisel bu entegrasyon deneyimi reaksiyonel entegrasyon olarak tanımlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Entegrasyon, Bütünleşme, Taktik, Direniş

ABSTRACT

A QUALITATIVE RESEARCH ON ADAPTATION STRATEGIES OF FOREIGNERS UNDER INTERNATIONAL AND TEMPORARY PROTECTION: THE CASE OF AFYONKARAHİSAR PROVINCE

Songül ALKAN AYKAÇ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

February, 2023

Advisor: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Individual and mass migration movements to Türkiye bring about the problems of integration between migrant and host community. Describing the integration process as cohesion, Türkiye finds a way out for structural problems which migrants are to survive while it leaves them the socio-cultural integration into their capabilities. For migrants who do not follow a specific integration process, the first principle for the relationship between them and local people is their own benefit. For that reason, the integration of the immigrant with the host society takes place through the behaviors she develops by using the values and methods of the dominant social structure in the chaos and uncertainty of daily lives. Michel de Certeau named this as “tactic”. Seeing migrants as other and foreign in dominant social structure, continuing relations with temporary and variable tactics could also regarded as a boycott against dominant social structure.

The aim of the study is to explore the tactics which migrants develop through own experiences with host community in causal relationship and the effect of migrant status on these tactics. In this study, which was carried out with the qualitative research method, a phenomenological research pattern was used and in-depth face-to-face interviews and observation techniques were conducted with 18 people of 9 of whom was under temporary protection status and the other 9 was under international protection status. The data obtained was analysed through Maxqda data analysis program. As a result of analysis, the factors which effect migrants’ tactics were found out and seen that the migrants who are international protection status were tend to be more to apply tactics. Based on the data obtained from the research, tactical and responsive integration experiences of migrants is defined as reactional integration.

Keywords: Migration, Integration, Social Cohesion, Tactic, Resistance

ÖN SÖZ

Zorlu ve her adımında emek dolu bir çalışma sürecinin ardından tamamlanan doktora tezimde, göçmenlerin önemli sorunlarından birine ışık tutuyor olmanın gurur verici olduğunu ifade ederek başlamak istiyorum. Sürecin uzunluğu ve zorluğu bu çalışmanın ortaya çıkmasında desteği olanlara teşekkür listesini de bir o kadar uzun kılıyor. Öncelikle lisans öğrenciliğimden doktora tez çalışmamın tamamlanmasına kadar danışmanlığımı yürüten, akademik hayatımın her aşamasında kendisinden çok şey öğrendiğim, hayatımda hep ayrı bir yeri olacak danışmanım Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ'a, her ne kadar emeklerine olan minnettarlığımı ifade etmekte yetersiz kalsa da teşekkür ederim. Ayrıca tez çalışmamın biçimlenmesinde kıymetli katkıları olan değerli hocalarım Prof. Dr. Yusuf ADIGÜZEL'e, Dr. Öğr. Üyesi Osman METİN'e, Dr. Öğr. Üyesi Bedir SALA'ya, emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Süreç içerisinde fark edemediğim ancak geriye baktığımda bana yardımları kelimelerle ifade edilemeyecek, tez yazım süreci boyunca beni her zaman destekleyen, yaşamımı kolaylaştırmak için elinden gelenin fazlasını yapan dostlarım Filiz FINDIK, Esmâ HAN, Rasime DEMİR, Birgül ORUÇ, M. Salim DANIŞ ve Gözde AYKUT'a ayrı ayrı teşekkür ederim. Yardımlarının benim için ne kadar önemli olduğunu ve bu süreçteki desteklerini hayatım boyunca hatırlayacağımı ifade etmeliyim.

Bu çalışma vesilesi ile birçok farklı kültürden ve inançtan göçmenlerle tanıştım. İsimleri burada yazılamayan katılımcı göçmenler başta olmak üzere tanıştığım tüm göçmenlere bu çalışmanın bir parçası olmayı kabul ettikleri ve beni hayatlarına dahil ettikleri için teşekkür ederim. Tabi ki, beni bugünlere getiren babam Mehmet ALKAN ve annem Melek ALKAN'a da bana her zaman inandıkları ve destek oldukları için teşekkür ederim. Son olarak hayatımın en zor birkaç yılında bana eşlik eden, uzakta olsa da hayatımı kolaylaştırmak için elinden gelen herşeyi yapan, zor zamanlarımı güzelleştiren, yaşamının zevkli bir şey olabileceğini gösteren sevgili eşim Doğançan AYKAÇ'a teşekkür ederim.

Bu çalışmayı göç yollarında hayatını kaybeden isimsiz göçmenlere ithaf ediyorum... Dünyanın herkes için daha adil bir yer olması umuduyla....

Songül ALKAN AYKAÇ

İmza
Şubat 2023

İÇİNDEKİLER

	sayfa
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI.....	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1. TANIMLAR VE GÖÇ.....	9
1.1. GÖÇMEN, MÜLTECİ, SİĞİNMACI.....	10
Göçmen:	10
Sığınmacı:.....	10
Mülteci:	10
Şarh Mülteci:.....	11
İkincil Koruma:	11
Yabancı:	11
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu:	11
Kaynak Ülke ve Hedef Ülke:	11
Transit Ülke	11
Uluslararası Koruma:	12
Geçici Koruma.....	12
1.2. GÖÇ TÜRLERİ	14
İç Göç (Ulusal göç):	14
Dış Göç (Uluslararası göç):.....	14
Düzenli Göç:.....	14
Düzensiz Göç:	14
2. GÖÇ KURAMLARI	14
2.1. TEMEL GÖÇ KURAMLARI.....	15
2.1.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	15
2.1.2. İtme Çekme Kuramı	16
2.1.3 Petersen'in 5 Göç Tipi.....	17
2.2. EKONOMİK TEMELLİ GÖÇ KURAMLARI	18

2.2.1 Neoklasik Makro Ekonomi Kuramı	18
2.2.2. Neoklasik Mikro Ekonomi Kuramı	19
2.2.3. Yeni Ekonomi Kuramı.....	20
2.2.4. İkili İşgücü Piyasası Kuramı	22
2.2.5. Merkez-Çevre ya da Dünya Sistemleri Kuramı	23
2.3. SOSYO-KÜLTÜREL GÖÇ KURAMLARI.....	25
2.3.1. Ağ Kuramı	25
2.3.2. Göç Sistemleri Kuramı	26
2.3.3. Kurumsal Kuram	27
3. TÜRKİYE'NİN ULUSLARARASI GÖÇ TARİHİ	27
3.1. 19. YY. OSMANLI'DA KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ	28
3.2. CUMHURİYET DÖNEMİ GÖÇ HAREKETLERİ	31
3.3. TÜRKİYE'NİN GÜNCEL GÖÇ VERİLERİ.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

EV SAHİBİ TOPLUMUN BÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMLARI İLE GÜNDELİK YAŞAM KAPSAMINDA TAKTİK VE DİRENİŞ

1.EV SAHİBİ TOPLUM VE GÖÇMENİN BÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMLARI.....	37
1.1. ENTEGRASYON	37
1.2. ASİMİLASYON	40
1.3. TÜRKİYE'NİN TERCİHİ; UYUM.....	42
2. GÜNDELİK YAŞAMDA TAKTİK VE DİRENİŞ	46
2.1. MİCHEL DE CERTEAU STRATEJİ VE TAKTİK.....	47
2.2. ALAN VE OYUN: BOURDİEU KAVRAMLARI İLE MÜCADELE VE STRATEJİLERİ ANLAMAK	52
3. GÜNDELİK YAŞAMDA MİKRO DİRENİŞ BİÇİMLERİ	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI KORUMA VE GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ YABANCILARIN UYUM STRATEJİLERİ: AFYONKARAHİSAR İLİ ÖRNEĞİ

1.ARAŞTIRMA TASARIMI.....	59
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	59
1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ.....	61
1.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI	61
1.4. ARAŞTIRMACININ KONUMU VE ETİK.....	62
1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	64
1.5.1 Araştırmanın Deseni	64

1.5.2. Çalışma Grubunun (Örneklemin) Belirlenmesi	65
1.5.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci	69
1.5.4. Verilerin Analizi	70
1.5.5. İnanlırlık, Aktarılabirlik, Teyit Edilebilirlik ve Tutarlılık	71
2. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR	74
2.1. “MAKBUL OLMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR	74
2.2. “ANONİM KALMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR	79
2.3. “MODEL ALMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR	84
2.4. “KENDİNİ KORUMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR	86
2.5. “AYRIŞMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR	91
2.6. “SOSYO-EKONOMİK SERMAYEYE GÜVEN” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR	91
2.7. GÖÇMENİN AİT OLDUĞU STATÜNÜN, KULLANDIĞI TAKTİKLERE ETKİSİNE İLİŞKİN BULGULAR	96
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER	105
KAYNAKÇA	119

TABLÖLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. Çalışma Grubunun Öznelik Bilgilerine İlişkin Veriler	68
Tablo 2. Nitel Araştırmalarda Veri Analizi Süreci (Creswell, 2017: 197)	71
Tablo 3. Analizler Sonucunda Elde Edilen Tema, Kategori, Kod Örüntüsü	73
Tablo 4. Makbul Olma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları	74
Tablo 5. Anonim Kalma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları	80
Tablo 6. Model Alma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları	84
Tablo 7. Kendini Koruma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları	87
Tablo 8. Ayrışma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları	92
Tablo 9. Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları	94
Tablo 10. G.K. ve U.K. Statülerinin Kod ve Kategoriler Açısından Çapraz Tablo Analizi ile Karşılaştırılması	102
Tablo 11. Geçici Koruma Statüsündeki Katılımcı Göçmenlerin Taktikleri Uygulama Sıklıkları (Kod-Matris Analizi)	103
Tablo 12. Uluslararası Koruma Statüsündeki Katılımcı Göçmenlerin Taktikleri Uygulama Sıklıkları (Kod-Matris Analizi)	104

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB: Avrupa Birliği

BM: Birleşmiş Milletler

GK: Geçici Koruma

GKY: Geçici Koruma Yönetmeliği

GİB: Göç İdaresi Başkanlığı

UK: Uluslararası Koruma

UN: United Nations

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

IOM: International Organization for Migration

YUKK: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

İnsanlığın kadim olgularından biri olan göç yaşadığımız çağdaki farklı gelişmelerin etkisi ile artan insan hareketliliğine bağlı olarak, bütün dünyayı etkileyecek bir kapasiteye ulaşmıştır. Türkiye de coğrafi konumu ve tarihsel müktesebatı itibari ile gelişmelerden en fazla etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Türkiye’de son zamanlarda uluslararası göç çalışmalarına yönelen yoğun ilgi, içinde bulunduğumuz coğrafyanın asırlık kaderinin son on yılda bir kez daha yinelenmesi ile oluşmuştur. İşgaller, iç savaşlar ve yoksulluğun kaçınılmaz bir sonucu olan göç 2011’de Suriye’den gelen göçmenler ile birlikte, yakın tarihimize çok da uzak olmayan bir durumla, Türkiye’yi kitlesel göç hareketlerine ev sahipliğine zorlamıştır. Cumhuriyet döneminde yaşanan nüfus mübadeleleri, soğuk savaş döneminden kaynaklı göçler ile 1991’de Iraktan gelen kitlesel göçlere bakıldığında tarihsel süreçte Türkiye, farklı nedenlerle farklı coğrafyalardan göçler almış ve farklı etnik gruplara ve kimliklere ev sahipliği yapmıştır. 2011’de Suriye’de başlayan iç savaş ise önceki göç akınlarına benzer nedenlerle ancak onlardan sayısal olarak çok daha büyük bir akınla Türkiye’yi karşı karşıya bırakmıştır. Suriye’li göçmenlere açık kapı politikası ile kapılarını açan Türkiye’nin uluslararası alanda da takdir edilen bu ev sahipliği ise yakın coğrafyalardan başka göçmenlerin gelmesinin de önünü açmıştır.

Türkiye, hem bir transit ülke hem de bir hedef ülke olarak Suriye’li göçmenlerle birlikte Afganistan, Irak, İran, Türkmenistan, Pakistan gibi farklı ülkelerden gelen göçmenlerin de hedefindedir. Türkiye’de Ekim 2022 itibariyle göçmen ve mülteci sayısı 5.292.269’dur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022g). Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne koyduğu coğrafi sınırlama ile Avrupa dışından gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmemektedir. Mülteci statüsünü sadece Avrupa’dan gelen göçmenlere tanıması nedeniyle Türkiye’de bulunan yaklaşık 6 milyon göçmen geçici koruma ve uluslararası koruma şeklinde iki temel statü altında yer almaktadır. Geçici koruma statüsünde yalnızca Suriye’den gelen göçmenler yer alırken, uluslararası koruma statüsünde Avrupa dışından gelen ve Suriyeliler hariç göçmenlerin tümü bulunmaktadır.

Tarihinin en büyük göç akını ile karşılaşan Türkiye’ye kitlesel ve bireysel göçlerin artması göçmenlerin ev sahibi ülke ile nasıl bütünleşeceği, burada bir geleceklerinin olup olmayacağı, geçici bile olsalar geçicilik süresinin ne kadar olacağı şeklinde sorularla karşı

karşıya bırakmıştır. İsmi ile müsemma geçici koruma statüsü, Suriye’de iç savaşın bitmesinin ardından Suriyelilerin ülkelerine geri döneceği kanaatini ifade etmektedir. Sayıları milyonları bulan göçmenlerin yerli halkla nasıl bütünleşeceği sorusuna ev sahibi devlet Türkiye, “uyum” politikası ile yanıt vermiştir. Göç İdaresi Başkanlığı uyumu, *“yabancılar ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandıracak faaliyetler”* olarak tanımlanmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022f). Bu tanımlamaya bakıldığında uyumun göçmenin geçiciliği üzerine kurulduğu açıktır (Güler, 2020: 265). Ancak Suriyeli göçmenlerin Türkiye’de bulunuşunun 13. yılında Suriyeli göçmenler vatandaşlık sırası beklemektedir ve Suriyeliler dışında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak isteyen başka uyruklardan uluslararası koruma statüsünden göçmenler de bulunmaktadır.

Vatandaş olsalar da olmasalar da göçmenin ev sahibi toplumda varlığı, entegrasyon sorunlarını beraberinde getirmektedir. Göçmen ve ev sahibi toplum arasında iki yönlü kültür ve alışveriş süreci olarak görülen entegrasyon, göçmenlerin yerli halkla eşit konuma gelmesiyle sona eren çok boyutlu bir süreç olarak ifade edilebilir (Phillimore & Goodson, 2008: 309). Entegrasyonu yapısal ve sosyal entegrasyon olarak ikiye ayıran David Lokcwood (1964)’un bu ayırımına bakıldığında göçmenin sağlık, eğitim, barınma, çalışma gibi sorunlarının giderilmesine yönelik uyum politikaları yapısal entegrasyona karşılık gelmektedir ve göçmenin sosyal entegrasyonunu sağlayacak adımlar, göçmenin kendi çabasına bırakılmıştır. Türkiye’de göçmenin sosyal entegrasyonun gerçekleştirilebilmesinin önündeki engel ise göçmenin geleceğinin ne olacağının henüz belirlenmeyişi ve bu durumun hukuki olarak tanımlanmayışından kaynaklı sorunlardır.

Resmi bir sosyal entegrasyon sürecinin yürürlüğe konmaması uzun yıllardır burada olan göçmenin yerli halkla bütünleşmesini zorlaştırmakta, ancak önüne geçememektedir. Göçmenin gündelik hayatın olağan akışında, ev sahibi toplumla kamusal alanlarda gerçekleşen ikili ilişkilerinin merkezinde taktikler yer almaktadır. Michel de Certeau’ya göre, günlük yaşamımızda ürettiğimiz alışkanlık, tutum ve uygulamaların birçoğu ve zayıf olanın güçlü olana karşı zaferleri, kandırmacaları, oyunları taktiktir (De Certeau, 2009: 55) An’ı kurtarmak, sorunlardan uzak kalmak için başvurulmuş bu taktikler zamanla kalıcı hale gelerek, göçmenin kendi entegrasyon sürecinin tanımlayıcı bir parçası olmuştur.

Türkiye’de göç ve göçmen çalışmalarında göçmenin entegrasyonuna yönelik çalışmalara bakıldığında alan araştırmalarında bir artış olduğu görülmekle birlikte bu çalışmaların büyük bir kısmının geçici koruma statüsündeki Suriyelilere yönelik olduğu dikkati çeker. Bu çalışmalar arasında en dikkat çeken M. Murat Erdoğan tarafından gerçekleştirilen “Suriyeliler Barometresi” başlıklı araştırma dizisidir. Erdoğan, çalışmasında hem Suriyelilerle hem de Türk toplumuyla eş zamanlı saha çalışması yapmış ve her iki toplumun karşılıklı algılarını incelemiştir (Erdoğan, 2015, 2018, 2020). Bunun dışında Suriyeli göçmenlerin bütünleşme deneyimleri (Bozkurt, 2020), nitelikli Suriye’li sığınmacıların vatandaşlığa geçiş sürecinde sosyo-ekonomik kapasitesinin rolü (Cantürk, 2020), Şanlıurfa örneğinde hem yerli kentlilerin hem de kente göç eden Suriyeli göçmenlerin iç güvenlik perspektifi (Ceylan Sezgin, 2019), Suriyeli kent mültecilerinin sosyal, ekonomik ve kültürel entegrasyonu (Geyik Yıldırım, 2020), Suriyeli göçmenlerin entegrasyon sürecinde yaşadıkları zorluklar ve temel haklara erişimde yaşanan sıkıntılar (Şimşek, 2019), Suriyelilerin iş yaşamına uyumu (Gürkan, Özyurt, Tuna, Saçlı, & Tuna, 2020), Suriyeli ailelerin göç deneyimi ve göç ettikten sonra karşılaştıkları sorunlarla baş etme stratejileri ve çözümleri (İncetahacı, 2020), literatürde uyum ve göç başlığı altında çalışılan konulardan bir kısmıdır.

Uluslararası Koruma altındaki göçmenlerin araştırma sahası olarak tespit edildiği çalışmalara ise örneklemin yalnızca Suriyeli göçmenler olarak belirlendiği çalışmalar kadar sık rastlanmaz. Türkiye’de iç göçmenle ile uluslararası göçmenlerin karşılaşma pratikleri (Alarçin, 2019), Ankara’daki İranlı düzenli göçmenlerin göç deneyimleri (Akis Kalaylıoğlu, 2016), Somalili mülteci kadınların günlük hayatı (Hatipoğlu, 2020) yapılan çalışmalar arasında yer alırlar. Literatürde her iki göçmen grubunun örneklem olarak belirlendiği araştırma ise farklı etnik göçmen gruplar ile yerli halk arasındaki birlikte yaşama deneyimlerine ve toplumsal ilişkilere odaklanan Ankara Mamak ilçesinde gerçekleştirilen çalışmadır (Sağiroğlu & Yılmaz, 2021). Sağiroğlu ve Yılmaz’ın çalışması her iki statü altındaki (uluslararası koruma ve geçici koruma) göçmenleri birlikte araştırma nesnesi olarak belirlemiş ve literatüre önemli katkı yapmıştır. Göçmenlerin entegrasyon ve uyum stratejilerini gündelik hayat sosyolojisi bakımından inceleyen bizim araştırmamıza en yakın araştırma ise Deniz vd. (2016) ile Karakuş Yetkin (2017)’in çalışmalarıdır. Deniz vd., Suriyeli göçmenlerin günlük hayat stratejilerini yerli halkla karşılıklı bir ilişki bağlamında Kilis ve Gaziantep ili örneğinde, Karakuş ise Eskişehir örneğinde uluslararası koruma altındaki göçmenlerin günlük yaşam deneyimlerini,

sorunlarını ve bu sorunlarla baş etme stratejilerini çalışmıştır. Nitekim yalnızca bir statüdeki göçmenin entegrasyonu üzerine odaklanan çalışmalara bakıldığında bu araştırmanın amacını kapsayan çalışmalar konusunda literatürde bir boşluk olduğu görülmektedir.

Buradan hareketle göçmenin entegrasyon sürecinde geliştirdiği taktikleri belirlemeyi hedefleyen ve bu durumu doğrudan göçmenin statüsü ile ilişkili olarak araştıran çalışmalara rastlanılmamaktadır. Göçmenlerin entegrasyon taktiklerini araştıracak olan çalışmamız, bu boşluğu doldurma iddiası taşımaktadır. Türkiye'nin göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşme sürecini uyum olarak tanımlamasının göçmenin entegrasyon sürecine etkisi var mıdır? Kendisi için yabancı bir toplumda hayatta kalmaya çalışan göçmenin gündelik yaşamın olağan akışında ortaya çıkan sorunlarla nasıl baş etmekte ve hangi taktikleri geliştirmektedirler? Yerli halkla ilişkilerine dayalı olarak geliştirdikleri alternatif entegrasyon süreci hangi kavramla tanımlanabilir? soruları bu araştırmanın temel problemlerini oluşturmaktadır.

Yukarıda bahsi geçen problemlere cevap aramak için hazırlanan bu çalışmanın toplumda dezavantajlı gruplardan biri olan göçmenlerin sorunlarını tartışması, araştırmanın her aşamasında bazı zorlukları barındırmaktadır. Hayatta kalabilmek ya da daha iyi bir yaşama ulaşabilmek üzere çıkılan göç yolculuğunda göçmenlerin ödediği bedellerin tahayyül edebileceğimizden çok daha fazla olması, çalışmanın hem veri toplama hem de yazım süreçlerinde ayrıca hassas olmayı gerektirdi. Göç ettikten sonra ev sahibi toplumda göçmenin karşı kaşıya kaldığı önemli sorunlarından biri, ev sahibi toplumla bütünleşerek yerli halk tarafından kabul edilmesidir. Kendisini ev sahibi topluma kabul ettirebilmek için çabalayan göçmenlerin hızlı çözümlere başvurdukları araştırma boyunca görülmüştür. Çalışmanın sahadan veri toplama süreci bu hızlı çözümlerin neler olduğunu anlayabilmek üzerine kuruludur. Ancak nitel araştırmaya dayalı çalışmaların birçoğunda görülen katılımcıların inançlarını, fikirlerini araştırmacıdan etkilenmeden ifade etmesinde yaşanan zorluklar bu çalışmada da ortaya çıkmış, bunu önleyebilmek için veri toplama süreci daha uzun vakitlere yayılmıştır. Sahada yapılan ilk gözlemlerle birlikte 2 yılı bulan veri toplama sürecinde göçmenlerin kendilerini gizleme davranışına yönelerek etnik, kültürel ve dinsel grupları dışındaki biri ile görüşmeyi kabul etmekte zorlandıkları görülmüştür. Defalarca alışveriş yapılan market sahibi bir Suriyeli göçmenin Türkiye'deki göçmenlere yönelik tepkiler nedeniyle korkarak görüşmeyi reddetmesi ise örneklerden yalnızca biridir. Özellikle çalışma izni

olmadan çalışan göçmenler çalışma hayatındaki sorunları anlatmakta çekimser kalmış, gerçek görüşlerini ifade etmesi birkaç görüşmeden sonra olabilmektedir.

Tamamı Afyonkarahisar’da yaşayan göçmenlerden oluşan çalışma grubunun belirlenmesinde bir başka güçlük, farklı öznitelik verilerine sahip katılımcı bulmakta yaşanmıştır. Saha araştırmalarında katılımcıların özniteliklerinin çeşitli olması amaçlanır. Ancak Türkiye’de özellikle uluslararası koruma statüsündeki göçmenlere ilişkin verilerin şeffaf şekilde yayınlanmaması nedeniyle Afyonkarahisar’da farklı inanışlara sahip göçmenlere ulaşmayı zorlaştırmıştır. Bununla birlikte görüşmeyi kabul eden bazı göçmenlerin yardım beklentisine girmesi de görüşmelerin seyrini ve süresini etkilemiştir. Saha çalışması sürecinin göçmenlerin ülkedeki varlığı ve geri gönderilmesi konularının sıklıkla tartışıldığı, bazı göçmenlerin bir kısım siyasetçiler tarafından iş yerlerinde rahatsız edilerek teşhir edildiği haberlerinin basında gün aşırı yer aldığı bir dönemde yapılması da göçmenlerin araştırmaya katılımını etkilemiş ve mesafeli yaklaşmasına neden olmuştur. Katılımcı olması istenen bazı göçmenler iç siyasette yapılan tartışmalardan etkilenmiş, yerli halktan tepki görme riski nedeniyle kendilerini geri çekmiş, görüşmeyi kabul etmemiştir. Araştırmanın katılımcılarından birkaçı son 4 yılda kendilerine yönelik tepkilerin ilk geldikleri günden oldukça değiştiğini görüşmeler sırasında vurgulamıştır. Bu durum bu araştırmanın bundan birkaç yıl önce yapılsaydı elbette farklı sonuçlar alınabileceğini de göstermesi açısından önemlidir.

Afyonkarahisar’da yaşayan göçmenlerin çok büyük bir kısmı şehrin genel sosyo-kültürel yapısından ayrılmaktadır. Kaba bir sınıflandırma ile kentin milliyetçi-muhafazakar yapısı nedeniyle burada yaşayan göçmenler ayrıca bu toplumsal uzaklık ile de başetmek zorunda kalmıştır. Katılımcı göçmenlerden bazılarının bu farklılıkları silikleştirme adına araştırma süresince yerli halkla dini ve varsa tarihsel benzerliklerini özellikle vurguladıkları görülmüştür. Tüm bunlar çalışmanın veri toplama sürecini zorlaştırdığı gibi bu araştırmanın yapılmasının da ne kadar gerekli olduğunu göstermekte ve tepki odaklı yaşayan, kendini ve ailesini koruma içgüdüleriyle hareket eden göçmenlerin toplumsal yaşamdaki varlıklarını nasıl kurguladıkları ve yerli halkla ilişkilerini nasıl sürdürdükleri sorularını da öne çıkarmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, göçmenin gündelik yaşam deneyimlerinden hareketle kendi geliştirdiği entegrasyon taktiklerini belirlemek ve bu taktikleri sistematik biçimde tanımlamaktır. Ayrıca göçmenin ait olduğu statünün farklılaşması da entegrasyon sürecini etkileyen faktörlerden biri olması sebebiyle göçmenin bütünleşme sürecinde

yaşadığı sorunlarla baş etme sürecini de etkilemektedir. Bu nedenle göçmenin ait olduğu statünün entegrasyon sürecine etkisinin belirlenmesi, bu çalışmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmanın entegrasyon konusunda önceki araştırmalardan ayırt edici yönü, göçmenin taktikler aracılığıyla sosyal entegrasyon sürecini kolaylaştıracak alternatif bir entegrasyon sürecini takip ettiğini göstermesidir. Bu çalışmada göçmen; egemen topluma biat eden, edilgen bir nesne olarak değil, kendisine yaşamını kolaylaştıracak bir yol kurgulayabilen eyleyen özne olarak yer almaktadır.

Çalışmada izlenen araştırma yöntemi ise bahsi geçen bu amaçlara ulaşmayı kolaylaştıracak biçimde kurgulanmıştır. Göçmenlerin gündelik hayat deneyimini anlama ve yorumlanmasının amaçlanması nedeniyle nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseni seçilmiştir. Verilerin toplanması bir buçuk yılı aşan bir sürede derinlemesine yüzyüze görüşme ve gözlem teknikleri kullanılarak tamamlanmıştır. Sahadan toplanan veriler Maxqda nitel veri analiz programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, göçmenin statüsünün entegrasyon sürecine etkisini incelenmesi amacıyla geçici koruma altındaki Suriyeli göçmenlerden 9, uluslararası koruma altındaki göçmenlerden 9 göçmenin katıldığı toplamda 18 kişiden oluşmaktadır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Araştırma boyunca kullanılan kavramların tanımlanması, Türkiye'nin göç deneyimi ve güncel göç verileri birinci bölümü oluşturmaktadır. Çalışmanın omurgasını oluşturan kuramsal çerçeve ise ikinci bölümde anlatılmaktadır. Michel de Certeau'nun taktik ve stratejileri gündelik yaşam sosyolojisi çerçevesinde anlatılmış ve bu çerçevede Pierre Bourdieu'nun strateji ve oyun kavramlarından yararlanılmıştır. De Certeau'ya göre taktikler aynı zamanda bir yeniden üretimi de ifade etmektedir ve bahsi geçen yeniden üretimi mikro direniş biçimi olarak da okumak mümkündür. Taktiklerin mikro direniş biçimi olarak okunması J. C. Scott'un direniş sanatları teorisine uzanan bir yolu açmaktadır. Bu nedenle bu bölüm, mikro direniş biçimlerinin kısa bir değerlendirilmesi ile tamamlanmıştır. Araştırmanın yöntemi ve tasarımının da anlatıldığı üçüncü bölüm ise çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır. Sahadan elde edilen verilerin analiz edilmesinin ardından ortaya çıkan kod-kategori ve tema örgüsü göçmenin kullandığı taktiklerin şema olarak ortaya çıkmasını sağlamış ve göçmenin gündelik yaşam taktikleri konusunda anlaşılır ve aktarılabilir veriler elde edilmiştir. Üçüncü bölüm aynı zamanda bulguların katılımcıların kendi ifadelerinden hareketle değerlendirildiği bölümdür. Sonuç kısmında ise konuya ilişkin elde edilen bulgular yorumlanmış ve yeni çalışmalara yol gösterici olması bakımından önerilerde

bulunmuştur. Bulgulardan hareketle göçmenin entegrasyon taktikleri, reaksiyonel entegrasyon olarak tanımlanmıştır.

Tüm bunlarla birlikte bir buçuk yılı aşkın bir saha sürecinde elde edilen veriler etrafında inşa edilen bu çalışma ile; yöntem, veri analizi ve kavramsallaştırma açısından özgün bir çalışma ortaya koyabilmek için araştırmacı tarafından elden gelen tüm gayretler sarf edilmiş ve katkı sağlaması ümidiyle okurlara ve araştırmacılara sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

“Göçmen, mülteci, sığınmacı, muhacir, misafir”... Bunlar yüzyıllardır savaş, kıtlık, doğal afet, iş, sağlık, ziyaret gibi çeşitli nedenlerle bir yerden başka bir yere hareket eden, yer değiştiren kimselere verilen adlardan bazılarıdır. Zaman, mekân, göçün nedeni, göç edenin kimliği, göç edilen coğrafyanın özellikleri farklılıklar gösterse de göç olgusu tarihin her döneminde varolmuştur. Dünya tarihi aynı zamanda göçler tarihidir. Göç, kültürlerin taşınmasını, bir bölgeye yerleşik ırkların, kültürlerin, bitki türlerinin dünyada başka coğrafyalara taşınmasını sağlamış, bazı başka kültür ve adetlerin biçimlerini değiştirmiş, saf ırkların varlığını tartışmalı hale getirmiştir.

Dünya tarihine bakıldığında büyük insan hareketliliğinin en etkili nedenlerinden birini savaşların oluşturduğu görülmektedir. Büyük göç dalgalarının ikinci nedenini ise iklim ve kıtlık şartları oluşturur. Dünyanın son 150 yıllık yakın tarihinde görülen bölgesel savaşlar önemli göç dalgalarına neden olmuş, milyonlarca insanı yerinden etmiştir. Küresel savaşların yanında bölgesel afetler, iç savaşlar, kıtlıklar ve hastalıklar, dini ve etnik çatışmalar da yine göçmeni yerinden etmeye zorlayan nedenler arasındadır.

Göçmen, mülteci, sığınmacı gibi tanımlar gündelik hayatta birbirlerinin yerine kullanılsalar da esasen göç alan ülkede bulunan göçmenlerin yasal statü farklarına işaret eder. Göç eden her birey göçmen iken, hepsi mülteci statüsünde yer almazlar. Yasal statülerindeki farklılık göçmenlerin bulunduğu ülkede sahip oldukları hakların çerçevesini belirler, bu durum aynı zamanda göçmenin geleceğini belirleyerek göçmene yol haritası sağlar. Örneğin bir sığınmacının mülteci statüsünde bulunması göçmenin entegrasyonunu da kolaylaştırmakta ve kendine bir gelecek tahayyül etmesine yardımcı olmaktadır. Ancak geçici koruma statüsü sığınmacının geleceği açısından belirsiz bir statüyü ifade eder.

Araştırmanın birinci bölümü göçe ilişkin bahsettiğimiz bu temel kavram ve tartışmalara ayrılmıştır. Bu bölüm 3 temel başlıktan oluşmaktadır. Birinci kısımda göç ve göçmene ilişkin tanımlar ve göçmenin başka bir ülkede bulunduğu statüler tartışılacaktır. İkinci kısımda ise göçün nasıl ve neden yapıldığı sorularına temel göç literatürü esas alınarak cevap aranacak ve göç kuramları incelenecektir. Bunlarla birlikte bu araştırma

için Türkiye'nin bugünkü göç haritası da önemlidir. Üçüncü kısımda ise Türkiye'nin göç tarihi tartışılacak ve bu tartışma tarihsel süreklilik adına Osmanlı'nın son döneminden yani 19. yüzyılda yaşanan kitlesel göçlerden başlayacaktır. Araştırmanın bütünü için önemli birkaç kavram ise sonraki bölüme bırakılmıştır. Bu kavramlar uyum ve entegrasyondur. Çalışmanın bütünü göçmenin uyum ve entegrasyon stratejilerine odaklanması sebebiyle bu kavramlar ikinci bölümde ayrı bir başlık olarak ele alınacaktır.

1. TANIMLAR VE GÖÇ

Sebebi ne olursa olsun insanlık tarihinin sürekli bir hareketlilik halinde olması, mekânda fiziksel yer değişimini devam ettirmesi, göç olgusunun neden sonuç ilişkisi içinde anlaşılmasını zorunlu kılar. En ilkel tanımıyla bir yerden başka bir yere hareket olarak tanımlanan göç TDK Türkçe sözlükte “ekonomik, toplumsal, siyasal sebeplerle bireylerin ve toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” (TDK, 2021a) olarak tanımlanır. Buradan anlaşılacağı üzere göç, salt bir nüfus hareketliliğini ifade etmez. Siyasal, toplumsal, ekonomik sebepleri ve sonuçları esasen göç olgusunu araştırmaya değer kılmaktadır.

Göç bireysel bir hareketlilik şeklinde olabileceği gibi kitlesel bir eylem de olabilir. Kitlesel göçlerin en önemli nedenleri savaş, kıtlık, doğal afet iken; bireysel göçler işsizlik, daha müreffeh yaşam talebi, eğitim, seyahat gibi nedenlerden oluşmaktadır. Göç olgusunun anlaşılması esasen bir tanımdan ziyade göçün itici güçlerinin, göçmen üzerindeki etkilerinin anlaşılması ile gerçekleşir. Göçü bir çağa, tarihe, olaya, millete, coğrafyaya özgü görmek mümkün değildir. Her coğrafyada, her tarihsel zaman diliminde ve çağda göç olgusu ve göçmen varolmuştur.

Göç toplumsal varoluşun her boyutunu etkileyen ve kendi karmaşık dinamiklerini geliştiren bir süreçtir (Castles&Miller, 2008:30). Demografik, siyasal, ekonomik, sosyolojik, kentsel yapıları etkileyen göç hareketlerinin biçimi de önemlidir. Ulusal ve uluslar arası göçler olmak üzere iki temel göç hareketinden bahsedilebilir. Ulusal göç bir kişinin aynı ülke sınırları içinde isteğe bağlı veya zorunlu göç etmesidir. Uluslararası göç ise kişilerin sürekli olarak yerleşmek ya da belirli bir süre yaşamak üzere kaynak ülkeden ayrılarak bir başka ülkeye geçici ya da kalıcı olarak gitmesi olarak tanımlanabilir (Adıgüzel, 2016a: 3–4). İster ulusal ister uluslararası göç olsun, göç olgusu her düzeyde çok boyutlu değişimlere neden olmaktadır. Özellikle kitlesel göçün yarattığı değişimler

ve sonuçları kaynak ülke ve hedef ülke açısından farklı şekillerde değerlendirmek mümkündür. Bu nedenle göç olgusunu anlayabilmek için göçe ilişkin bazı başka kavramların da anlaşılmasına ihtiyaç vardır.

1.1. GÖÇMEN, MÜLTECİ, SİĞİNMACI

Göçmen: Birleşmiş Milletler (UN) göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlamaktadır (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013:37). 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'ne göre göçmen mülteciden farklıdır. Sözleşmeye göre göçmen eğitim, aile birleşmesi veya iş gibi sebeplerle isteğe bağlı nedenlerle de göç etmiş olabilir. Ancak Everett Lee gibi bazı göç kuramcıları göçmenin tanımını yaparken göçmen işçileri, uzun dönemlik olmayan yerleşimleri, geçici mevsimsel mekan değişimlerini ve konar-göçerlerin yaptığı sürekli hareketleri göçmen tanımının dışında tutar (Lee, 1966: 49). Göçmen diğer tanımlamalar için çatı bir kavramdır ve bir statü ifade etmemektedir.

Sığınmacı: Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar. Ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013:74).

Mülteci: Mültecinin tanımı ve yasal statüsü 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünce belirlenmiştir. Buna göre mülteci; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasal düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişidir. Sözleşme mülteciye uluslararası koruma sağlamaktadır.

Türkiye, 04/04/2013 tarihli ve 6548 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)'un 61. Maddesinde Cenevre Sözleşmesine coğrafi çekince şartı koyarak mülteci statüsü vereceği yabancıları “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar

nedeniyle... Türkiye'ye gelenler" şeklinde değiştirmiştir. Buna göre Irak, İran, Suriye gibi Avrupa Konseyi üye ülkeler dışından gelen göçmenlere mültecilik statüsü verilmez.

Şartlı Mülteci: Uluslararası göç literatüründe olmayan, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi özgül koşullarında hazırladığı bir mültecilik tanımıdır. YUKK'un 62. maddesine göre Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan yada söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye'de kalmasına izin verilir.

İkincil Koruma: YUKK'a göre; mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkum olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı muameleye maruz kalacak, uluslar arası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir.

Yabancı: Belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi (Perruchoud & Redpath-Cross, 2017: 97). YUKK'a göre ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi ifade etmektedir (YUKK, 2013: 2).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu: 04/04/2013 tarihinde kabul edilen yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılar sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esasları düzenleyen kanundur.

Kaynak Ülke ve Hedef Ülke: Düzenli ya da düzensiz göç hareketlerinde, göçmenin hareket ettiği ülke kaynak ülke iken göçmenin varmak istediği ülke hedef ülkedir (Adıgüzel, 2016a: 7).

Transit Ülke: Düzenli ya da düzensiz göç akınlarının içinden geçtiği ülkedir (Perruchoud & Redpath-Cross, 2017: 86).

Uluslararası Koruma: Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statülerini ifade eden uluslararası korumanın çerçevesi 6458 YUKK tarafından belirlenmiştir. Bu kanun “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar...” şeklinde başlayan bir tanımlama ile mülteci statüsünü Avrupa’dan gelen göçmenlerle sınırlı tutmaktadır. Bu nedenle Türkiye’de Suriyelilerden sonra bulunan göçmenlerin Afganistan, Irak, İran, Somali gibi ülkelere gelen göçmenler uluslararası koruma statüsündeki diğer statülerde (şartlı mülteci ve ikincil koruma) yer almaktadır. Bu statüye başvurular bireysel şekilde yapılmaktadır. Ardından başvuru sahibi ile bir görüşme yapılır. Görüşme sonucunun nihayete erdirilmesine kadar göçmen ikamet etmesi uygun Göç İdaresi Başkanlığı (GİB) tarafından belirlenen 63 uyuşuk ildin birinde görülen bir yere yerleşmesine izin verilir. Bu süreçte hak ve hizmetlere ulaşması da sağlanır (Menekşe, 2018: 201). Göçmenin başvurusunun ardından statüsü belirlenir. Mülteci ve ikincil koruma gibi U.K. statülerinde göçmenlerin farklı adımlarla kalıcılaşması amaçlanır. Örneğin Almanya’da U.K. altındaki göçmenlere uygulanan entegrasyonu başarılı şekilde tamamlayanlar vatandaş olabilmekte ya da 5 yıl boyunca ikamet edenlere daha sonra vatandaş olabilmeyin yolu açılabilir (Şengül, 2021: 15). Buradan hareketle U.K altındaki statülerin ev sahibi ülkede kalıcı olmaya giden bir yol sağladığı anlaşılmaktadır. Türkiye’de Kasım 2022 itibari ile Türkiye’de Uluslararası Koruma kapsamında bulunan yabancıların sayısı 320,026’dır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022g). U.K. başvurusu yapan ilk 3 uyruk ise 2022 yılında Afganistan (19.400), Ukrayna (7.131), Irak (4.083), diğer (2.632)’dir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023b).

Geçici Koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara verilen statüdür (T.C. Bakanlar Kurulu Geçici Koruma Yönetmeliği, 2014). Türkiye’de geçici koruma statüsüne sahip tek yabancı uyruk 2011 yılından itibaren kitlesel veya bireysel halde ülkeye giriş yapan Suriyelilerdir. Suriyeli göçmenlerin kitlesel olarak Türkiye’ye akın etmesi, göçmenin ev sahibi ülkede rutin statü belirleme işlemlerini oldukça güçleştirmiştir. Zira kitlesel şekilde yapılan başvurular, statü belirleme işlemlerinin uzun olması ve durumun aciliyeti nedeni ile acil tedbirler alınmasını zorunlu kılmaktadır (UNHCR, 2001: 1). Bu nedenle Suriye’li göçmenlere, Türkiye’ye sığınma talebinde bulunan göçmenlere durumun aciliyeti, göçün kitlesel oluşu ve Türkiye’nin Avrupa

dışından gelenleri mülteci olarak kabul etmemesi nedenleri ile geçici koruma statüsü verilmiştir. Geçici koruma statüsündeki göçmenlerin durumu 6458 sayılı YUKK'a bağlı olarak 2014 yılında yürürlüğe giren 6203 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği ile belirlenmiştir.

Geçici koruma statüsü, Avrupa Birliği sığınma mevzuatında da yer alan bir statüdür (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023). 90'lı yıllarda Yugoslavya ve Kosova'dan Avrupa Birliği ülkelerine yönelen kitlesel göçün nedeniyle göçmenlere geçici koruma statüsü verilmiş (Öztürk, 2017: 238) ve ardından AB tarafından yayınlanan yönerge ile geçici koruma statüsü “menşe ülkelerine geri dönmeleri imkansız olan üçüncü ülkelere gelen yerinden edilmiş kişilerin kitlesel akını halinde geçici koruma ile ilgili minimum standartları tesis etmek”, Üye devletler arasında bir standart oluşturmak ve olağanüstü durumlarda oluşabilecek kitlesel akınları düzenleyecek ortak bir mekanizma belirlemek (Çörtoğlu Koca & Kavşat, 2015: 335) olarak tanımlanmıştır.

AB'nin hazırladığı geçici koruma yönergesine göre göçmenin statüsü bir yıl ile sınırlıdır ve istenildiği takdirde bir yıllık süreler halinde uzatılacağı ifade edilmiştir. Türkiye'nin Geçici Koruma Yönetmeliği'nde ise göçmenlerin statüsünün süresi belirtilmemiştir. Bu statüde yer alan göçmenlerin sahip olduğu temel hak ve özgürlükler, uluslararası koruma statüsündeki hak ve özgürlüklere kıyasla daha sınırlıdır ve bu nedenle bu statünün uygulanma süresinin az olması gerektiği düşünülmektedir (Elçin, 2016: 35–36). Geçici Koruma Yönetmeliğinde yer alan 16. madde ile bu statüde yer alan göçmenlerin U.K. statüsüne başvuru ise engellenmiş ve G.K. statüsündeki göçmenlerin U.K statüsüne başvurarak “sığınmacı” olmasının ve sığınmacı olmanın getirdiği haklardan faydalanmasının önüne geçilmiştir (Öztürk, 2017: 250). Suriyeli göçmenlerin statüsü değişmemekle birlikte 2023 yılı itibarı ile 12 yıldır bu statüde yer alan göçmenlerin hakları zamanla genişletilmiştir. Suriyeli göçmenlerin entegrasyonunda önemli engellerden biri ait oldukları bu statünün yukarıda bahsi geçen sınırlılıklarıdır. Türkiye, Suriyeli göçmenlerin statüsünü değiştirmemekle birlikte T.C. vatandaşlığına geçişlere kapı açmıştır ve halihazırda T.C. vatandaşlığına geçen Suriyeli göçmen sayısı 223 bin 881'dir (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2022a). Geçici Koruma Yönetmeliği'ne göre Suriyeli göçmenler gönüllü geri dönebilir, üçüncü bir ülkeye yerleşebilir, ancak -bazı durumlar istisna olmak üzere (bknz. YUKK, GKY)- geri gönderilemezler.

Tüm bunlarla birlikte göçmenlerin ülkede geçirdikleri sürede göz önüne alındığında en azından büyük bir kısmının kalıcı oldukları açıktır. Ancak Türkiye’deki Suriyelilerden kaçının vatandaşlığa alınacağı, kaçının üçüncü ülkeye gönderileceği ile birlikte bu statünün geçerlilik süresinin kaç yıl ile sınırlı olduğu da belirsizdir. Bu belirsizliklerin göçmenlerin entegrasyon sürecinin önünde önemli bir engel olduğu ifade edilmelidir.

1.2. GÖÇ TÜRLERİ

Göç türleri göçün yönüne göre; iç göç ve dış göç, biçimine göre; düzenli göç ve düzensiz göç olmak üzere ayrılırlar. Göçün yönü mesafeye göre belirlenirken biçimi göçün yasal bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmediğine bağlı olarak belirlenir.

İç Göç (Ulusal göç): Bir ülke içinde yeni bir ikamet edinmek amacıyla gerçekleşen göç biçimidir. Bu göç geçici ya da sürekli olabilmektedir (Perruchoud & Redpath-Cross, 2017: 43).

Dış Göç (Uluslararası göç): Geçici ya da sürekli olarak yeni bir ülkeye yerleşmek için gerçekleştirilen göçtür. Bu göç biçimi bir ülkeden başka bir ülkeye doğru gerçekleştirilir.

Düzenli Göç: Planlı ve izinli şekilde yapılan göç hareketidir. Birey ve gruplar vatandaşı oldukları ülkelerden yasal izin dahilinde giriş çıkış yapmasına denir.

Düzensiz Göç: Bir ülkeye yasadışı giriş yapmak, bir ülkede yasadışı şekilde kalmak veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamak anlamına gelmektedir. Düzensiz göç, hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri kapsamaktadır (<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-hakkinda>).

2. GÖÇ KURAMLARI

En genel tanımıyla bir yerden başka bir yere hareketlilik demek olan göç olgusunu anlayabilmek için bazı soruların sorulması gereklidir. Bu sorulardan bazıları; niçin, nasıl ve kimin kararıyla göç?’tür. Bu sorulara verilen cevaplar çok sayıda göç kuramının temelini oluşturur. Niçin göç? Sorusuna bazı kuramcılar ekonomik, bazıları sosyo-kültürel yanıtlar verirken, göçün karar vericisi olarak ise birey mi hane halkı mı tartışması yapılmıştır. Herhangi bir nedenle göç kararının verilmesinin ardından göçün nasıl gerçekleşeceği sorusu da ortaya çıkar.

Göçü açıklayan kuramlar makro ve mikro kuramlar olarak sınıflandırılabilir. Makro kuramlar göçün nedenini tek ve yapısal nedenlerle açıklamaya çalışırken, mikro kuramlar göçmenin göç nedenini ekonomik sebeplere ek olarak toplumsal, kültürel ilişkilerle yani çeşitli nedenselliklerle açıklamaya çalışır. Göç teorilerine bilinen ilk katkıyı 19. yy'da yayınladığı “Göçün Kanunları” isimli araştırmasıyla yapan Ravenstein’in ardından günümüze kadar birçok farklı göç kuramı ileri sürülmüştür. Ancak bu teoriler birikimsel değildir, göç teorisi oluşturma çabaları kümülatif bir katkı olmaktan ziyade, ayrı, genellikle bağlantısız teori ve modeller dizisidir (Arango, 2000: 283).

Araştırmanın bu kısmında göç kuramları çerçevesinde göçü anlamaya ve sınıflandırmaya çalışacağız. Kuramlar; temel göç kuramları, ekonomik temelli göç kuramları ve sosyo-kültürel nedenli göç kuramları şeklinde 3 ayrı başlık altında incelenecektir. Burada tüm kuramlardan bahsedilmeyeceğini, yalnızca literatürde yer alan temel kuramlara değinileceğini belirtilmesi gerekir.

2.1. TEMEL GÖÇ KURAMLARI

2.1.1. Ravenstein’in Göç Kanunları

Göçün nedenlerine ilişkin ilk çalışma Ernst Georg Ravenstein’in 1885 ve 1889 tarihlerinde yayınladığı “The Laws of Migration” başlıklı çalışmasıdır. Alman doğumlu haritacı Ravenstein, 1871 ve 1881’de gerçekleştirilen nüfus sayımı istatistiklerinden hareketle ilk kez ulusal ve uluslararası hareketleri haritalandırmıştır (Ravenstein, 1885, 1889). Ravenstein, yayınladığı araştırmasında göçün nedeni, mesafesi ve yönüne yönelik göç kanunlarını sıralar. Ravenstein, göç kanunlarının genel olarak nüfusun ve ekonominin kanunları olduğunu, fizik kanunları olmadığını vurgular (Lee, 1966: 47). O’na göre göç ekonomik temellere dayanır. Bu nedenle de göçü açıklamaya çalışan kuramlar arasında sınırlı bir yere sahip olduğu söylenebilir. Ravenstein’in göç kanunlarının temeli göçlerin büyük çoğunluğunun kısa mesafelere doğru gerçekleştiğini, uzun mesafeli göçlerin ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı yerlere doğru yoğunlaştığına yöneliktir (Abadan-Unat, 2017: 52). Ravenstein göç kanunlarını 7 maddede açıklar. Bu 7 kanun şöyledir (Ravenstein, 1885: 198–199):

1- Göç evrensel bir değişimdir ve göçmenlerin büyük bölümü yalnızca kısa mesafeli yerlere göç eder. Ayrıca göçün yönü büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.

2- Kent merkezine yakın kırsal bölgelerden ticaret ve endüstri merkezlerine yönelen göç ile kırsal bölgelerde bir boşluk yaratır. Böylelikle kentin merkezinin dışındaki kırsal alanlara daha uzak alanlardan bir göç akını başlar. Bu göçün ülke çapında kent çevrelerinden

kent merkezine, daha dışarıdakiler için ise kent merkezinin çevresine doğru adım adım göç süreci gelişir. Bu şekilde göç edenler ayrıldıkları yerde bir seyrilme gittikleri yerde ise yoğunlaşma meydana getirirler.

3- Bu yayılma süreci, göçün emilme sürecinin aksi olsa da benzer özellikler gösterir.

4- Her bir göç dalgası telafi edici bir karşı akım yaratır. Yani göç veren yerler yeni göçler alırlar.

5- Uzun mesafelere göç eden göçmenler genellikle büyük bir ticaret ya da endüstri merkezine doğru göç ederler.

6- Kentin yerlileri kırsal kesimde yaşayanlara kıyasla daha az göç etme eğilimindedirler.

7- Kadınlar erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimindedir.

Ravenstein göçü endüstriyellemiş kentsel cazibe alanlarına ya da kentin dışı ticaret merkezlerine yönelik sürekli ve amaçlı bir hareket olarak açıklamıştır. Buna göre göç kendisini absorbe edecek alanlara yapılmaktadır ve göç etme eğiliminde cinsiyetin etkisi bulunmaktadır. Ravenstein, cinsiyetler arasında göç etme eğilimini açıklamakla beraber kadınların daha çok kısa mesafelere göç ettiğini, erkeklerin ise uzun mesafelere göç ettiğini de vurgular. Ravenstein'in göç kanunları nüfus sayımı istatistiklerine dayalıdır ve esasen yalnızca bir ülkenin iki farklı nüfus verilerine dayandığı ve göçü ekonomik temelli açıkladığı için eleştirilir. Bununla birlikte göçün nedenlerine ve şekline ilişkin ilk çalışma olması nedeniyle önemlidir (Yalçın, 2004: 22).

2.1.2. İtme Çekme Kuramı

Everett Lee'nin İtme- çekme kuramı, Ravenstein'in bireylerin sanayi ve ticaret merkezlerine sürekli halde göç ettiği tek nedenli teorisinin ardından, göçü çeşitli faktörlerle (itici ve çekici faktörler) açıklayan çok yönlü bir kuramdır. Lee, bireyin göç etme nedenini sadece göç ettiği yerdeki cazip sebeplerle açıklamaz, bununla birlikte göç edilen yerdeki itici faktörlerin varlığına da dikkatleri çeker. Lee 1966'da yayınladığı "A Theory of Migration" adlı çalışmasında göçmenin göç kararını vermesindeki süreci 4 başlık altında inceler (Lee, 1966: 50).

- Menşe bölgeye ilişkin faktörler
- Gidilecek bölgeye ilişkin faktörler
- Araya giren engeller
- Kişisel faktörler

Lee'ye göre bir insanın göç etmesini belirleyen sayısız faktör vardır ve göç etme eylemini belirleyen bu unsurlara puan verilerek göçmen açısından bir hesaplama yapılır. Lee bu faktörlere verdiği değerleri bir diyagramda gösterir, hazırladığı bu diyagramda

göç kararının verilebilmesi için göçü etkileyen çekici faktörlere +, itici faktörlere ise – verilerek puanlandırır. Lee'nin kuramına ait nötr değerler, herkes için aynı olan ve göçe herhangi olumlu ya da olumsuz bir katkısı olmayan faktörlere karşılık gelmektedir (Çağlayan, 2006: 73). İtici faktörler demografik büyümeyi, düşük yaşam standartlarını, ekonomik fırsat yoksunluğunu ve siyasal baskıları içerirken, çekici faktörler emeğe olan talep, boş araziler, cazip ekonomik fırsatlar ve siyasal özgürlüklerdir (Castles & Miller, 2008: 31). İtme-çekme kuramında belirtilen itici ve çekici faktörler kişiden kişiye göre farklılık gösterebilir. Bazıları için iyi bir sağlık sistemi bir çekici faktör olabildiği gibi bazıları için iklim göçü belirleyen çekici faktör olarak görülebilir.

Göçü belirleyen itici ve çekici faktörleri sıralayan Lee aynı zamanda bu faktörlerin menşe ülkeden ayrılma ve gidilecek yere ilişkin kesin ve değişmez kurallar olmadığını, bir yerde uzun süre yaşamadan o yere ilişkin kesin bir kanaat oluşamayacağını da söyler.

Lee, göçmenlerin niteliklerini de 7 başlıkta sıralamıştır. Bunlardan ilki göçün seçici olmasıdır. Göçmenler için itici ve çekici faktörlerin değişebilir olması nedeniyle göç edenlerin seçici olduğunu ve menşe ülkedeki nüfusun rastgele bir örneği olmadığını belirtir. İkincisi ise göç edilen yerdeki artı faktörlere olumlu yanıt verenlere ilişkindir. Lee'ye göre bu tip kişiler göç etmek zorunda değillerdir, göç etmeden önce göç edilecek yerlerin avantaj ve dezavantajlarını uzaktan algılayabilir ve hesaplayabilirler.

İtme çekme modeli bireyin göç etme kararının, doğduğu yerde kalma veya farklı alternatif hedeflere doğru hareket etmesinin avantaj ve dezavantajlarının karşılaştırmasına vurgu yapar (Castles & Miller, 2008: 31). Enformasyon teknolojilerinin artmasıyla birlikte günümüzde göç için itme çekme hesaplarının daha kolay yapılabildiği söylenebilir. Öngörülebilir yolculuk maliyetleri, başka bir bölgede iş imkanları, gidilecek yerdeki sosyo-kültürel yaşam ve dil öğrenme süreçleri gibi. Ancak bu hesaplamalara bakıldığında itme çekme kuramında bahsedilen göç olgusunun çoğunlukla isteğe bağlı göç yani zorla yerinden edilme ile gerçekleşen göçün olmadığı akıllara gelir. Zorla yerinden edilme ve zorunlu göç durumlarında göçmenin her zaman için bütün faktörleri değerlendirme şansı olmayabilir bu durumda ise göçmenin hesaplayacağı çekici faktörler arasında dil, kolay ve hızlı ulaşım ile sosyo-kültürel yakınlık faktörleri sayılabilir.

2.1.3 Petersen'in 5 Göç Tipi

William Petersen, 1958 yılında yayınladığı “ A General Typology of Migration” makalesinde itme çekme kuramının gelişmiş bir göç tipolojisinin temelini

oluşturabileceğini vurgular (Petersen, 1958: 256). Petersen, ekonominin göç için her zaman belirleyici bir faktör olduğunu kabul ederek, ekonomik yapının belirli sınıflar için anlamını ve göçü nasıl etkilediğini göçleri sınıflandırabilmek ve anlamlandırabilmek için incelenmesi gerektiğini söyler. Buna göre ekonomide yaşanan değişiklikler alt, orta, üst sınıfın göç etme davranışlarını etkiler (Çağlayan, 2006: 75). Petersen'in 5 tipolojide açıkladığı göç çeşitleri; İlkel (primitive), zorlama ve mecburi göçler, serbest göçler ve kitlesel göçlerdir. Bu göç tiplerini şöyle tanımlamaktadır (Petersen, 1958: 259–264).

-İlkel (Primitive) göçler: Bu göç ilkel halkların kendi başına doğal güçlerle baş edemeyerek göç etmesini ifade eder. Bu göç ekolojik itme sonucu ortaya çıkar.

-Zorlama ve Mecburi göçler: İlkel göçlerde göçü etkileyen neden göç ekolojik baskı iken bu göç tipinde neden devlet veya eşdeğer bir sosyal kurumdur. Bu kurumlar göçmenlerin göç edip etmeme konusunda elindeki yetki ile göçmenleri buna zorlarlar. Zorlama göç ile mecburi göç arasında bir ayırım yapmak çoğunlukla zordur.

-Serbest Göç: Önceki üç göç tipinde göçmenin iradesi önemsiz bir unsurken, bu göç tipinde göçmenin iradesi belirleyicidir. Göçmen göç etme kararında özgürdür. Bu göç tipi bireyseldir.

-Kitlesel göçler: Bireysel göçler küçük göçlerdir. Ancak bu öncüler daha sonraki göç hareketlerine ışık tutarlar ve göç bir tarz, yerleşik bir kalıp, kolektif bir kalıp haline gelir. İlk göç gerçekleştikten sonra göç hareketi kitlesel hale gelir. Kitlesel göç hareketlerinde, demiryolu imkanlarının gelişimi, ulaşım imkanlarında iyileşme önemlidir. Ancak göç ve ulaşımın gelişmesi büyük ölçüde aynı güçlerden kaynaklanmaktadır.

2.2. EKONOMİK TEMELLİ GÖÇ KURAMLARI

Göçün nedenlerini açıklamaya çalışan kuramların bir kısmı, ekonomik sebepleri referans alarak açıklamaya çalışan kuramlardır. Bunlar Neoklasik makro ekonomi kuramı, Neoklasik mikro ekonomi kuramı, Yeni ekonomi kuramı, İkiye bölünmüş işgücü kuramı, Kesişen fırsatlar kuramı, Merkez-Çevre ya da Dünya sistemleri kuramıdır.

2.2.1 Neoklasik Makro Ekonomi Kuramı

Bu kurama göre uluslararası göç, iç göçlerde olduğu gibi emek arz ve talebindeki coğrafi farklardan dolayı gerçekleşir. Emek arzının yüksek olduğu sermaye yoksunu ülkelerde ücretler düşüktür. Ancak emek arzının düşük olduğu sermaye zengini ülkelerde ise işgücü ücreti yüksektir (Massey vd. 2014: 13; Robinson, 2005: 5). Emeğin karşılığı olan ücretlerde yaşanan bu fark ise uluslararası göçe neden olur. İşçiler düşük ücretli ülkelere yüksek ücretli ülkelere göç ederler. Bu göç hareketi daha sonra göç veren emek zengini ülkede emek kıtlığına neden olur ve bu kıtlık işgücü ücretlerinde artış yaratır. Emek fakiri ülkeye yönelen işgücü göçü ise işgücünde yaratacağı artış ile işgücü ücretlerinde düşüşe neden olur ve böylece bir denge oluşur. Bu şekilde devam eden göç hareketleri, sermaye fakiri ülkelere yönelik yatırımlara yüksek kar sağlar, sermayenin gelişmekte olan ülkelere akmasına ve aynı zamanda sermayenin gelişmekte olan ülkelere

gitmesi nitelikli iş gücünün de bu bölgelere göç etmesi anlamlarına gelir. Yöneticiler, teknisyenler, bilişim uzmanları gibi nitelikli işgücünü harekete geçirmesine neden olur (Abadan-Unat, 2017: 53).

Massey vd. bu kuramın önerme ve varsayımlarını şöyle sıralamaktadır (Massey vd. 1993: 434) :

1. İşçilerin uluslararası göçü ülkeler arasındaki ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır.
2. Ücret farklılıklarının giderilmesi işçi hareketlerini sonlandıracaktır. Bu farkların olmadığı durumlarda işçi göçü de olmayacaktır.
3. Beşeri sermayeye dayalı göç, yani nitelikli işçi göçü hareketi, sahip oldukları niteliğin getiri oranından kaynaklanmaktadır ve vasıfsız işçi göçünden aksi yönde bir göç hareketi oluşturabilir.
4. Uluslararası göçü belirleyen temel mekanizma işgücü piyasalarıdır. Diğer piyasaların uluslararası göç üzerinde önemli bir etkisi yoktur.
5. Hükümetlerin göç akışını önlemesinin yolu, göç alan ve veren ülkelerdeki işgücü piyasalarını düzenlemesi veya etkilemesidir.

2.2.2. Neoklasik Mikro Ekonomi Kuramı

“Sjaastad, Borjas ve Todaro’nun geliştirdikleri bu modele göre bireyler; rasyonel düşünce sistemlerini kullanarak maliyet/kar hesabını yapmak suretiyle daha yüksek bir kazanç elde edecekleri hesabının sonucunda göç etme kararını vermektedirler” (Abadan-Unat, 2017: 54).

“Chicago School of Economics” ‘in öncülüğünü yaptığı bu kuram gelişmiş ülkelerin göç ve entegrasyon politikalarında önemli etkilere sahiptir. Neoklasik mikro ekonomi kuramı göçü insan sermayesine bir yatırım biçimi olarak kavramsallaştırır ve uluslararası göç kararını risksiz bir yatırım kararı olarak tanımlar. İnsan sermayesi mikro ekonomik modele göre, bireyler rasyonel aktörlerdir ve sahip oldukları nitelikleri, sermayeleri daha üretken olarak kullanabilecekleri ülkelere göç ederler (Robinson, 2005: 6). Borjas’a göre bireyler, uluslararası göç sürecini düzenleyen yasal ve finansal kısıtlamaları göz önüne alarak, çeşitli alternatifleri değerlendirerek kendilerine en uygun seçeneği seçerek göç kararını verir. Ona göre bu teori bireyin faydayı maksimize ettiğini varsayar ve bireyler refahlarını en üst düzeye çıkaracak olan ülkeyi aramaktadırlar. Bireyin mali kaynakları, ev sahibi ülkelere dayatılan göçmenlik düzenlemeleri, gidilecek olan ülkenin göçmenlik düzenlemeleri bu kararda belirleyicidir (Borjas, 1989: 457).

Massey vd. mikro ekonomik kuramın makroekonomik kuramdan bazı farklılıklarını 10 maddede belirlemiştir (Massey vd., 2014: 15):

1. Uluslararası hareket hem kazançtan hem de beklenen kazancı belirleyen istihdam oranlarındaki uluslararası farklardan kaynaklanır (önceki model ise aksine tam istihdam varsayımıyla hareket eder).
2. Olası mali ödül oranını artırma veya hedef ülkede köken ülkeye göre iş bulma olasılığını arttıran bireysel beşerî sermaye özellikleri (örneğin eğitim, tecrübe, dil becerileri) diğer koşullar eşit olduğunda uluslararası göç olasılığını arttıracaktır.
3. Bireysel özellikler, sosyal koşullar, ya da göçün maliyetlerini düşüren teknolojiler, göçün net getirilerini çoğaltarak uluslararası hareket olasılığını artırır.
4. 2 ve 3'ten dolayı aynı ülke içinde bireyler daha çok göç eğilimi sergileyebilirler.
5. Ülkeler arası göç akımları bireysel fayda-maliyet hesaplamaları temelinde yürütülen bireysel göçlerin basit bir toplamıdır.
6. Uluslararası göç hareketi, ülkeler arasındaki kazanç ve/veya istihdam oranlarındaki farklılıklar yoksa oluşmaz. Beklenen kazanç (kazanç ve istihdam oranlarının çarpımı) uluslararası düzeyde (hareketin maliyetleri çıktıktan sonra) eşitleninceye kadar göç devam eder.
7. Beklenen getirinin farkının büyüklüğü uluslararasıdaki göç akışının boyutunu belirler.
8. Göç kararı, iş gücü piyasaları arasındaki dengesizlikler veya kesintilerden kaynaklanır ve diğer pazarlar göç kararını doğrudan etkilemezler.
9. Göç alan ülkelerde şartlar potansiyel göçmenlere psikolojik olarak cazip ise, göç maliyetleri negatif olabilir. Bu durumda, negatif bir kazanç farkı ülkeler arasındaki göçü engellemek için gerekli olabilir.
10. Hükümetler, göçü öncelikle göç alan ve göç veren ülkelerdeki beklenen kazançları etkileyecek politikalarla kontrol ederler. Örneğin, göçü varılan ülkede istihdam olasılığını düşürmeye çalışan politikalarla (işveren yaptırımları yoluyla), varılan ülkede işsiz kalma riskini arttırarak, köken ülkede ücretleri (uzun vadeli kalkınma programlarıyla) arttırıcı politikalarla veya göçün psikolojik ve maddi maliyetini arttırıcı politikalar yoluyla kontrol eder.

2.2.3. Yeni Ekonomi Kuramı

Neoklasik ekonomik göç modelleri bireysel göçmeni analiz birimi olarak ele almıştır. Bu modeller göç kararını kendi kişisel çıkarları doğrultusunda hareket eden izole edilmiş bireylerin kararı olarak ele alır (Robinson, 2005: 6). Ancak yeni ekonomi göç kuramı göç sürecinde aileyi merkeze koyar. Göç kararının verilmesinde ailenin gelirini arttırmak ve özellikle kırsal bölgelerde hane gelirine yönelik muhtemel riskleri azaltmak için bir yatırım aracı olarak göç kararı alındığını vurgular. Gelişmiş ülkelerin çoğunluğunda hane gelirine yönelik rizikolar kurumsallaşmış mekanizmalarla korunmaktadırlar. Mahsul sigorta programları ile çiftçiye fiyat dalgalanmalarına ve doğal felaketlere, işsizlik riskine karşı ise işsizlik sigortası gibi politikalarla korumaktadır (Abadan-Unat, 2017: 56). Ancak geri kalmış devlet bu risklere karşı ikna edici tedbirler geliştiremez ve göçe yönelik talebi artırır.

Stark vd. nüfusun büyük bir bölümü kırsal alanlarda ikamet ettiği sürece kırsal gelir eşitsizlikleri genel gelir eşitsizliğinin önemli bir bölümünü oluşturduğunu öne sürerek riskleri çeşitlendirmeye çalışan göçmen işçilerin getirdiği dövizlerin kırsal

alandaki kalkınmaya yaptığı katkıyı araştırmışlardır. Bu kurama göre göç bir yatırımdır. Stark vd.'a göre göçün bir yatırım olarak gerçekleştirildiği kırsal bölgelerde bu yatırımı yapabilen haneler arasında bir gelir eşitsizliği olacaktır ve bu yatırım göçünü gerçekleştiren ilk haneler yüksek riskli, yüksek getirili bir yatırım üstlenmek için en donanımlı hanelerdir ve köyün gelir dağılımının da en üstüne yerleşirler (Stark, Taylor & Yizhaki, 1986: 722). Bu şekilde hane halkları arasında oluşacak göreceli yoksulluk, yoksul hanelerinde göç sistemine katılmasına ve hane halklarının göçe teşvik etmesine yol açar (Massey vd., 1993: 436). Bu ülkelerde özellikle tarım sektöründe hanelerin karşılaşacağı risklerin azaltılması için hane halkı, bir üyesinin göç ederek gelir kaynaklarını çeşitlendirmesini sağlayarak ailenin diğer geçim yollarında karşılaşacağı riski azaltmayı hedefler. Böylelikle alınan göç kararı ile ailenin ihtiyaçları ve refahını sağlayacak kaynaklar çeşitlendirilir. Yani bireysel kararlar ve istekler yerine grup kararları ve hedefler göç yollarını ve havale akışlarını belirler (Stark, 1991: 40). Aileden birinin göç ederek yeni bir kazanç oluşturması hane halkının riskleri yayma çabasıdır.

Yeni ekonomi kuramının göçe ilişkin önermelerini Abadan-Unat şöyle sıralamıştır (Abadan-Unat, 2017: 56):

- 1- Göç araştırmalarında birey değil, aile, hane halkı ya da üretim ve tüketim alanında kültürel bir birlik gösteren topluluklar ana birim olarak ele alınmalıdır.
- 2- Ücret farklılığı uluslararası göç hareketinin vazgeçilmez koşulu değildir. Hane halkları ücret farklılığı olmadığı durumlarda da çeşitli rizikoları azaltma amacı ile uluslararası hareketliliği destekleyebilir.
- 3- Uluslararası göç ve yerel istihdam ya da yerel üretim birbiri ile bağdaşmaz olasılıklar değildir. Hane halkları hem göç hareketine hem de yerel faaliyetlere katılmaktadır. Aslında göç etme, yerel ekonomik faaliyetlere katılırken sermaye bulmaktaki güçlüğü aşmak için en çekici bir çözüm yolu olarak görünebilir. Dolayısıyla, göçmen yollayan bölgelerde cereyan eden ekonomik gelişme, uluslararası göç hareketinin baskısını azaltan bir faktör olmayabilir.
- 4- Uluslararası göç hareketleri, ülkeler arasındaki ücret farklılıkları ortadan kaldırıldıktan sonra kesinlikle durmaz. Göçmen yollayan ülkenin değişik piyasalarının eksik ya da dengesiz olması halinde de göç etme arzusu sürer.
- 5- Gelir dağılımının farklı noktalarında yeralan hanelerin bekledikleri gelir artışı eşdeğer bir etki yaratmamaktadır. Farklı gelir dağılımına sahip topluluklar, farklı beklentiler beklemektedir.
- 6- Hükümetler göç hareketlerini sadece işgücü piyasasını etkileyecek politikalarla değil aynı zamanda sermaye ve sigorta piyasalarını biçimlendirmek suretiyle de etkileyebilirler. Bu alanda özellikle işsizlik sigortası önemli bir rol oynamaktadır.
- 7- Gelir dağılımını etkileyen hükümet politikaları ve yeni ekonomik yapılar, bir kısım hanelerin göreceli yoksulluk anlayışlarını etkileyerek, onların göç etme dileklerini değiştirebilir.
- 8- Göçmen yollayan ülkelerde uygulanan hükümet politikalarından, fakir hane halkları yararlanmıyorsa, göç etme arzusu artabilir. Aynı şekilde zengin hane halkları daha yüksek bir gelirden yararlanmıyorsa, göç etme arzusu azalabilir.

2.2.4. İkili İşgücü Piyasası Kuramı

Neoklasik ve yeni göç ekonomisi kuramlarının göçe ilişkin açıklamaları göçün mesafesine, amacına, göç kararının kim tarafından verildiğine (hanehalkı ya da birey) ilişkindir. Ancak bu kuramlardan farklı olarak ikili iş gücü piyasası kuramı işgücü göçünün sebeplerine ilişkin açıklamalar yapar. Bu kurama göre bir ülkede bulunan işgücü piyasası ikili yani bölünmüştür. Bu bölümlerden birini yerli işçiler oluştururken ikinci bölümünü göçmen işçiler oluşturur. İkili iş gücü piyasası kuramının bu temel argümanı aynı zamanda bu piyasayı hakim bir hiyerarşinin olduğunu da ifade eder.

İkili işgücü piyasası kuramının temel kuramcılarından M. J. Piore, göç sürecinin önemli bir özelliğinin az gelişmiş bölgelerden veya ülkelerden sanayileşmiş, endüstrileşmiş bölgelere doğru olduğunu ve bu göçün endüstrileşmiş bölgelerin sürekli işgücü talebinden kaynaklandığını vurgular. Bu göç süreci, genel iş gücü kıtlığına çözüm üretirken, sosyal hiyerarşide en alt sıraları karşıladığı gibi ikili iş gücü piyasasının ikincil sektörünün gereksinimlerini de sağlar (Piore, 1979: 26). Göçmen işçilerin yaptığı işlerin ortak bir yanı olduğunu, bu işlerin genellikle vasıfsız ve düşük ücretli, zor ve güvencesiz işler olduğunu söyler. Bu işlerde yükselme fırsatı sınırlı olsa da vardır (Piore, 1979: 40). Kadınların işgücüne tam zamanlı katılımı ve zorunlu eğitim sistemi ile gençlerin uzun bir dönem eğitim sisteminde tutulması, endüstrileşmenin ilk dönemlerindeki gibi kadının ve çocukların düşük ve statüsüz işlerde çalışmasını güçleştirmiştir. Bu nedenle önceden kadınların ve çocukların yaptığı vasıfsız işleri yapacak bir işgücü olarak göçmenlere talebi artırır (Hagen-Zanker, 2008: 7).

İşgücü piyasasının birinci segmentinde yerliler çalışmaktadır. Bu işler genellikle vasıflı işlerdir ve yüksek ücretlidir. Ancak vasıfsız ve düşük ücretli işlerin yer aldığı ikinci segment, göçmen işçilerin yer aldığı segmenttir. Piore'ye göre göçmen işçilerin sayısı azaltılmak istenirse genellikle yerlilerin hem statü hem de ücret anlamında talep olmadığı göçmen işlerini üstlenmeleri gerekmektedir (Piore, 1979: 27–28). Ancak bu iş gücü ücretlerinde bir enflasyona neden olacaktır. Zira bireyler yalnızca para için çalışmazlar, işin ücret ile birlikte getireceği statü ve prestij için de çalışırlar. Göçmen işçilerin çalıştığı ikinci segmentteki işler ise hem düşük ücretlidir hem de genellikle basit ve niteliksiz olduğu için statüsü düşüktür. Göçmenler, ev sahibi ülkede statü için çalışmazlar, onlar için önemli olan para biriktirmek ve ailelerine döviz yollamaktır. Bu nedenle de bu işlerin statüsünü önemsemedikleri için bu tip işlerde çalışabilirler. Yerli işçiler ise düşük statü ve yetersiz yukarı yönlü hareketlilik vaat ettiği için bu tür işlerde çalışmak istemezler.

Eğer yerli işçiler bu tip işlerde çalıştırılmak istenirse, bu tüm hiyerarşide ücretlerin artması anlamına gelecektir. En alt statüde bir işin ücretinin arttırılması onun üstünde yer alan tüm işlerin de ücretlerinin yükselmesi gerekir (Arango, 2000: 289). Ancak bu ev sahibi ülkedeki yerli işverenler için mümkün değildir. Bu nedenle de göçmen işçilere ihtiyaç duyarlar. Piore, işletmelerde ve endüstrilerde işverenleri göçmen işçi aramaya iten bu duruma kaldıraç korkusu adını olarak tanımlar (Piore, 1979: 32).

İkili iş gücü piyasası kuramı uluslararası göçün nedenlerine ilişkin genel bir açıklama yapmamakla birlikte uluslararası göçü meydana getiren önemli faktörlerden biri olan gelişmiş toplumların ekonomik yapısında yabancı emeğe yönelik yapısal talebi vurgular ve göçmen işçilerin yerli işçilerle rekabet ettiği ve yerlilerin göçmen işçilere yönelik ücreti ve istihdamı azalttığı yönündeki eleştirilerinin ortadan kalkmasına katkı sağlar (Arango, 2000: 289–290).

Massey vd. ikili işgücü piyasası kuramının belirleyici özelliklerini beş maddede şöyle özetlemektedir (Massey vd., 1993: 444):

- 1- Uluslararası emek göçü çoğunlukla talebe bağlıdır ve gelişmiş toplumdaki işverenler veya onların adıyla hareket eden hükümetler tarafından yapılan işe alımlarla başlatılır.
- 2- Göçmen işçilerin talebi, ekonominin yapısal ihtiyaçlarından kaynaklanır ve teklif edilen ücretlerden daha çok işe alım pratikleriyle ifadesini bulduğu için uluslararası ücret farklılıkları emek göçünün gerçekleşmesi için ne yeterli ne zorunlu bir koşuldur. Aslında işverenler ücretleri sabit tutarken işçi alımlarını teşvik ederler.
- 3- Göçmen alan toplumlarda düşük seviyedeki ücretler göçmen işçilerin arzındaki artışa tepki vermezler. Toplumsal ve kurumsal mekanizmalar tarafından baskı altındadırlar ve arz ile talepteki kaymalara tepki verme özgürlükleri yoktur.
- 4- Göçmen arzındaki bir artışın sonucu olarak düşük ücretler düşebilir, çünkü maaşların yükselmesini önleyen toplumsal ve kurumsal mekanizmalar ücretlerin düşmesini önlemez.
- 5- Hükümetlerin ücretler veya istihdam oranlarında küçük değişiklikler aracılığıyla uluslararası göçe etki etmesi beklenmez. Göçmenler modern ve post-endüstriyel ekonomilerde yapısal bir emek ihtiyacını doldururlar ve bu talebi etki etmek için ekonomik örgütlenmede önemli değişiklikler gerekir.

2.2.5. Merkez-Çevre ya da Dünya Sistemleri Kuramı

Wallerstein dünya-sistemleri analiziyle bir merkez-çevre teorisi geliştirmiştir. Bu kurama göre, kapitalist ekonomik ilişkilerin çevresel ve kapitalist olmayan toplumlara tesir etmesi yurtdışına göç etmeye yakın hareketli bir nüfus yaratmaktadır (Massey vd., 1993: 444). Merkez çevre kuramına göre dünya merkezde oluşan ülkeler ile onun çevresinde konumlanmış uluslardan oluşmaktadır. Bununla birlikte “ekonomik etkinliklerin karmaşıklığı, devlet mekanizmasının gücü, kültürel bütünlük gibi birçok boyutta merkez ve periferi arasında yer alan yarı-periferi bölgelerde mevcuttur”

(Wallerstein, 2015: 466). Buradaki merkezden kasıt coğrafik merkezler değil; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal merkezlerdir. Çevre ülkeler bu merkez ülkelere bağımlı oldukları gibi merkez ülkeler de çevre ülkelere kapitalist sistemin devamlılığını sağlayacak hizmetleri alma açısından bağımlıdırlar. Göç de bu bağımlılık ihtiyacından ortaya çıkmaktadır.

Bu teori uluslararası göçü kapitalist nüfuzun daha az gelişmiş ülkelerde meydana getirdiği altüst oluşlara dayandırmaktadır. Dolayısıyla göç aynı zamanda eşitsizlikten de kaynaklanır. Bu dengesiz uluslararası düzen eşitsizliği azaltmak yerine pekiştirir. Bahsi geçen düzensizlik geçmişte sömürge rejimleri yoluyla gerçekleşmişti, günümüzde ise neokolonyal rejimler ve çokuluslu şirketler tarafından sürdürülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımın bunda rolü ise önemlidir (Arango, 2000: 290).

Modern dünya sisteminin kapitalist bir dünya ekonomisinden oluştuğunu söyleyen Wallerstein, kapitalist bir dünya-ekonomisi merkeze özgü üretim süreçleri ile çevresel üretim süreçleri arasında eksenel bir iş bölümünü karakterize eder. Bu işbölümü merkeze özgü üretim süreçlerine katılanlara fayda sağladığı için eşitsiz bir mübadeleye neden olmaktadır (Wallerstein, 2011: 59) Bu coğrafi alanda gerçekleşen eşitsiz mübadelenin bir sonucu da çevreden merkeze yönelen göçlerdir. Castle&Miller (2008:35), bu sistemdeki emek göçü kapitalizminin merkez ülkelerin az gelişmiş çevre ülkelerle gerçekleştirdiği bir tahakküm ilişkisi ve “Üçüncü dünyanın birinci dünyaya bağımlı kalması” olarak tanımlar. Onlara göre merkez-çevre modelinde göç, dünya ticaretinin ve çıkarlarının kontrol edilmesi anlamına gelmektedir. Dünya sistemleri kuramının varsayımlarını Abadan-Unat altı maddede aşağıdaki şekilde sıralamaktadır (Abadan-Unat, 2017: 63–64):

- 1- Gelişmiş dünyanın kapitalist piyasa sisteminin çevre ülkelere girişi uluslararası göç akımını harekete geçiren doğal bir süreçtir.
- 2- Uluslararası iş gücü akımı, uluslararası mallarla sermayenin akımını izlemektedir, ancak ters yönde. Kapitalist yatırım, çevre ülkelerinde köklerinden kopmuş, göçe hazır bir nüfus yaratmakta, bunun sonucunda ulusötesi hareketler doğmaktadır.
- 3- Uluslararası göç, özellikle geçmişte sömürgecilik yapmış olan devletlerle onların eski sömürgeleri arasında cereyan etmektedir. Sömürgecilik döneminde bu ülkelerle kurulan kültürel, idari ve finans, ulaşım ve iletişimi kapsayan bağlar bu süreci kolaylaştırmıştır. Böylece ortaya kendine özgü ulus-ötesi pazarlar ve kültürel sistemler çıkmaktadır.
- 4- Uluslararası göç, piyasa ekonomisinin küreselleşmesinden ileri geldiğine göre bu akımı frenlemenin bir yolu, hükümetlerin denizaşırı yatırım alanları ile çokuluslu şirketlerin finans faaliyetlerini denetlemektir. Ancak uluslararası ticaret anlaşmazlıklarını alevlendirecekleri, dünya çapında ekonomik bir gerilemeye yol açacakları, ayrıca çokuluslu şirketlerin siyasal nüfuzu nedeni ile durdurulmak isteneceklerinden, bu tür girişimlerin uygulama şansı zayıftır.

5- Kapitalist ekonomiler, kendi sınırlarının ötesinde yaptıkları yatırımları korumak için, gerektiğinde siyasal ve askeri müdahaleler yapmaktadırlar. Bu tür müdahaleler başarısızlığa uğradığında bu kez merkez ülkelere yönelen sığınmacı akımlarına yol açmaktadır. Bu gelişme de uluslararası göçün bir diğer görünüşüdür.

6- Uluslararası göç, ülkeler arasındaki ücret ve istihdam koşullarından çok az etkilenmektedir. Bu akım küresel ekonominin yapısı ve dinamiklerini izlemektedir.

2.3. SOSYO-KÜLTÜREL GÖÇ KURAMLARI

Ekonomik nedenli göç kuramları, göçü tek nedenli ekonomik sebeplere indirgerken göçe neden olan ya da kolaylaştıran bazı başka faktörleri gözden kaçırmıştır. Son yıllarda yapılan göç çalışmaları göçün yarattığı sosyal ağlara, göçün nasıl sistemsel hale geldiğine ve göçün kendi ekonomisini yarattığına ilişkin daha mikro düzey kuramlar ileri sürülmüş ve böylelikle sosyo-kültürel göç kuramları ortaya çıkmıştır. Ağ kuramları, göç sistemleri kuramı, kurumsal kuram bu başlık altında bahsedeceğimiz sosyo-kültürel göç kuramlarıdır.

2.3.1. Ağ Kuramı

Göçmen ağları kuramı, eski ve yeni göçmenler arasında bir ilişki ağına vurgu yapar. Bu ilişkiler ağı eskiden göç etmiş göçmenin tecrübesi ve birikimine dayanarak yeni göç edecek göçmenin göç sırasında yapacağı maliyetleri azaltmayı hedefler. Göçmenin bu maliyetleri; seyahat maliyetleri (ulaşım, konaklama vb.), bilgi edinme maliyetleri (yeni bir iş aramak için gereken para, zaman ve çaba), fırsat maliyetleri (seyahat ederken ve iş ararken kaybedilen gelir) ve psikik maliyetler (tanıdık bir ortamdan ayrılmanın ve başka bir yere taşınmanın psikolojik maliyetleri)dir (Massey, 1990: 8).

Bir ülkeye ilk kez giden göçmenler, yasadışı yollardan gitmeleri halinde yardım alabilecekleri bir ilişkiler ağı olmadığı için yüksek maliyetleri göze almak zorunda kalırlar. Ancak bu ilk gidenin ardından giden göçmenler soydaşlık ve dostluk esasına dayanarak destek alabileceği için göç maliyeti sonrakiler için azalmaktadır ve bu da göç hareketinin sınırsız bir şekilde sürdürülmesine yol açar (Abadan-Unat, 2017: 64). Ağ kuramının temel önermelerinden birisi göçün ilişkisel ağlar yoluyla sürdürülmesidir. İlk göçmenin başlangıçtaki sorunları aşmasının ardından daha fazla insan mevcut göçmenleri taklit eder ve göç o toplulukta daha yaygın hale gelir (Hagen-Zanker, 2008: 16–17).

Göç ağlarında eski göçmenlerin sahip olduğu sermayenin rolü, dolaşımın gittikçe kısıtlandığı günümüz dünyasında önemli ölçüde artmıştır. Aile birleşimi birçok ülkede göç akışının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Taşınmanın maliyetlerini ve risklerini azaltma kapasiteleri nedeniyle göç alan ülkelere giriş daha da zorlaşacağı için sosyal

ağların öneminin daha fazla artması beklenmektedir (Arango, 2000: 291–292). Göçü devamlı kılan bir mekanizma olarak ağ teorisi gelecekteki yeni göç rotalarının belirlenmesi için de bir rehber olabilir. Bununla birlikte ağ teorisi göçün nedenini açıklamaya yetmez ancak nasıl gerçekleştiğini anlamaya yardımcı olur.

2.3.2. Göç Sistemleri Kuramı

Göç sistemleri kuramı göç alan ve veren ülkeler arasında politik, ekonomik ve tarihsel bağlar olduğuna dikkat çeker. Göç sistemleri yaklaşımı bir dizi menşe bölge ile bir grup alıcı ülkenin nispeten istikrarlı birlikteliği ile karakterize edilir. Bu tür bir birliktelik yalnızca göç akışlarından kaynaklanmaz, aynı zamanda çeşitli nitelikteki bağlantılarla desteklenir (Arango, 2000: 292). Göç alan ve veren ülkeler arasındaki bu bağlar sömürgecilik, siyasal etkileşim, ticaret, yatırım veya kültürel bağlar olabildiği gibi önceden varolan bağlantılar üzerinden de ortaya çıkabilir (Castles & Miller, 2008: 36). Ülkeler arası politik ve ekonomik bağlantılar her zaman insan hareketlerini de beraberinde getirir. İthalat ve ihracat şirketleri yada ulus aşırı şirketleri yöneten yöneticiler ya da ticaret anlaşmalarını müzakere etmek isteyen bürokratlar, politikacılar buna örnek olarak gösterilebilir (Fawcett, 1989: 675).

Özellikle aralarında kolonyal ilişkilerin bulunduğu iki ülke arasında gelişen dilsel ve kültürel bağlantıların olması göç etme eylemini kolaylaştırır. Örneğin eski bir ABD sömürgesi olan Filipinlerden ABD'ye artan göç ve Birleşik Krallığın sömürgesi olan Hindistan'dan İngiltere'ye yönelen göçler (Fawcett & Arnold, 1970: 463) göç sistemleri teorisine uygun bir örnek olarak gösterilebilir. Afrika'da kırdan kente göçü sistem teorisıyla açıklamaya çalışan Mabogunje (1970), bu göçü Afrika'nın sömürge geçmişiyle ilişkili olarak açıklar. Fransa ve Batı Afrika ülkeleri arasındaki göç ve göçmen ilişkisi de uzak ülkeler arasında gerçekleşen göç sistemlerine örnek olarak verilebilir (Çağlayan, 2006: 82).

Göç sistemleri yaklaşımının varsayımları 4 maddede sıralanabilir (Abadan-Unat, 2017: 67–68):

- 1- Göç sisteminde yer alan ülkeler coğrafi açıdan yakın olmak zorunda da değildir, çünkü bu konuda fiziki yakınlıktan çok siyasal ve ekonomik ilişkiler söz konusudur. Yakınlık, bu göç hareketlerini arttırmadığı gibi uzaklık da onlara engel olmamaktadır.
- 2- Çok kutuplu sistemler de söz konusu olabilir, bu takdirde dağınık halde bulunan bir kısım merkez ülkeler birbiri ile örtüşen gönderen ülkelerin göçmenlerini kabul etmektedir.
- 3- Bazı ülkeler birden çok göç sistemine mensup olabilir, ancak uygulamada çoğulcu üyelik daha çok gönderen devletlerde görülmektedir.

4- Ülkeler toplumsal değişme, ekonomik dalgalanma ya da siyasal nedenlerle sistemden çıkabilir ya da sisteme katılırlar. Sistemlerin istikrarlı yapıları yoktur.

2.3.3. Kurumsal Kuram

Uluslararası göç etmeye yönelen insanlar meşru yollardan varılacak ülkeye ulaşmak istediklerinde vize, çalışma ve ikamet izni gibi bazı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Ancak gidilecek ülkeden bu izinleri alabilecek kişi sayısı sınırlıyken, bu sermaye zengini ülkeye gitmek isteyen göçmen sayısı çoktur ve burada biz dengesizlik oluşur. “Ortaya çıkan bu dengesizlik durumunda göçmenlerin talebini karşılamak için özel kuruluşlar ve gönüllü organizasyonlar aracı kurumlar olarak harekete geçerler. Bu yardım kuruluşları, gelişmiş ülkelerde göç endüstrisinin mağdurları olan, yasadışı, belgesiz çalışan göçmenlerin koşullarını rehabilite etmek için büyük bir çaba sarfetmektedirler.” (İnce, 2019: 2604). Yasadışı şekilde göç etmek zorunda kalan göçmenlere gizli şekilde sınırı geçmek, gidilecek yere ulaşım, sahte belge ve vize düzenlemek, gidilecek yerde barınma ve iş bulma, o yerdeki vatandaşlarla ayarlanmış evlilikler düzenleyerek göçmenin karşılaşacağı sorunlar bu tür organizasyonlarla giderilir. Zamanla, bu firmalar, kuruluşlar ve insanlar göçmenler tarafından tanınırlar ve göçmenlerin iş gücü piyasasına girmesi için gerekli sosyal kapitalin kurulmasında etkilidirler (Massey vd., 1993: 450–451).

Kurumsal kuram yasadışı göçün aracı kuruluşlarla nasıl sistemsel ve kurumsal hale geldiğine dikkat çeker. Günümüz piyasa sisteminde bu aracılık işlerinin önemli bir yer kapladığını ve bir “göç piyasası”nın oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu aracı yapıların oluşturduğu piyasa birçok istismara da yol açar, yasal yollardan göç edemeyen göçmenlere başarılı bir göç vadederek göçmenlerin sahip olduğu birikimlerin sömürülmesine de neden olabilirler.

3. TÜRKİYE’NİN ULUSLARARASI GÖÇ TARİHİ

Günümüz Türkiye’sinin göç tarihini anlayabilmek için biraz daha geriye gitmemiz gereklidir. Osmanlı’nın beş yüz senelik tarihinde, ilk zamanlar istisna edildiğinde, çok büyük göçler yaşamadığını vurgulayan Karpas (2013: 12) aynı zamanda Osmanlı’da kitlesel göçlerin 19. Yüzyılda başladığını da altını çizer. Anadolu’nun bugünkü etnik, kültürel, dilsel yapısını oluşturan büyük kitlesel göçlerin başladığı 19. yy., İmparatorluğunda dağılma dönemidir. Özellikle Osmanlı- Rus savaşı sonrası Kırım’dan, Kafkaslardan, Balkanlardan gelen Türk ve Müslüman göçler ile Birinci Dünya Savaşı’nın ardından yaşanan mübadeleler yakın tarihte yaşanan büyük kitlesel göçleri oluştururlar.

Bu nedenle modern Türkiye'nin aldığı göçleri karakterize edebilmek için yakın dönem Osmanlı'da yaşanan göç hareketlerinin de anlaşılması gereklidir. Savaş ve işgallerin önemli göç nedeni olduğu 19. Yüzyılda farklı coğrafyalardan Anadolu'ya birçok kitlesel göç hareketi yaşanmıştır. Bu süreçte Anadolu'ya yönelen göçmenler Türk ve/veya Müslümandırlar. Bugünkü Türkiye'nin aldığı göçmenlere bakıldığında ise benzerlik olduğu söylenebilir. Türkiye'de geçici koruma ve uluslararası koruma başvurusunda bulunan ilk 3 uyruğun Suriye, Afganistan ve Irak gibi Müslüman coğrafyalardan oluştuğu açıktır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022a, 2022b).

Bu bölümde Türkiye'nin Cumhuriyet dönemi kitlesel göç hareketleri tartışılacak, bunu yapabilmek için öncelikle son dönem Osmanlı'da yaşanan kitlesel göçleri ele alacağız. Son olarak ise bugünün Türkiye'sinin göç verileri tartışılacaktır. Ancak bu bölüme ilişkin burada vurgulanması gereken iki önemli husus vardır. Bunlardan birincisi araştırmanın bütününe Türkiye'deki uluslararası göçmenleri ele alacak olması, ikincisi ise sadece Türkiye'ye gelen göçmenlerin uyum stratejilerini tartışacak olmasıdır. Bu nedenle de Türkiye'nin ve öncesinde Osmanlı devletinin göç verileri yalnızca “gelen uluslararası göçler” üzerinden okuma yapıldığı belirtilmelidir. Bunlar dışında Türkiye'nin verdiği dış göçler ve özellikle 1960 sonrasında kentleşme ile yaşanan iç göçlere bu bölümde yer verilmemiştir.

3.1. 19. YY. OSMANLI'DA KİTLESEL GÖÇ HAREKETLERİ

Türklerin Anadolu'yu kendilerine yeni bir yurt edinmeleri ve Orta Asya'dan Batı'ya yönelen göç hareketleriyle başlayan süreçte göç, Selçuklu ve Osmanlıların ilk dönemlerinde de devam etmiştir, Osmanlı'nın iskan politikası, göçün Türk tarihinin önemli özelliklerinden biri olmasına katkı sağlamıştır (Efe, 2018: 17). 19. yüzyıl Osmanlı'ya yönelen kitlesel göçlerin birkaç nedeni vardır. Osmanlı-Rus savaşı ve bu yüzyılda süregelen savaşlar bunlardan bir tanesi iken diğer bir nedeni ise Osmanlı idaresinin çıkardığı göç kanunudur. Osmanlı'da boş kalan toprakların işlenmesi ve ekonomik durgunluğa çözüm bulabilmek için 1857 yılında Muhacirin Kararnamesi çıkarılarak padişahın tebaası olmayı ve Osmanlı kanunlarını kabul eden yabancılar, Osmanlı topraklarına davet edilmiştir. Aileleri ile belirli bir sermaye karşılığında gelecek olanlardan Anadolu'ya yerleşenler 6 yıl, Rumeli'ye yerleşenler 12 yıl boyunca hem vergi hem de askerlikten muaf tutulacağı da bu kararname ile vadedilmiştir. Bu göçmenlere 20 yıl satmamak, ekim yapmak koşulu ile topraklar verilmesi ve inanç özgürlüğü tanınarak uygun ibadet yerlerinin sağlanması, kilise inşa edilmesine izin verilecek olması da

kanunun diğ er maddeleri arasındadır. Bu kanuna Avrupa’da birçok bölgeden ilgi gösterilmiş hatta kanun Avrupa gazetelerinde yayınlanmıştır (Shaw & Shaw, 1977: 115)

1857 G   ve İşkan Kanunu Osmanlı topraklarında tarımsal faaliyetleri arttırmak için dünyadaki tüm  ift i ve sermaye sahiplerine yapılmış bir davetti. Ancak bu yüzyılda Osmanlı’ya yönelen kitlesel g  lerin temel sebebinin Rusya’nın izlediği politikaların neticesinde gelişen savaşlar olduğu yukarıda ifade edilmişti. Özellikle 1856’da Kırım’dan başlayan ve Balkan, Kafkas g  leriyle devam eden hareketler mübadele dönemine kadar gerçekleşen en önemli kitlesel g  leri oluşturmaktadır.

Kırımdan ilk kitlesel göçler Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesinden hemen sonra gerçekleşmiştir. 1802-1803, 1812-1813, ve 1828-1829 yıllarında da büyük dalga göçler yaşanmıştır ancak en büyük kitlesel göçler 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı’ndan sonra meydana gelir (Yakut, 2015: 122). 1856’da biten Kırım Savaşı’nın ardından Kırım Tatarlarının büyük g    özellikle 1860-1862 yılları arasında yoğunlaşır ve bu yıllarda göçmen sayısı 227 bindir. Sonraki yıllarda ise 8 bin göçmen Kırım’dan ayrılmıştır. Çarlık Rusya’sının Kırım’da yaşayan Müslümanları g  e zorlayan politikaları neticesinde 1890’dan sonra Türkiye’ye doğru yeniden bir g   dalgası başlamış ve 1891’de ise son haddine ulaşmıştır. Bu dönemde Rusya’nın politikası g  e engel olmak yönünde olmamış, göçmen sayısı 18-20 bin civarında olmuştur. Bu dönemde Kırım’da yaşayan Tatarların nüfusu oldukça azalmıştır (Erkan, 1996: 35). “1783-1922 yılları arasında Osmanlı topraklarına göç eden Tatarların toplam sayısı muhtemelen 1.800.000 civarında”dır (Karpat, 2013: 163).

Osmanlı Devleti, Kafkasya’dan gelen göçmenlere de yakın bir ilgi göstermiştir. Bunun nedenleri arasında Osmanlı topraklarında Müslüman nüfusun arttırılması, iş gücü ve asker ihtiyacına yönelen artan taleplerinin yanı sıra II. Abdülhamit’in Kafkasyalılarla olan akrabalık bağları da vardır (Erkan, 1996: 49). 1862-1863 başlarında Kafkaslar’dan Osmanlı topraklarına zorunlu kitlesel göçler, Osmanlı’nın toplumsal, etnik ve dini bütünlüğünü radikal şekilde etkilemiş olan önemli bir g   hareketidir. Rusya’nın Kafkaslar’da Çerkesleri g  e zorlayan politikaları 1862-1865 arasında doruk noktasına çıkarken, 1877-78, 1890-1908 yılları arasında da yoğunlaşır, bu g  ler ancak 1920’li yıllarda durulur (Karpat, 2013: 165).

1877-78 savaşı sırasında g   etmek zorunda kalan başka bir grup ise Bulgarlar olmuştur. Bu dönemde toprakları işgal edilen Bulgaristan Türklerine yapılan baskı ve

zulümler onları kitlesel göçe zorlamıştır (Kodaman & İpek, 2000: 383). Bulgar göçü, 19. yüzyılda Osmanlı topraklarına yönelen en büyük Slav göçmen dalgası olmuştur (Karpas, 2013: 158).

19. yüzyılda yaşanan kitlesel göçler Kafkas, Kırım ve Bulgaristan Müslümanları ile sınırlı değildir. Bu dönemde İran'dan, Bosna-Hersek'ten, Girit'ten de kitlesel göçler yaşanmıştır¹. Bu dönemde Osmanlı Devleti, İstanbul'a gelen göçmen dalgasıyla başedebilmek, göçmenlerin muhtelif meselelerinin çözümü, ihtiyaçlarının giderilmesi ve iskan işlerinin halledilmesi amacıyla 1 Ocak 1860 yılında Muhacirun Komisyonu'nu kurulmasına karar verilmiştir (Saydam, 1997: 105). Bu komisyon vesilesiyle özellikle İstanbul'a gelen göçmenlerin Anadolu ve Rumeli'ye gönderilmesi de hedeflenir. Bu göçmen akını ile beraber bazı huzursuzluklar da yaşanmıştır. Çoğu silahlı olan ve silahlarını teslim etmek istemeyen muhacirler yerli halka zarar vererek bazı sorunlara neden olmuştur. Bununla birlikte karşılaşılan bir diğer sorun ise göç meselesinin Osmanlı ekonomisine olan yüküdür. Göç hareketlerinin yoğun yaşandığı 1856-1862 yılları arasında Osmanlı hazinesi yaklaşık 700 milyon açık vermiştir (Keha, 2013: 104).

Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yılları da önceki yüzyıl gibi yoğun kitlesel göçlere sahne olur. 1910-1914 yılları arasında gerçekleşen Balkan savaşları ile başlayan göç hareketleri aynı zamanda Cumhuriyet döneminde de mübadele ile sürmüştür. Balkanlardan yönelen göç hareketinin sebepleri arasında “çoğunluğu Türk olan insanların yüzyıllardır yaşadıkları coğrafyalarda yaşama imkanlarının ya tamamen ya da çoğunlukla “öteki”ni dışlayan ve etnisite milliyetçiliğine dayanan devlet politikaları ile ortadan kaldırılması” (Yıldırım, 2012: 80) yer almaktadır.

1913'te Bulgaristan'la yapılan İstanbul Antlaşması'na eklenen bir protokol ile iki ülke arasında gönüllülüğe dayalı bir değişim yapılması öngörülmüştür (Oran, 1986: 46). Bu protokolden önce ve sonra yani Balkan savaşları sırasında ve sonrasında hem gönüllülük üzerine hem de zorunlu yapılan göçler ile yaklaşık 2.300.000 bin ila 2.500.000 bin arasında Türk, Rum ve Bulgar bu göçler sırasında yer değiştirmiştir (Pallis, 1925: 316). Balkan savaşlarının ardından başlayan Birinci dünya savaşı ve ulus devletleşme süreçleri savaşa taraf olan toprakların tümünde bir göç hareketine neden olmuştur. Bu süreç Osmanlı'dan miras kalan topraklarda da kendini gösterir. Kurtuluş savaşı ve Türk ulus devletinin kurulması Osmanlı çatısı altında yaşayan Türk olmayan

¹ Bknz: Kodaman and İpek (2000); Karpas (2013)

milletlerin de göçüne neden olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluş döneminde yaşanan “mübadele” ya da “zorunlu nüfus değişimi” uygulaması, uluslararası anlaşmalarla gerçekleşen çok özel bir zorunlu göç türüdür” (İçduygu, Erder, & Gençkaya, 2014: 101). Bu yeni dönem Türk-Rum mübadelesi ile başlamıştır.

3.2. CUMHURİYET DÖNEMİ GÖÇ HAREKETLERİ

Cumhuriyetin kuruluşunun ardından gerçekleşen mübadeleler ve göçler imparatorluktan ulus-devlete geçiş sürecinin bir sonucu olmuştur. İmparatorluğun dağılmasının ardından kalan topraklarda savaşların ardından nüfusta yaşanan değişim hem işgücü hem de askeri nüfusta azalmalara neden olmuştur. Bu süreçte kaybedilen topraklardaki Müslüman ve Türk nüfusun özellikle mübadeleler ile Anadolu'ya dönmeleri bu açıdan önemlidir. Türk ulus devletinin inşa sürecinde göç hareketlerinin rolü önemlidir. “1923-1950 yılları Türkiye’de nüfus hareketleri anlamında iki temel olguyu içermiştir: birinci olarak, Müslüman olmayan nüfusun yurtdışına göçü ve ikinci olarak, özellikle modern Türkiye’nin sınırları dışında kalmış ve önceden Osmanlı toprakları olan ülkelerdeki Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye’ye göçünün sağlanması” (İçduygu vd., 2014: 54).

1913’te Bulgar Türklerinin mübadelesinin ardından 1923’te Türk-Yunan Heyetleri arasında imzalanan “Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” Türk topraklarına yerleşik olan Rum Ortodoks Türkler ile Yunan topraklarına yerleşmiş Müslümanların Yunan uyruklarının zorunlu olarak değişimi kararlaştırılmıştır. Bu protokolde iki istisna vardır İstanbul’daki Rumlar ile Batı Trakya’da yaşayan Müslümanlar hariç tutulmuşlardır (Oran, 1986: 16). Bu mübadele sırasında 388,146 Müslüman Türkiye’ye göç etmiştir (Ladas, 1932: 705). 1923’te ayrıca İskan Kanunu ile mübadelenin ardından gelenlerin “mübadele yoluyla Yunanistan’a giden Rumların boşalan evlerine ve topraklarına yerleştirilecek, kendilerine üretim araç ve gereçleri verilecek, sermaye edinmeleri sağlanacak ve kredi olanakları geliştirilecek”tir (İçduygu vd., 2014: 104–105).

Yunanistan ile yapılan mübadelenin ardından Türkiye, 1930’larda Bulgaristan ve Romanya ile yaptığı anlaşmalarla da Türk olan nüfusun Türkiye’ye göç etmesini sağlamıştır. Bu dönemde ortaya çıkan asker ve işgücü ihtiyacı için Romanya ve Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç etmeleri için bazı ayrıcalıklar tanınır. 1930’larda yaşanan göçlerin ardından 1950’lerdeki Yugoslavya, 1984’teki Bulgaristan’dan yönelen

göçler eklendiğinde gerçekleşen gelen göçmen sayısının bir milyonu aştığı tahmin edilmektedir. “Bu dönemde Bosna, Kosova, Rodos, Kuzey Irak gibi bölgelerden de göçmenler gelmiştir (Karpas, 2015: XXXIV). 1934 yılında çıkarılan İskan Kanunu ile muhacirlik yeniden tanımlanmış ve muhacir, muhaceret vizesiyle gelerek “muhacir kağıdı” ile kaydedilip hemen vatandaşlığa alınan “Türk soyundan meskun veya göçebe ferdler” olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu nedenle 1934 yılından sonra Türkiye’ye Yugoslavya’dan gelen göçmenlerin statüsü “Türk soyundan veya Türk kültürüne bağlı olma” şeklindedir (Baklacıoğlu, 2015: 195).

Soğuk Savaş döneminde, 1951-52 yıllarında, Türkiye yeni bir Balkan göç dalgasıyla karşı karşıya kalmış ve yüzbinlerce kişi Türkiye sınırına yığılmıştır. Bu süreçte Bulgaristan’dan gelen göçmen sayısı 154.393’tür (Tanoğlu, 1952: 132). Bu dönemde başka bir göç dalgası ise Yugoslavya’dan gelmiştir. Bu göç Yugoslavya’dan kaçan Boşnaklar tarafından gerçekleşir (İçduygu vd., 2014: 146). 1990’lı yılların ortasına kadar Bosna, Kosova, Makedonya’dan da göçmenler Türkiye’ye gelmiştir (Baklacıoğlu, 2015: 197).

Soğuk Savaş döneminin ardından Türkiye’ye yönelen göç hareketinin bir sebebi de nitelikli işgücü göçü ve komşu ülkelerde yaşanan savaşlardır. Bu dönemde Irak ve Suriye’de yaşanan çatışmalar sebebiyle bu coğrafyada yaşayan Türkmenler, Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesinde yaşayan Uygurlar, Sovyetlerde yaşayan Türk kökenli soydaşlar Türkiye’ye göç etmiştir. 1991’de Irak’ta Saddam Hüseyin’in zulmünden kaçan çoğunluğu Kürt, yaklaşık yarım milyon Iraklı Türkiye’den kitlesel sığınma talep etmiştir (Kirişçi & Karaca, 2015: 297). Türkiye’ye yaşamak ve çalışmak için gelen Türk kökenli Azerbaycan Türkü, Türkmen, Tatar, Kırgız, Kazak, Özbek, Uygur, Ahıskalı göçmenler genellikle mesleki bakımdan yüksek niteliklere sahiplerdir (Ünver, 2015: 246). Bu dönemde Türkiye’nin komşu ülkelerinden de birçok düzensiz göçmen Türkiye’ye gelmiştir.

2000’li yıllara gelindiğinde ise Türkiye’nin düzensiz göçmen gruplarıyla karşılaşmaya devam ettiği söylenebilir. 2000’lerin başında Türkiye’ye yılda yaklaşık 225 bin göçmen gelmekte ve bunların üçte birinin yani 70 binin düzensiz olarak ülkeye giriş yaptığı bilinmektedir. 2010’ların başında ise ülkeye yapan göçmen sayısı yılda yaklaşık 235 bindir. Bunların yaklaşık 50 binini düzensiz göçmenler oluşturur (İçduygu, 2015: 280). 2011’de ise Türkiye yine komşu ülkesi Suriye’den kaynaklı düzensiz kitlesel bir göç hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyet dönemi göç hareketlerine

bakıldığında Yunan ve Bulgar mübadelesi dışında karşılaştığı tüm göç hareketlerinin düzensiz göç olduğunu söylemek mümkündür.

3.3. TÜRKİYE'NİN GÜNCEL GÖÇ VERİLERİ

Türkiye son 11 yılda tarihinin en önemli göç dalgalarına şahitlik etmektedir. 2011'de Suriye'de başlayan iç savaş ve bölgede devam eden çatışmalar, siyasi istikrarsızlıklar, başta Suriyeliler olmak üzere Irak, İran, Afganistan gibi ülkelere Türkiye'ye yönelik yüksek yoğunluklu göçmen akışına neden olmuştur. Resmi olmayan rakamlara göre Türkiye'de 196 farklı ülkeden yaklaşık 5,5 milyon sığınmacı bulunmaktadır (Sputnik Türkiye). Farklı statülerde yaklaşık 5 milyonu aşkın göçmene rağmen Türkiye'de resmi mülteci sayısı ise 28'tir. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne koyduğu coğrafi sınırlama ile Avrupa dışından gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmemektedir ve bu durum hali hazırda Türkiye'de bulunan göçmenlerin geçici koruma ve uluslararası koruma şeklinde iki temel statü altında toplanmasına neden olmuştur.

2011 yılındaki iç savaşın ardından Suriye'den gelen sığınmacılara Geçici Koruma statüsü verilmiş, diğer bölge ülkelerden gelen sığınmacılar ise uluslararası koruma statüsünde kabul edilmiştir. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre 14.04.2022 tarihinde 3.786.716 kişi geçici koruma statüsündedir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022c). Uluslararası koruma statüsü altında bulunan yabancıların sayısı güvenlik nedeni ile şeffaf şekilde paylaşılmamakla birlikte yalnızca yıllara göre uluslararası koruma başvuru yapanların sayısı yayınlanmaktadır. 2021 yılı sonunda uluslararası koruma başvurusu yapan yabancıların sayısı ise 29.256'dır. Uluslararası koruma başvurusu yapan ilk 3 uyruk ise Afganistan, Irak ve İran'lı göçmenlerdir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022e). Toplam göçmen verilerine bakıldığında uluslararası koruma altındaki yabancıların sayısının 2 milyondan fazla olduğu düşünülmektedir. İkamet izni bulanan yabancıların sayısı ise 1.410.710'dur. İkamet izni alan ilk 10 uyruk ise Irak, Türkmenistan, İran, Suriye, Özbekistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Afganistan, Kazakistan, Mısır ve diğerdir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022d). Türkiye'ye sığınmacı olarak başvuran göçmenler çoğunlukla düzensiz göç ile gelmektedir. 2021 yılında 162.966 düzensiz göçmen yakalanmıştır. Tüm bu verilerle birlikte göçmenlere ilişkin henüz paylaşılmayan birçok veri olduğu da ortadadır. Özellikle uluslararası koruma altında bulunan yabancıların hangi uyruklardan kaç kişi olduğu, hangi şehirlerde yaşadığı, kadın erkek ve çocuk sayıları paylaşılmamaktadır. Türkiye'de uluslararası koruma statüsü altında yaşayan

göçmenler arasında yer alan Afgan sığınmacılar düzensiz göç ile gelenlerin büyük kısmını oluşturmaktadır. Afganistan, geçirdiği Rus ve Amerikan işgallerinin ardından halen bölgede devam eden şiddet, siyasi istikrarsızlık nedeniyle dünyanın yerinden edilmiş göçmen kaynağı olan dünyanın üçüncü ülkesidir. 2.6 milyon Afgan mülteci kendi ülkesi dışında yaşamaktadır (McAuliffe & Triandafyllidou, 2022: 85).

Bugün Türkiye’de bulunan yaklaşık 6 milyon göçmenin çoğu büyükşehirlerde yaşamaktadır. Kasım 2022 tarihinde şehirlerde yaşayan Suriyeli sayısı 3 milyon 530 bin 57 kişidir. Suriyelilerin ikamet ettiği ilk dört şehir ise İstanbul, Gaziantep, Hatay ve Şanlıurfa’dır. Kampta yaşayan Suriyeli göçmen sayısı ise 47 bin 657’dir. Aralık 2022 itibari ile 223 bin 881 Suriyeliye vatandaşlık verilmiştir. Ağustos 2022 itibari ile 104 bin 976 Ahıska Türkü, 7 bin 1 Uygur Türkü ve 39 bin 294 Afganistan uyruklu kişi vatandaşlık almıştır (Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 2022b). Bu rakamlara bakıldığında uyum ve entegrasyon eğitimi alarak ya da almadan sadece kendi çabasıyla uyum sürecini atlatması gereken milyonlarca göçmenin olduğu söylenebilir.

Türkiye’nin bugünkü göç verilerine bakıldığında yakın geçmişindeki göçlerle bazı benzerliklerin olduğu dikkatleri çeker. Osmanlı’nın son dönemi ve Cumhuriyet Türkiye’sini oluşturan son iki yüzyıllık geçmişe bakıldığında en önemli göç nedeninin savaşlar olduğu görülmektedir. Savaşların yarattığı ölüm tehlikesi, istikrarsızlık, ekonomik durgunluklar ve toprağın işlenememesi, halkları hem canlarını kurtaracakları hem de karınlarını doyuracakları yeni yerlere gitmeye zorunlu kılmıştır. Dikkatleri çeken ikinci husus ise göçmenlerin özellikleridir. Osmanlı’nın dağılmasıyla başlayan süreçte kaybedilen topraklardan Anadolu’ya gelen göçmenlerin ortak özelliği Türk ve/veya Müslüman olmalarıdır. Bugün Türkiye’nin karşılaştığı tarihinin en büyük göç dalgalarının nedenleri ve gelen göçmen profilleri bu açıdan benzerdir. Türkiye’ye UK başvurusu yapan ilk 10 uyruğa bakıldığında çoğunluğunun Türk kökenli ya da komşu coğrafyalardan geldiği görülür. Akrabalık ve soydaşlık bağı olanlara kapısını açan Türkiye aynı zamanda İslam coğrafyası içinde yaşayan göçmenlere karşı cazip hedef ülke haline gelmiştir. Türkiye’nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine koyduğu coğrafi kısıt şartı gelen göçmenlerin statülerinin mülteci olarak görülmesini engellemesinin ve bu nedenle göçmenlerin statülerini farklılaşması, uyum ve entegrasyon konusunda bazı zorluklara neden olmuştur. Statülerin farklılaşması uyum sürecinde yaşanan sorunlara karşı göçmenin kendi geliştirdiği stratejilere de etki etmektedir. Türkiye’nin göçmenlere ev sahipliği yaparken, göçmenlerin geleceğine ilişkin belirsizliklerin yaşanması da uyum

sürecini etkileyen bir başka faktördür. Bu araştırma, göçmenlerin uyum süreçlerinde yaşadığı sorunlara karşı geliştirdiği kendi stratejileri ve bunun statüye etkisinin olup olmadığını incelemeyi amaçlamaktadır ama bundan önce ikinci bölümde bu stratejilerin dayandırılacağı kuramsal çerçevenin oluşturulması gereklidir.

İKİNCİ BÖLÜM

EV SAHİBİ TOPLUMUN BÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMLARI İLE GÜNDELİK YAŞAM KAPSAMINDA TAKTİK VE DİRENİŞ

Ev sahibi toplumda göçmenin gündelik yaşama katılması farklı karşılaşmalara imkan tanır. Hakim toplumsal grup ile dezavantajlı grupların kurduğu bu ilişkiler içerisinde karmaşayı, çatışmayı, farklılık ve benzerlikleri barındırır. Kaynak ülkede “yabancı” ve “toplumsal olarak henüz bütünleşmemiş bir gruba işaret eden (Kümbetoğlu, 2016: 75) göçmenler için bu ilişki eşit olabileceği gibi hiyerarşik de olabilmektedir. Göçmen ve yerli halk arasındaki ilişkinin konumunu ve biçimini belirleyen durum ise göçmenlerin bütünleşme biçimidir. Güvenlik, işsizlik, dil, önyargı, dışlanma gibi sorunlarla karşı karşıya bırakırken ev sahibi devleti de yerli halkla göçmenlerin bütünleşme sorunuyla meşgul eder. Ev sahibi hükümetler tarafından yürütülen entegrasyon politikalarıyla göçmenin² başetmek zorunda kaldığı sorunların giderilmesi, yerli halkla çatışmasız, uyumlu bir toplumsal sistemde varlığını sürdürmesi amaçlanır. Çatışmasız, ahenkli bir toplumsal yapının oluşturulabilmesi için devletlerin tercihleri her zaman entegrasyondan yana olmamış; asimilasyon, çokkültürlülük, uyum gibi politikalar da ev sahibi toplumda yabancıların varlığını sürdürmenin yöntemlerinden olarak uygulanmıştır.

Araştırmanın bu bölümü üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda 2011’den Suriye’de başlayan iç savaş ve Afganistan, Irak gibi bölge ülkelerde süren istikrarsızlıklar nedeniyle Türkiye’ye gelen göçmenlerin bütünleşme süreçleri ve Türkiye’nin bu süreci; entegrasyon, asimilasyon, çokkültürlülük gibi seçenekleri arasından uyum kavramıyla tanımlaması, bu tercihin nedenleri, uyumun göçmenlerin Türkiye’deki geleceğine yönelik anlattıkları, uyum sürecinin avantajları ve dezavantajları incelenmiştir. Bölümün ikinci kısmı ise araştırmanın sorusuna teorik altyapıyı oluşturmak nedeniyle gündelik yaşam sosyolojisinden hareketle de Certeau’nun taktik kavramı, Pierre Bourdieu’nun alan ve oyun kuramları üçüncü kısımda ise göçmenin kullandığı mikro, pasif direniş biçimleri literatür tarama yöntemiyle tartışılmıştır. De Certeau’nun taktiği, Bourdieu’nun bahsettiği alanda ortaya çıkmakta ve oyunda geliştirilen bazen doğaçlama bazen hesaplı stratejiler

² Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne koyduğu coğrafi sınırlama ile Avrupa dışından gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmemektedir ve bu durum hali hazırda Türkiye’de bulunan yaklaşık 6 milyon göçmenin geçici koruma ve uluslararası koruma şeklinde iki temel statü altında toplanmasına neden olmuştur. Bu çalışmada göçmen kavramı tüm statülerden bağımsız, çatı bir kavram olarak kullanılmaktadır.

ise taktikleri hatırlatmaktadır. Ancak de Certeau'nun iki temel kavramından biri olan strateji ile Bourdieu'nun stratejilerinin aynı şeyi ifade etmediği vurgulanmalıdır. Mücadele alanında ortaya çıkan taktikler ya da Bourdieu'cu anlamda stratejiler tam da çalışmanın araştırma nesnesini oluşturan göçmenlerin olağan yaşamda hayatta kalabilmek için geliştirdiği yöntemleri ifade eder. Bu nedenle çalışmanın bütününe göçmenin gündelik yaşamda geliştirdiği mücadeleye odaklandığını ve bu mücadelenin çıktılarını tanımlamaya çalıştığını hatırlatmakta fayda var.

1. EV SAHİBİ TOPLUM VE GÖÇMENİN BÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMLARI

İnsan hareketliliğinin yanı sıra göç, kültürel alışverişi içerir; bu nedenle göç, yerleşik grupların yeni gelenlerle karşılaşmasıdır (Faist, 2018: 6). Bu karşılaşma bir an'ı değil, süreci ifade eder. Bu süreç göçmenin yerli halkla bütünleşme sürecidir. Göçmenin ev sahibi toplumda barınma, iş bulma, dil öğrenme, kültürel ve yerel değerleri öğrenme, eğitim alma gibi hayatta kalma ve sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda kurumlara ulaşması ev sahibi devletin bu süreci nasıl yönettiği ile ilişkilidir. Bu süreç entegrasyon, adaptasyon, uyum, bütünleşme gibi çoğunlukla birbirlerinin yerine de kullanılan kavramlarla tanımlanabilir. Bahsi geçen kavramların birbirinin yerlerine kullanılması, her bir kavramın sahip olduğu nüansların zamanla kaybolmasına yol açar. Bu nedenle adaptasyon, uyum, entegrasyon, bütünleşme kavramları arasında da böyle belirgin sınırların olduğunu söylemek güçtür. Kesin sınırların olmayışı ise kesin bir kavramsal çerçevenin yokluğunu ve siyasi bağlamından ayrı düşünülemediğini ortaya koymaktadır (Beaud & Noiriel, 1990: 44). Bu bölümde bu kavramlar alanın uzman isimlerinin tanımlarından hareketle açıklanarak aralarındaki nüanslara değinilecek ve Türkiye'nin kendi geliştirdiği bütünleşme sürecini uyum kavramıyla tanımlayışı tartışılacaktır.

1.1. ENTEGRASYON

Evrensel, herkes tarafından kabul görmüş tek bir entegrasyon teorisi yoktur. Göç deneyimlerinin karmaşıklığı ve çeşitliliği genel bir göç teorisi oluşturmanın önünde engel oluşturduğu gibi (Castles, 2010: 1572), aynı nedenler tek ve genel bir entegrasyon stratejisi oluşturmanın önünde de engel oluşturmaktadır. Göçmenin ev sahibi toplumda karşılaştığı sorunlara karşı geliştirilen entegrasyon, uyum ya da adaptasyon süreci bir nevi yeniden sosyalleşme sürecidir (Adıgüzel, 2016b: 173–174) ve kendi dil ve kültüründe öğrendiği herşeyi, ev sahibi topluma yeniden uyum sağlamak için öğrenmek yani yeniden sosyalleşmek durumundadır (Adıgüzel, 2016a: 174).

Entegrasyon, uyum ve adaptasyon kavramlarının birbirlerinin yerine kullanımları esasen bu sürece bakış açısını yansıtmaktadır. Entegrasyon kavramının biyolojik ve mekanik anlamı bu kavrama alternatifler aramaya yönelten sebeplerin ilkinin oluşturur. Biyolojide sıkça kullanılan entegrasyon, “yabancı bir dna’nın bir organizmanın kendi genomuna başarılı bir şekilde bağlanması”nı (Biology Articles, Tutorials & Dictionary Online, 2019) ifade eder. Bu kavramın biyolojik, mekanik/mühendislik alanlarında daha çok kullanılıyor olması toplumsal hayata ilişkin kullanımlarını sorunlu hale getirir (Erdoğan, 2020: 12) ve insan ilişkilerinin laboratuvarında incelenecek, deneysel, mekanik bir durum gibi algılanmasına yol açar. Entegrasyon araştırmaları birçok varsayım, kavram ve tanıma dayanır, bu tanımlar ve varsayımlar birbirleriyle çelişebilir, karmaşılaşıp, katmanlaşabilir (Castles, Korac, Vasta, & Vertovec, 2002: 112). Ancak entegrasyonun neye işaret ettiğine, bu sürecin neleri kapsadığını yapılan entegrasyon tanımlarından anlamak mümkündür.

Avrupa Mülteciler ve Sürgünler Konseyi’ne göre entegrasyon süreci bir mülteci için ev sahibi topluma katıldığı ilk günden başlar ve bu süreç tamamlanıp sona erdirilecek bir kurs ya da geçilebilecek bir sınav değildir. Entegrasyon süreci mültecilerin kendini daha çok bulundukları toplumun bir parçası olarak uyum içinde yaşamalarını sağlayan, sürekli devam eden bir süreçtir (ECRE, 2005: 14). Entegrasyon, bireylere ortak bir kimlik kazandırarak sosyalleşmeyi arttırabilir, yalnızlığı, anomiyi ve yabancılaşıma duygusunu azaltabilir (Erkal, 1998: 134). Berry’e göre ise entegrasyon, kültürel kimliği korumak ve baskın topluma katılmaktır. Bu benimsendiğinde daha büyük bir sistem içinde işbirliği yapan bir dizi ayırt edilebilir etnik grup vardır (Berry, 1997: 9). Entegrasyon süreçleri doğrusal ya da tek yönlü gerçekleşmez (Garcés-Mascareñas & Penninx, 2016: 16), çok boyutlu ve çok aşamalı bir fenomendir (Demirava, 2021: 6). Başarılı entegrasyon, göçmenlerin ev sahibi toplumda iş ve hizmetlere erişim sağladığında, sosyal etkileşim içinde kabul gördüğünde gerçekleşir.

Göç ve entegrasyon literatüründe çokça referans alan Ager&Strang (2008) tarafından yayınlanan “Entegrasyonu Anlamak: Kavramsal Bir Çerçeve” başlıklı çalışmada başarılı entegrasyon için gereken araçlar sıralanmıştır. Araştırmada belirtilen dört kilit alan; araçlar ve işaretleyiciler (eğitim, istihdam, konut, sağlık), sosyal bağ kurma (sosyal köprüler, sosyal bağlar, sosyal bağlantılar), kolaylaştırıcılar (güvenlik, kültürel bilgi ve istikrar, dil), kurumsal (haklar ve vatandaşlık)tır. Göçmenlerin bu alanlardaki kurumlara kolayca ulaşması, dil öğrenmesi, kendini güvende hissetmesi başarılı

entegrasyon için önemlidir. Birçok entegrasyon tanımında görüldüğü üzere Ager&Strang için de entegrasyon süreci hak ve vatandaşlık süreçleri ile de yakından ilişkilidir. Ev sahibi toplumda göçmenin eşit haklara ve fırsatlara ulaşabilmesi, demokratik yaşama katılabilmesi, hukuki güvenceye sahip olması belirsiz entegrasyon süreçlerini önleyerek göçmenin kendini güvende hissetmesine katkı sağlar.

David Lockwood, entegrasyonu sistem entegrasyonu ve sosyal entegrasyon olarak ikiye ayırmıştır. Sistem entegrasyonu, çoğunlukla anonim bir entegrasyon şeklidir ve yeni bireylerin koordine edici kurumlar aracılığıyla sisteme dahil edilmesi iken sosyal entegrasyon bilinçli ve motive edilmiş karşılıklı ilişkiler sistemidir (Heckmann, 2006: 9). Yapısal (sistem) entegrasyon, mültecinin (göçmenin) ev sahibi toplumun temel kurumlarında ekonomi, iş gücü piyasası, eğitim, sağlık gibi kurumlara erişim ve tam siyasi vatandaşlık statüsüne ulaşmasıdır (Bosswick & Heckmann, 2007: 9). Burada bahsi geçen kurumsal hizmetler her bireyin asgari düzeyde hayatını sürdürmesine yardımcı olur. Sistem entegrasyonu, tüm sosyal sistemlerin uyumu ile ilgilidir ve etnik azınlık grupları gibi alt grupların toplumun farklı unsurlarının ötesindeki uyumu ifade eder (Esser, 2006: 7). Sosyal entegrasyon, aktörler arasındaki ilişkilere odaklanırken, sistem entegrasyonu, bir sosyal sistemin bütünü arasındaki düzenli ya da çatışmalı ilişkilere odaklanır (Lockwood, 1964: 371). Sistem ve sosyal entegrasyon ayrımı entegrasyon sürecinde ev sahibi devlete ait olan sorumlulukları ve alanları belirginleştirdiği gibi göçmenin dahil olduğu, bireysel çabası ve ilişkileri ile ilerletebileceği alanları da gösterir. Bu sivil entegrasyon kavramı ile de açıklanabilir. Sivil entegrasyon, mültecilerin ev sahibi toplumun vatandaşlarının yaşamına fiilen katılımını ve bunun koşullarını sağlamayı amaçlar, bu da vatandaşlık ve siyasi haklar yoluyla teşvik edilir (ECRE, 2005: 6). Sivil entegrasyon bir ülkenin tarihi, kültürü ve kurumları hakkında bilgileri, o ülkenin dilinde yeterli olma sürecini ve o ülkenin temel değerlerine bağlılık sürecini içermektedir (Goodman, 2009: 27).

Ev sahibi toplumun göçmene bakış açısı göçmene verilen statü ile de ilişkilidir. Bu nedenle entegrasyon süreci, “içeriye” ve “dışarıya” ve kimin içeride, kimin dışarıda olacağını, kimin hakları, kimlerin ise sadece yükümlülüklerinin olacağını belirleneceği bir sürece dönüşebilir. Burada ev sahibi toplumun devletin entegrasyon sürecini asimilasyona dönüştürme yani vatandaş olmayanların entegre olmaya zorlanacağı fikri asimilasyon veya zorunlu kültürleşme sorununu akıllara getirmektedir (Carrera, 2006: 6).

1.2. ASİMİLASYON

Yabancıların, azınlıkların, göçmenlerin kimliğini ve kültürünü gizlemeden, farklılıklarıyla birlikte baskın toplumun içinde var olması bir seçenek olduğu gibi eritme potası teorisinde anaakım etnik ve kültürel toplulukta farklılıkların eritilmesi de başka bir bütünleşme seçeneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Erime potası teorisi göçmenlerin, azınlıkların, kültürel farklılıkların baskın kültürde eritilerek yok edilmesidir (Yalçın, 2002: 46). Bu teori Chicago Okulu temsilcileri tarafından savunulur. Chicago Okulu temsilcileri Park ve Burgess gibi bazı yazarlar entegrasyonu asimilasyonla ilişkili olarak açıklarken bazı başka yazarlar ise entegrasyonu asimilasyondan ayırıştırırlar. Buradan hareketle göçmen entegrasyonunun asimilasyon ile çokkültürlülük arasına yerleştirildiğini (Ahlén & Boräng, 2018: 4) söylemek mümkündür. Bartram vd. entegrasyonu “göçmenlerin yerli bireylere özellikle kültürel açıdan çok benzer (asimilasyon) hale gelmeden gerçekleşebilmesi” olarak tanımlamaktadır (Bartram, Poros, & Monforte, 2017: 182). Bu tanıma göre entegrasyon asimile olmakla gerçekleşmektedir.

Asimilasyon ve entegrasyon kavramlarının sosyolojik kökleri Durkheimci işlevsel sosyolojik teorisine dayanır. Bu teoride toplum; farklı parçalardan oluşan ancak soyut değerlerin ve baskın ana normların belirleyici olduğu karmaşık, organik, sınırlı bir bütün olarak hayal edilir. İşlevselci teoride bu kavramlar bir toplumun üyelerinin başarılı şekilde sosyalleşmesi ve doğru şekilde çalışması için öne sürülen birleştiriciliği ifade eden soyut kavramlardır (Favell, 2014: 63). Asimilasyon ve entegrasyon, Chicago’ya giden göçmenlerin geldikleri uluslardan farklılaşarak Amerikan ulusal kültürüne entegre olma süreçlerini inceleyen Park ve Burgess’in sosyolojisinde önemli bir yer kaplar. Park ve Burgess, göçmenin sosyal hayata dahil olmasının geçmişle ilgili olmadığını aksine geleceğe yönelik olduğunu vurgular (Park & Burgess, 2017: 15). Geleceğe yönelik olmanın yolu ise asimile olmaktır. Onlara göre asimilasyon sürecinde olan göçmen, ev sahibi ülke toplumunun ortak yaşantısına katılarak bütünleşir ve bu bütünleşme sürecine neden olan olayları ise neredeyse fark etmez. Park ve Burgess’in yaptığı asimilasyon tanımına bakıldığında bu “ortak yaşama katılım”dan nelerin kastedildiğini anlamak kolaylaşır: “Asimilasyon, kişi ve grupları diğer kişi ve grupların anılarını, hislerini ve davranışlarını edinip, deneyim ve tarihlerini paylaşarak ortak bir kültürel yaşama dahil oldukları iç içe geçme ve kaynaşma sürecidir.” (Park & Burgess, 2017: 11). Asimilasyon Berry’nin “İki Boyutlu Kültürleşme Modeli”nin de boyutlarından biridir. Berry’e göre (1991: 26) kültürleşme (acculturation), hem büyük bir toplumun hem de çeşitli

kültürleşme gruplarının günlük yaşamlarındaki yeni ilişki biçimlerinde, üyelerinin çalışmasını gerektiren bireysel bir olgudur. Ancak bu gruplar arasında kültürleşme daha çok baskın olmayan yani azınlık gruplarda gerçekleşir (Berry, 1992:70). Başka bir tanıma göre ise kültürleşme, birden fazla grubun sosyal yaşamda karşılaşması sonucu birey ve grup düzeyinde yaşanan değişim süreci olarak adlandırılır (Canbey-Ozguler, 2018: 6). Berry'nin kültürleşme modelinin çoğulcu toplumlara ve bireylere uyarlanabilen 4 kültürleşme stratejisi/boyutu vardır. Bunlar; entegrasyon, asimilasyon, ayrılma ve marjinalliktir. Asimilasyon stratejisi, yerleşik baskın grupların baskın olmayan gruplar üzerinde emilim sağlamasıyla, erime potası konseptinde olduğu gibi, oluşan yeni bir toplumu ifade eder (Berry, 1992: 77).

Favell (2014: 64), asimilasyon kavramının göç toplumu olarak bilinen Amerika'daki yaygın kullanımına değinir ve ABD'ye göç edenlerin başarılı bir şekilde yerleşmesinin bir yolu olarak göçmenlerin Amerika orta sınıfı ve üzerinin norm ve davranışlarına benzemeye çalışmalarına işaret eder ve asimilasyonun bu “benzeme çabası”nda bir kutup olduğuna vurgu yapar. Göçmenin ev sahibi topluma uyum sağlama sürecinde asimilasyonun sahip olduğu negatif anlam göçmenin kendi kültürüne, diline, geleneklerine olan yakınlığın yok edilerek homojenleştirilme arzusundan kaynaklanmaktadır. Asimilasyonun; etnik merkezlik, kültürel baskı ve azınlıklara yönelik şiddet tecrübelerinden biri Avrupa'da 19. ve 20. yüzyılda milliyetçiliğin radikalleşmesinin sonucu olarak Nazilere yapılan asimilasyondur (Heckmann, 2006: 11).

Göçmenin ev sahibi topluma uyum sağlama sürecinde asimilasyon düşüncesine yönelen eleştiriler neticesinde bazı düşünürler göçmenin yeni katıldığı toplumda kendi kültürünü ve kimliğini koruyarak varolmasını savunmuş ve böylelikle çokkültürlülük (multiculturalism) tartışmaları yapılmıştır. Çokkültürlülük kavramı ilk kez Kanada hükümeti tarafından 1971'de kullanılmıştır. Kanada gibi çok sayıda göçmen alan ülkelerin asimilasyon yani eritme potası teorilerinin aksine çok etnili, çok kültürlü bir politika benimsediği resmen kabul edilmiştir (Perşembe, 2009: 238). Çokkültürlülük, bir toplumda farklı kültürlerin bir arada varolmasını savunan bir yaklaşımdır. Bireylerin sağlıklı kimlikler ve karşılıklı olarak olumlu gruplararası tutumlar geliştirebilecekleri bir sosyo-politik bağlam yaratmayı amaçlar (Berry, 1991: 26). Bu kavramın dayandığı iki öge vardır. Bunlardan birincisi; bireyin yada göçmen bireyin kendi kültürel yapısının farkında olması ve buna değer vermesi, ikincisi ise kendisinin dışındaki kültürel değerlere saygı ve ilgi göstermesidir (Abadan-Unat, 2017: 345). Erdoğan (2020: 16),

entegrasyonun çokkültürlülük ve asimilasyon kavramları arasında her iki modelin sorunlarının giderilmeye çalışıldığı bir yol olarak önerildiğini vurgular. Burada entegrasyon, topluma yeni katılanların (göçmenlerin), ev sahibi toplumun değerlerinin benimsediği ve bununla birlikte kendi kültürel değerlerini koruyabildikleri bir anlayışla topluma hızlı ve eşit haklarla katıldıkları bir sistem olduğunu söyler. Çokkültürlülük modeli toplumsal yapıdaki azınlıkların ve baskın sosyal grupların karşılıklı olarak birbirinden etkilendiği bir modeldir (Berry, 1991: 23).

Çokkültürlülük modeli hususunda önemli isimlerden biri olan Kymlicka, çokkültürlülüğü “herşeyden önce insan hakları ideallerine dayanan ve eski gayri medeni ve antidemokratik hiyerarşi ve dışlama ilişkilerinin yerine geçen yeni demokratik vatandaşlık modelleri geliştirmekle ilgili” (Kymlicka, 2012: 305) olarak açıklamaktadır. Kymlicka’nın bu tanımından hareketle göçmenin ev sahibi toplumla bütünleşmesinde kültürel, dilsel ve etnik kimliklerin özgürce ifade edilebilmesi için çokkültürlülük modelinin yasal haklar ve vatandaşlıkla ilişkili olduğu, kişinin paha biçilmez bir kimlik olarak çok kültürlü bir mozaik içinde kendi kültürel değerleriyle benliğini yeniden yaratması anlamına geldiği (Robinson, 2005: 13) söylenebilir.

1.3. TÜRKİYE’NİN TERCİHİ; UYUM

Türkçe literatüre sosyal uyum ya da sosyal bütünleşme olarak çevrilen “social cohesion” kavramı bir toplumda yaşayan yabancıların ya da azınlıkların ev sahibi toplumda, toplumsal bütün içinde “toplumsal huzuru bozan bir tehdit unsuru olarak” görülmediği (Erdoğan, 2020:12) ve farklılıkların eşitsizlik ve çatışmaya neden olmadan, toplumsal huzurun amaçlandığı bir sistemi niteler. Kelime anlamı olarak uyum, “bir bütünün parçaları arasında bulunan uygunluk, ahenk” anlamına gelir (TDK, 2021b). M. Murat Erdoğan, düzenli olarak gerçekleştirilen Suriyeliler Barometresi (2020: 17) çalışmasında uyumu; “kendiliğinden, isteyerek ya da zorunlu olarak bir araya gelen toplulukların, çoğulculuğun kabul gördüğü ortak bir aidiyet zemininde karşılıklı kabul ve saygı çerçevesinde huzur içinde bir arada olabildiği duygu ve yaşam biçimi” olarak tanımlamaktadır. Entegrasyon gibi sosyal uyumun da evrensel bir tanımı yoktur ve çoğunlukla “dayanışma” ve “birliktelik” olarak tanımlanır (Demirava, 2021: 3). Buradaki tanımlara bakıldığında göçmen ve azınlık gruplar için uyumun, entegrasyon ve asimilasyon gibi baskın kültüre “boyun eğici” bir durumu ifade etmediğini, ev sahibi toplumda farklı kültürlerin saygı göreceği, farklı dillerin konuşulacağı yani azınlık grupların kendi değerlerini ifade şansı bulacağı bir sistemi akıllara getirmektedir. Uyum

süreci “tek taraflı olmayan, çift yönlü, etkileşime dayalıdır” (Koçak & Çetin, 2022: 2945). Zira entegrasyon genellikle normatif bir öneme sahiptir ve yeni gelenlerin yerleşik toplumun değerlerini ve davranışlarını öğrenmeleri, topluma uymaları gerektiği anlamına gelir. Bu anlamıyla günümüz ulus devlet toplumlarının tek kültürlü yapısının sürdürülmesi ve toplumun parçası olmanın tek yolu olduğunu ifade eder (Castles vd., 2002: 114).

1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne koyduğu coğrafi çekince ile Türkiye, ülkesinde bulunan göçmenlerin hangilerinin mülteci statüsünde olacağını da belirlemiştir. Bu sınırlama ile Avrupa dışından gelen sığınmacıları mülteci olarak kabul etmemektedir. Bu durum günümüzde Türkiye’de bulunan göçmenlerin iki temel statüde yer almasına neden olmuştur. Suriye’den gelen göçmenler Geçici Koruma statüsünde iken, Avrupa dışından gelenler ise Uluslararası Koruma statüsü altındadır. Ev sahibi Türkiye, topraklarında bulunan göçmenlerin statülerini, haklarını, ikamet izinleri vb. konuları 2013 yılında kabul edilen “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile belirlemiştir. YUKK ile göçmenlerin bütünleşme süreçleri “uyum” süreci olarak adlandırılmış uyum ise şöyle tanımlanmaktadır. Türkiye’de bulunan göçmenlere yönelik uyum; “yabancılar ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandıracak faaliyetlerdir” ve Türkiye’nin uyum felsefesinin karşılıklılık, gönüllülük, ve kurumlar arası iş birliğine dayandığı vurgulanır (Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre 24.04.2022 tarihinde 3.786.716 kişi geçici koruma statüsündedir (<https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>). Uluslararası koruma statüsü altında bulunan yabancıların sayısı güvenlik nedeni ile şeffaf şekilde paylaşılmamakla birlikte Birleşmiş Milletler’in yayınladığı International Migrant Stock 2020 (<https://www.un.org/development/desa/pd/content/international-migrant-stock>) raporuna göre Türkiye’de 6.052.652 göçmen bulunmaktadır. Bu göçmenlerden bazıları üçüncü ülkeye gitmek için beklerken bazıları ise Türkiye’de kalıcı olmak istemekte ve gelecek beklentisi içerisinde. Kalıcı veya geçici göçmen sayısı kesin olmamakla birlikte Suriyeliler Barometresi çalışmasından elde edilen sonuç Geçici Koruma altındaki Suriyeliler’in %51,8’inin dönmeyi düşünmediğini gösterir. Bu veriye göre yaklaşık 2 milyon göçmenin Türkiye’de kendisi için bir gelecek gördüğü açıktır. Uluslararası Koruma altındaki sığınmacıların kaçının kalmak istediğine ilişkin bir veri yoktur.

2011’den bu yana Türkiye’ye gelen Suriyeliler ya da sonrasında gelmeye devam eden Afgan, Irak, İranlı göçmenlere yönelik yukarıda açıkladığımız sistem entegrasyonu tamdır. Bu çerçevede sığınmacılar; sağlık, eğitim, hukuk, güvenlik sistemlerine kolaylıkla erişim sağlamakta, tüm sistemlerden faydalanmaktadır. Sistem entegrasyonu, Göç İdaresi Başkanlığı’nın internet sitesinde uyum politikalarının hedeflerinden birini oluşturmaktadır. Uyum politikasına bakıldığında göçmenlerin geleceğine yönelik belirsizlik olduğu dikkati çekmektedir. “Ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde” ifadesi göçmenlerin ülkedeki geleceği ile birlikte uyum sürecini de belirsizleştirmektedir. Uyum, göçmenlerin gündelik hayatına devam etmelerini kolaylaştıran sistemlere ulaşmak için kolaylaştırıcı düzenlemeleri içerirken, bir yandan da en nihayetinde göçmenlerin kalıcı olmayışları, ülkelerine geri dönecekleri bakış açısını ifade eder (Güler, 2020: 265). 2011’de ilk gelen göçmenler arasında 1 yaşında olan bir bebeğin bugün 12 yaşında olduğu düşünüldüğünde göçmenlerin Türkiye’nin geleceğindeki belirsiz yerinin uyum sürecinde bir kayıp olarak düşünülmesi kaçınılmazdır. Bu bebek okula gitmiş, dil öğrenmiş, yerel ve ulusal kültürel değerlerle tanışmıştır ancak henüz bir Türkiyeli olarak görülmemekte, sosyal ve kültürel sermayesinden ülkenin geleceği için olabilecek faydası değerlendirilmemekte yani uzun yılları alan, hatta nesiller süren uyum ve bütünleşme süreci Lockwood’un tanımladığı gibi sistem entegrasyonu tam olmasına rağmen sivil ya da sosyal entegrasyonu sekteye uğratmaktadır.

Sığınmacıların geçici olduklarına ilişkin algı yerli halka da yansımış, son dönem tartışmalarına bakıldığında istenildiğinde geri gönderilebilecek bir şey olarak görülmesine neden olmuştur. Castles’ın (2002: 113) entegrasyonun ev sahibi toplum ve göçmenler açısından olmak üzere çift yönlü gerçekleştiği tezi düşünüldüğünde yerli halkın göçmenleri geçici olduklarını düşünmesinin uyum sürecini zayıflatığı söylenebilir. Göçmenlerin geleceğine yönelik belirsizlik nesiller sürebilecek uyum sürecinde Türkiye’nin elini zayıflatmaktadır. “Azınlık grubu üyelerinin bütünleşme ve uyum düzeyleri göç edilen yaş küçüldükçe ve göç edilen ülkedeki kalış süresi uzadıkça da yükselmektedir” (Saygın & Hasta, 2018: 330). Bu belirsizliğin oluşturabileceği başka bir risk ise kimlik belirsizliği tehlikesidir. Göçmen yeni katıldığı toplumda kendi kimliğini ve kültürünü ifade edemediğinde yani köken kültür ile ev sahibi toplumun kimliği arasında kaldığında kararsız kimlikler sorunu ortaya çıkar ve bu da çok yönlü uyum sorunlarına neden olur (Perşembe, 2009: 245). Kararsız kimliklerin doğurabileceği

bir başka sorun ise göçmenlerin marjinalleşme tehlikesidir. Kendilerini ev sahibi toplumdan dışlanmış veya tehdit altında hissedenden kişiler, ev sahibi topluma ait olmaya çalışmak yerine kendilerini ait oldukları topluluğa tecrit edebilirler ve bu da radikal sonuçlara neden olabilir (ECRE, 2005: 10). “Kültürel farklılık, göçmen kabul eden bir kısım ülkeler için bir dışlama gerekçesi iken azınlıklar için de direniş mekanizması olabilmektedir (Abadan-Unat, 2017: 11).

Ager ve Strang (2008: 175), entegrasyon konusunda etkili bir politikanın geliştirilebilmesi için hükümetlerin ulus olma ve vatandaşlık politikalarını düzenlemeleri gerektiğini bunlarla birlikte mültecilere tanınan hakları ise net şekilde belirlemeleri gerektiğini vurgular. Mülteci, göçmen ya da sığınmacıların yerli halkla bütünleşebilmesi eşit haklara sahip olması, uyum içinde yaşam için bir önkoşul olarak ortaya çıkar. Türkiye’nin koyduğu coğrafi çekince ile sığınmacıların mülteci olarak kabul edilmeyişi uyum sürecinin önündeki engellerden biridir. Hukuki statülerin uluslararası literatürdeki şekliyle kullanılması göçmenin geleceğine ilişkin hangi protokollerin gerçekleşeceğini, kendisini bekleyen muhtemel süreçleri bilmesine yardım eder. Göçmenin ev sahibi toplumda bütünleşme ve entegrasyon süreçlerinin belirlenmesi aynı zamanda göç akışını etkileyebildiği için (Ahlén & Boräng, 2018: 4), böylelikle yeni göç dalgalarını önleyebilecek bir faktör olması adına da önemlidir.

Entegrasyon ve uyum çoğunlukla birden fazla nesil (ikinci ve üçüncü kuşak) süren bir süreçtir (Heckmann, 2006: 13). Bu nedenle göçmenlerin Türkiye’deki muhtemel geleceğinin belirlenmesi gelecek kuşakların başarılı bütünleşmesinin de yollarından biridir. Sürecin belirlenmesi çok yönlü ve çok aktörlü bir durum olan entegrasyonun tüm taraflar açısından kabul edilmesine katkı sağlayacaktır.

Türkiye’de entegrasyon politikaları göçmenin temel ihtiyaçlarını karşılayacak amaç ve niteliklere yöneliktir. Ancak gündelik hayatta, iş yerinde, okulda ve sokakta göçmenin yerli halkla ilişkide karşılaşacağı sorunlara yönelik uyum süreçleri göçmenle-yerli halk arasındaki spontane ilişkiye bırakılmıştır. Tüm bunlarla birlikte Türkiye’nin uyum süreciyle kendine has bir entegrasyon süreci geliştirdiği açıktır, uyum sürecine bakıldığında göçmenin sosyal ya da sivil entegrasyonunu sağlayabilecek imkanların neler olduğu belirsiz olmakla beraber göçmenlerin kendi kültürlerini ifade ederek yaşamaya devam etmesi yasal süreçlerle de desteklenmelidir.

2. GÜNDELİK YAŞAMDA TAKTİK VE DİRENİŞ

Türkiye’de göçmenin bütünleşme süreçlerinin incelendiği yukarıdaki bölümde sivil entegrasyon sürecinin akim kaldığı görülmektedir. Yapısal entegrasyon ile göçmenin temel yaşamsal ihtiyaçlarını gidermesini kolaylaştıran politikalar sivil entegrasyonu göçmenin kendi becerisine bırakmıştır. Tam burada çalışmanın asıl sorusu ortaya çıkar: Göçmen kendi entegrasyon sürecini nasıl tamamlar ve hangi taktikleri kullanır? Göçmenin sivil entegrasyon sürecinin üstesinden nasıl geldiğini ve hangi yöntemler ve stratejiler izlediğini, hangi taktikleri geliştirdiğini anlayabilmek için göçmenin gündelik yaşamına bakmak gereklidir. Makro sosyolojik teorilerde kendine yer bulamayan bireyin gündelik yaşamı, son dönemlerde mikro teorilerle birlikte tartışılmaya başlanan konular arasındadır. Gündelik yaşama çevrilen bakışın en önemli özelliği olayları bağlamında ve bütünlüklü şekilde anlamaya (Adler, Adler, & Fontana, 2012: 117) çalışmasıdır.

“Tüm sosyoloji zorunlu olarak günlük yaşamın anlaşılmasıyla başlar” der J. D. Douglas (1970: 3), Simmel ise toplumsal analizlerin temelini etkileşimlere dayandığını bu nedenle de sosyolojinin toplum, aile, sınıf, üretim, endüstri gibi bu etkileşimlerin sonucu olan konulardan ziyade günlük hayat içinde bu etkileşim sürecine, etkileşim ağlarına ve biçimine odaklanması gerektiğini (Başdaner, 2018: 83) vurgular. Gündelik yaşamın kesin bir tanımı verilemez, bunun yerine onun bir süreç olarak anlaşılması, incelenmesi gereklidir (Featherstone, 1992: 162). Alışılmış, sıradan olanla eş anlamlı olan günlük yaşam tüm bu sıradanlığına rağmen garip bir şekilde anlamakta ve kavrayışta zorluklar içerir (Felski, 2000: 78). Felski’ye göre en ünlüsünden en mütevazisine, en fakirinden en zenginine herkes gündelik hayatta aynı şeyleri yapar, yemek yer, uyur, gezer, esner... bu nedenle günlük yaşamı demokratik olarak niteler. Yani sadece sıradan insanın yaşamını tanımlamaz, aynı zamanda her yaşamın sıradan olan öğeler içerdiğini vurgular (Felski, 2000: 79). Hayatın tüm faaliyetleriyle ilişkili olan gündelik yaşam farklılıkları ve çatışmaları da kapsar (Lefebvre, 2012: 103), alışveriş, kavga, çalışma, geleneksel ve kültürel ritüeller, oyunlar vb. gibi tüm ilişki biçimlerinin gerçekleştiği alan gündelik yaşamdır. Bu nedenle dikkatlerin gündelik hayata yönelmesi, “aşına olunanın, yani bilindiği/anlaşıldığı varsayılanın ifşasıdır. Aşinalık, içindeki muğlaklığın gün yüzüne çıkarılmasıdır” (Esgin & Çeğin, 2018: 30)

Modern ve kapitalist dünyada boş vakit ile gündelik hayat arasındaki ilişkiye vurgu yapan Lefebvre, boş vaktin gündelik hayatın dışında, ideale yakın bir “boş vakit dünyası” oluşturmak istediğini yazar (Lefebvre, 2012: 39). Ancak boş vakit gündelik

hayatın dışında yer almaz, iş ve aile gibi tüm toplumsal alanların ve ilişkilerin birlikte sürdürülmesi gereklidir ve modern birey çalışma hayatında ‘boş zaman’a iş dışında, ondan kaçmak için ihtiyaç duyduğu herşeyi yüklemektedir. Bu nedenle Lefebvre, boş zaman dünyasının hem işe yabancılaşmanın bir devamı hem de bu yabancılaşmanın bir eleştirisi olduğunu vurgular (Highmore, 2002: 128).

19. yüzyıl sosyolojisinin sanayileşme, kentleşme, modernleşme gibi konulara yer vererek gündelik hayatı ötelemesine karşın Douglas (1970: 11), insan eyleminin herhangi bir bilimsel anlayışı, hangi düzen veya genellik düzeyinde olursa olsun, eylemleri gerçekleştiren üyelerin günlük yaşamlarının anlaşılmasına başlanması ve bu anlayışın üzerine inşa edilmesi gerektiğini yazar, buradan hareketle makro sosyoloji ile birlikte gündelik yaşam çalışmalarını mikro sosyoloji konuları arasına sıkıştırmak isteyenlere de anlamlı bir cevap vermiş olur. O’na göre sosyal olarak anlamlı fenomenlerle ilgili sahip olabileceğimiz tek geçerli ve güvenilir kanıt, günlük yaşamın sistematik gözlemlerine ve analizlerine dayanmasıdır.

Gündelik yaşama kadraj çevirmek, insanlar için gündelik yaşamın nasıl yapılandırıldığını anlamaya yardımcı olur. Gündelik hayat farklı toplumsal yapıların, grupların, kültürel grupların yaşam biçimlerini anlamayı kolaylaştırır, gündelik faaliyetleri yapılandıran farklı toplumsal ilişkileri, süreçleri incelemeye olanak tanır (Inglis, 2005: 3). Bu inceleme, gündelik hayat nesneleştirilerek gerçekleşir. Her şeyin kendinde gerçekleştiği bir rutin ve alışkanlık gibi görünen gündelik yaşam bunlardan daha fazlasına karşılık gelmektedir. Toplumsal ve ekonomik statülerin, farklı etnik grupların, ötekilerin ya da o toplumda “normal” olarak kabul edilenin ne olduğunu anlamaya yardımcı olur.

2.1. MİCHEL DE CERTEAU STRATEJİ VE TAKTİK

Fransız yazar de Certeau, kültür ve tüketim konularını gündelik hayat üzerinden çalışmış, iktidarın gündelik yaşam üzerindeki disipline edici yönünü çağdaşlarından farklı şekilde bir yeniden üretime yol açtığını söyleyerek gündelik yaşam sosyolojisine katkı sağlamıştır. *Gündelik Hayatın Keşfi I-II* olarak Türkçeye çevrilen ve çok bilinen, iki ciltlik eserin ilk cildi *Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları* alt başlığı ile ve cep kitapları şeklinde yayınlanır, *Konut, Mutfak İşleri* alt başlığı ile yayınlanan ikinci cilde ise Certeau’ya L. Giard ve P. Mayol eşlik eder. Gündelik Hayatın Keşfi dizisi esasen üç cilt olarak planlanmış ancak üçüncü cilt yayınlanamamıştır (Buchanan, 2001: 90). Kültür

teorisyonu de Certeau, bahsi geçen bu çalışmasıyla insanların günlük yaşamlarındaki yaratıcı uygulamaları ile onları üreten disipline edici yapılar arasında bir ayırım yapar (Eduardo Alonso, 2017: 370). Burada bahsi geçen yaratıcı uygulamalara taktik adını verirken, disipline edici uygulamaları ise strateji olarak tanımlar.

De Certeau, “Gündelik Hayatın Keşfi I”e “*Bu deneme sıradan insana adanmıştır.*” diyerek başlar. Sıradan insana adayarak gündelik olanı, fark edilmeyeni, alışıl gelmişi sahneye çağırır. Sıradan olan; “egemen kültürü oluşturan ‘egemen’ grupta olmayanlardır” (Yılmaz, 2017: 67). Ben Highmore bunu (2002: 147), “‘insanların işleyiş biçimlerine, pratik yapma biçimlerine’ odaklanma girişimi” olarak tanımlar. De Certeau sıradan insana yönelttiği bakışları ile gündelik hayatın içinde sıkışmış, disiplin altındaki, sıradan insanın hayatta kalma çabasına, yeniden üretimine odaklanır. Modern insanın biyo-iktidarın disiplini altında olduğunu vurgulayan Foucault gibi de Certeau da insanların disiplin altında olduğunu yazar. Ancak de Certeau, Foucault’dan farklı olarak bireyin bu disiplin toplumunda sadece edilgen, pasif bir tüketicisi varlık olduğunu düşünmez, dolayısıyla “iktidarın nasıl üretildiğine ilişkin değil, iktidarın nasıl ‘tüketildiğine’ (Deniz & Kentel, 2016: 752) ilişkin de açıklama yaparak Foucault’un aksine, disiplin altındaki bireyin iktidarların stratejileri karşısında tüketicisi olarak görülen bir yeniden üretilmiş gerçekleştirdiğini söyler ve buna taktik adını verir;

“Aslında yayılmacı, merkezci, gösterişli ve gürültücü, ussal bir üretilmiş karşısında tamamen farklı, başka bir üretim, ‘tüketicisi’ olarak nitelendirilebileceğimiz bir üretim biçimi yer almaktadır. Tüketicisi bir üretim biçimi olarak, kendine özgü kurnazlıklara sahiptir, fırsatlara göre parçalanıp ufalanır, kaçak avlandığı yerler vardır, gizli kapaklıdır ama sürekli mırıldılar çıkarır. Sonuç olarak bu üretim neredeyse hiç görünmez çünkü kendisini, kendine ait ürünlerle göstermez...; kendisini ancak kendisine dayatılanları kullanma sanatıyla ifade edebilir. (De Certeau, 2009: 106)”

O’na göre taktik, zayıfların sanatıdır (De Certeau, 2009: 114). Zayıf birey iktidarın stratejileri karşısında zannedildiği gibi sadece boyun eğmez aksine onun fark edilmeyen bir direniş içerisinde olduğunu, kendi taktiklerini geliştirdiğini yazar. Bu taktiklerin fark edilemeyişinin nedenlerinden biri onun günlük hayat rutini içinde gerçekleştirilen bir şey olmasındandır. de Certeau taktikleri “başkasının oyununda oynamanın ya da bu oyunu bozmanın bin bir türlü yolu” ve “kendilerine ait bir şey olmamasından dolayı, başkaları tarafından kurulmuş g ve temsil ağında başlarının çaresine bakmaya çalışmak” (De Certeau, 2009: 88) olarak tanımlar. Yani taktik aslında düzenin ve kuralların gruplar ya da bireyler tarafından manipüle edilmesi olarak da anlaşılabilir. Zayıfın güçlü olana karşı geliştirdiği başarılar, dolaplar, maniplasyonlar, tuzaklar, avcılara özel teknikler, el abuklukları ve oyunlar, dmenlerin hepsi taktiktir

(De Certeau, 2009: 55). Bunlar aynı zamanda gündelik hayatın olağan akışında, rutinde gelişen uygulama ve tutumlarda ortaya çıkar. Yani taktikler erkin alanında gelişmek zorundadır, disipline edilmiş mekânda, stratejilerin düzeninde varlık sürdüren “ötekiler, zayıflar, baskılananlar” toplumsallıklarını bu mekânda gerçekleştirir ve oyunlar yine bu mekanlarda ortaya çıkar. Bu gündelik hayat yaklaşımıyla de Certeau, disiplin altındaki pasif bireyler tarafından gerçekleştirilen inisiyatiflerin nasıl önemli direniş noktaları haline gelebileceğini bizlere gösterir (Karanfil & Gürsoy, 2020: 103). de Certeau’nun iddia ettiği direniş, gündelik hayatın “direnişi” yani farklılıktan, ötekilikten doğan bir direniştir (Highmore, 2002: 148). Highmore ise taktiği bir direniş biçimi olarak tanımlamakla birlikte bu direnişin radikal, devrimci ve kökten olmadığını ancak aynı zamanda yaratıcı olduğunu yazar. O’na göre taktikler yaratıcı olmakla birlikte ataletten doğan bir faaliyettir (Highmore, 2002: 152). Erkin stratejilerine karşı sıradan bireyin taktiklerinin nasıl bir direniş olabildiğine ilişkin önemli bir örneği Ersoy & Özkan (2021)’in çalışmasında görmek mümkündür. Bu çalışma duvarı hem bir strateji hem de bir taktik olarak ele alır. Berlin duvarının örnek olarak seçildiği çalışmada, duvarın stratejilerin görünen yüzleri olduğunu söyler ve Berlin duvarına karşı geliştirilen ilk taktiğin ise duvarı sanat nesnesine dönüştürmek olduğunu yazar. 1984 yılında Thierry Noir’in Berlin Duvarına çizdiği insan figürleri bu anlamda taktiksel bir direniş olarak örneklendirilir. Yine ünlü duvar çizimlerinin sahibi Banksy’nin çalışmaları da bir taktik örneğidir. Banksy, duvarlara çizdiği eserleriyle iktidar, siyaset ve tüketim stratejilerinin mekanı olarak kentin duvarlarını bir taktik biçimi olarak kullanır (Hughes, 2017).

Highmore’un dikkat çektiği gibi taktiklerin bir direniş olmakla birlikte devrimci ve kökten bir yanı olmayışının nedenini ise taktiklere başvurarak toplumsal hayatta kalmaya çalışan ötekiler, disiplin altındakiler, zayıfların marjinalleşmeyi göze alamayışları olarak yanıtlar. Taktikler, aşırı marjinalleşme olmadan akıllı direniş biçimleri sağlar, bu sayede başarısız olmaları durumunda devlet aktörlerinin misilleme yapma riski düşer (Garmany, 2017: 382). Taktikler, stratejiler tarafından dizginlenemeyen uygulamalar dizisini ifade eder. Yıkıcı olmamakla birlikte hafife alınmaması gereken sembolik bir değere sahiptir. Taktikler aracılığıyla zayıflar stratejilerin tam bir kontrol sağlamadığını, bu stratejilerin mutlak olmadığını göstermeye çalışır ve buna ilişkin bir umut beslerler. Yani taktikler öncelikle inanç düzleminde başarılar (Buchanan, 2001: 89).

Doğaçlama ve hesapsız taktiklerin aksine stratejiler; örgütlü, hesaplı ve disipline edicidir. Strateji ile taktik bir karşıtlığı ifade etmez aksine her biri bir diğerini tanımlayan

özü sağlar (Highmore, 2002: 154), diyalektik olarak birbirini biçimlendirir. Strateji taktiğin etkisini içerir, taktik ise stratejik olanın doğasında bulunur. Böylece taktik ve strateji, diğerinin olasılığını, potansiyelini oluşturur (Woodhead, 2016: 7). Belirli güç alanlarını içeren stratejiler, disiplin mekanizmaları gibi düzenlemelerin bütüncül yapılarıdır. Dolayısıyla stratejilerin içinde yer aldığı hegemonik yapıya dayalı düzenlemeler oluşturması, stratejilerin kendi sınırları olduğunu gösterir (Yılmaz, 2013: 67). De Certeau ise strateji ile ne kastettiğini alanla ve erkle ilişkili olarak açıklar (De Certeau, 2009: 54);

“‘Strateji’den kasıt, bir istek öznesi ile bir erk öznesinin belli bir ‘çevre’yle yalıtılmasıyla oluşan güç ilişkilerinin ölçülüp tartılmasıdır. Strateji uygulaması, her şeyden önce belirli bir aidiyet olarak çerçevesi çizilen bir alanın varlığını gerektirir. Bu alan, ilişkilere, belirgin bir biçimde dıştan bakabilecek bir idareyi mümkün kılan, bu idarenin zeminini oluşturan alandır. Politik, ekonomik ya da bilimsel akılcılık işte bu stratejik model üzerine kurulur.”

Bir mülkiyetin var olmamasıyla yani bir mülkiyetin kazanılmasının amaçlanmadığı hesaplı eyleme taktik adını veren de Certeau, taktiğin oluşabileceği tek mekânın ötekinin mekânı olduğunu yazar. Taktikler, strateji tarafından yaratılmış alanları manipüle edilen ve yönlendirilen alanda gerçekleşmek zorundadır (Eduardo Alonso, 2017: 373). Yani disiplin altında olanlar ötekinin mekânında ve ötekinin kuralları ve yasalarının dayatıldığı bir alanda kendi oyununu, düzenini kurmak zorundadır. Dolayısıyla kendine yeni ve bağımsız olarak bir mekân kuramazlar. Bunun aksine stratejiler bir “yerde” var olmak zorundadır. Çünkü taktiklerin oluşması ele geçen fırsatların kullanılmasıyla ilgilidir, “kazançlarını depolayabileceği, mülklerini çoğaltabileceği ve çıkışları öngörebileceği bir üsse sahip değildir... özel konjonktürlerin, belli bir mülkiyete sahip erkin gözetiminde açtığı çatlakları son derece hassas ve özenli bir biçimde kullanması gerekmektedir. İşte bu çatlaklar kaçak avlanılan yerlerdir. Sürprizlerini burada yaratır, en beklenmedik yerde ortaya çıkıverme olanağına sahiptir. Kısacası kurnazlıktır.” (De Certeau, 2009: 113). Ezilen, stratejiye ne kadar maruz kalırsa o kadar fazla taktik geliştirir, hamle yapar ve bir çatlak bulmaya çalışarak manipüle eder. Bu anlamda taktikler zayıfların “umut çılgınlıkları” (Eduardo Alonso, 2017: 382) ve kendince başkaldırıdır.

De Certeau, zayıfın güçlüye karşı direnişini masallara benzetir. “Günlük eylem, alışkanlık ve uygulamasının” biçimlerinin kendini masallarda belli ettiğini vurgulayarak “mucize anlatılar gibi bahtsızların masalsı, ütöpik bir uzamda zafer kazanmasını” sağladığını yazar ve ona göre masallarda “zayıfın silahları yerleşik düzenin gerçeklerine karşı korunmuş” olur (De Certeau, 2009: 96). Buradan da anlaşılacağı üzere zayıfın silahı

taktiklere, yerleşik düzenin gerçekleri ise stratejilere işaret eder. Zayıflar bu düzenin gerçeklerini günlük uygulamalarda geliştirdikleri taktikler ile delmeye manipüle ederek kendi lehine çevirmeye çalışırlar. de Certeau bunu şöyle ifade eder (De Certeau, 2009: 100) “Aslında gerçek düzen, çabucak değişeceği yanılsamasına kapılmadan, ‘halkın’, kendi özel amaçlarına uygun olarak manipüle ettiği taktiklerin düzenidir.” Disiplin altındaki bireyler, iktidarın stratejilerine karşı doğrudan bir mücadeleye girmez, otoriter disipline edici toplumsal ilişki kodlarını “içeriden dönüştürmekte”, yeni ve rafine direniş biçimleri geliştirmektedir (Kızılay, 2011: 100; Şen & Unat, 2019: 162).

Strateji ile taktiği birbirinden ayıran kullanıldıkları operasyon türleridir. “Stratejiler, üretebildikleri, birimlere ayırabildikleri ve dayatmalar gerçekleştirebildikleri uzamlardır; taktikler aynı uzamları kullanır, manipüle eder ve yolundan döndürürler” (De Certeau, 2009: 104). Bireyin sahip olduğu tikelliklerin yanı sıra kendine özgü halleri, stratejilerin ve disipline edici uygulamaların tek tipleştirilmesini ve baskısını yıkmaya çalışır (Yılmaz, 2017: 72). Taktikler, sıradan insanların onları kendi amaçlarına dönüştüren hilelerdir (Crang, 2000: 137). Yasanın kısıtlayıcı düzeni içinde eleştirel ve kurnazca “hareket etme yolları” bularak günlük hayatın akışının sürekli olarak müzakere edilmesidir (Fisher, 2003: 182). Gündelik hayat sıradan insanın yaratıcılıkları ve çeşitli keşifleriyle doludur (Kızılay, 2011: 99). Toplumda öteki ve zayıf bir grup olan göçmenler de taktikler kullanarak yabancıları toplumsal düzende varlıklarını sürdürmeye çalışırlar bu nedenle pasif kurbanlar değildirler. Göçü kontrol etmek için uygulanan yöntemlerin ardından dolaşmaya veya altüst edebilmek için sürekli arayış içinde olmalarının yanı sıra belirli bağlantılardan en iyi şekilde yararlanma çabaları göçmenlerin kullandığı bazı taktiklerdir (Collyer, 2012: 521).

De Certeau’nun, zayıfları tamamen pasif ve edilgen bulmayışının nedeni zayıf bireylerin taktik yoluyla bir yeniden üretim gerçekleştirmesi olduğunu söyler. Tüketirken, stratejilerin boşluklarından faydalanarak, manipüle ederek gerçekleşen yeniden üretim anonim ve akışkan bir şekilde gündelik hayatın içerisinde devam eder. Halihazırda var olan kültürel ürünlerin dönüştürülerek yeniden üretilmesine ilk örnek olarak ise okuma eylemini gösterir. Okumak, yemek yapmak, yürümek gibi birçok eylem açıkça görülmeyen mücadele alanının çıktılarıdır (Yılmaz, 2017: 68) Bu, “olağanın uygulayıcılarının yaratıcı etkinliği”dir (De Certeau, Giard, & Mayol, 2009: 12). Bu nedenle Buchanan (2001: 97), de Certeau’nun gündelik hayatın sıradan etkinliklerinin, siyasi düşünce gibi daha yüksek işlevler lehine ihmal edilen bir alanın, ön plandaki pratikler ile arka plandaki pratikler arasındaki ayrımın yapı söküne uğratmış olmasını

birincil başarısı olarak niteler. De Certeau'nun başka önemli bir başarısı ise bireyleri başka disiplin ve iktidar teorilerinde olduğu gibi tamamen pasif, disipline ve uyumlu olarak tanımlamayışıdır (Eduardo Alonso, 2017: 371). Hatta ona göre zayıflar, en zayıf oldukları anda dahil stratejileri tüketerek yeniden bir üretim gerçekleştirirler (Deniz & Kentel, 2016: 759). Bu üretim aynı zamanda zayıfın güçlüyü nasıl kullandığını ve kendisi için nasıl kendi kaderini belirleme çabası olduğunu da gösterir (Pratten & Napolitano, 2007: 12). Taktikler ise bu belirleme çabasında, mücadele sürecinde ortaya çıkmaktadır. Göçmenler açısından taktikler; kendi becerileri ve çabalarıyla, yerli halka karşı ve/veya birlikte, rutin gündelik yaşam eylemlerini görünür bir savaş vermeksizin ama yokmuş gibi de yapmayarak sürdürme imkanını sağlar.

2.2. ALAN VE OYUN: BOURDİEU KAVRAMLARI İLE MÜCADELE VE STRATEJİLERİ ANLAMAK

Pierre Bourdieu, Akademik Aklın Eleştirisi kitabında her sosyologda bulunması gereken, değişmez bir özellik olarak şunları yazar (2016b: 16); *“Görevi toplumsal dünyaya ilişkin şeyleri söylemek ve bunları mümkün olduğunca oldukları haliyle söylemektir – yani sadece normal olanı, hatta bayağı olanı.”* Normal ve bayağı olanı konuşmak, esasen araştırma nesnesini bir bütün içinde konuşmayı gerektirir. Zira bir nesne, birey, durum, olgu, ilişki vs. kendi başlarına bir farklılık ifade etmezler. Ona farklılık katan şey nesnenin dahil olduğu bütüne bakılarak, bütün içinde incelendiğinde ortaya çıkar. Bourdieu, sosyoloji biliminin araştırma nesnesini tarihsellik ve ilişkisellik içinde inşa etmesi gerektiğini vurgular. İlişkisel sosyoloji olarak tanımlanan Bourdieu sosyolojisi nesne-özne tartışmasındaki ikiliğe bir taraf tutmadan yaklaşarak bu karşıtlığı yüzeysel bulur. O'na göre özne ve nesne bir karşıtlık olmaktan ziyade diyalektik bir ilişki içindedir. Ne özne dışarıda bırakılarak toplumsal yapılar ne de nesne dışarıda bırakılarak zihinsel yapılar anlaşılamaz (Wacquant, 2016: 61). Bu nedenle de bu her iki yapı arasında inşacı, ilişkisel bir sistem kurulmalıdır. Toplumsal gerçekliğin ilişkisel ve tarihsel olarak üretildiğini ve bu nedenle bilimsel bilgi üretiminin ve bilimsel alanın bu tarihselliğin dışında görülemeyeceğini savunan Bourdieu (Mücen, 2014: 352), sosyoloji biliminin üzerinde fikir ürettiği, incelediği nesnenin inşa edilmesini savunarak düşünümsel (refleksivite) sosyolojinin de kapısını aralar. O'na göre sosyolojinin araştırma nesnesi soyut, ilişkilerden ve tarihselliğinden bağımsız bir “şey” değildir. Sosyolojik analizin araştırma nesnesinin “inşa”sı, ilişkiselliği ve tarihselliği ise gündelik hayatta ortaya çıkmaktadır ve bu araştırma nesnesi tarihselliğin ve mücadelelerin ürünleridir (Bourdieu, 2016a: 42).

Alan, habitus ve sosyal sermaye kavramlarıyla sosyolojiye önemli katkılar sağlayan Pierre Bourdieu gündelik yaşamı birçok alandan oluşan bir sahaya benzetir, birey alanda sahip olduğu habitus ve sermaye ile varlık gösterir (Kırış, 2019: 142). Bourdieu'nun habitus, alan, oyun ve sermaye kavramları bireylerin gündelik hayat içerisinde yer aldığı mücadelelerin, ilişkilerin, farklılaşmanın nasıl yapılandığının anlaşılması ve açıklanması için gerekli kavramlardır. Bu kavramlar göçmenlerin, eyleyicilerin gündelik hayatta, entegrasyon sürecinde taktik ve stratejiler geliştirmesinde bulundukları toplumsal yapıyı nasıl anlamlandırdığı, alanda gerçekleşen mücadelelerin nasıl biçimlendiğini anlamak için işlevseldir.

Bourdieu'nun kavramsal literatürüne referansla konuşmaya başlandığında tartışılması gerekli kavram dizisinden ilki alan ve onunla ilişkili olarak oyun kuramıdır. Bourdieu, alanın içinde farklı alanlar olmasına rağmen bu alanlar arasında kesin bir ayrım yapmaz. Edebiyat, siyaset, sosyal alanlar vs. alanlar arasında sınırlar koymamasının nedeni bu sınırların sosyolojinin “ilişkisel” oluşunu düşünmesi ve kesin sınırların pozitivist bakış açısına ait bir gösterge olduğunu iddia etmesinden kaynaklanır. Alan teorisi araştırma nesnesini çok boyutlu ve ilişkisel olarak analiz etme imkanı sağlar (Çeğin, 2018: 427). Esasen birçok farklı alt alanlardan oluşmasına ve her bir alanın kendi özerkliği, kendi mantığı olmasına rağmen alanların birbiri ile ilişkisi nedeniyle bu alt alanlar geniş alanların mantığından etkilenir ve farklı alanlardaki pratikler birleştirilebilir (Dick, 2008: 330). Aktörlerin, disiplin edici yapı ve kurumların, kendi sermaye ve avantajlarını korumaya çalıştıkları mücadeleler de alanda gerçekleşir (Wacquant, 2016: 63). Bir alanda gerçekleşen mücadelenin konumunu ve biçimini o alana ait diğer öğeler biçimlendirir yani tahakküm ve kültürel meşrulaştırma o alandaki muhaliflerin pratiklerine göre belirlenir ve gerçekleştirilir. Böylelikle o alan içinde baskın olan hayat tarzı ve kültür kendiliğinden hiyerarşik bir yapı oluşturmuş olur. Alanda ortaya çıkan hiyerarşi ve tahakküm ilişkileri aynı alan türünün farklı toplumsallıklarında ve farklı alan türlerinde devam eder (Kaya, 2016: 400).

Tahakküm ve meşrulaştırmanın olması alan içinde informal hiyerarşik ilişki olduğunu göstermektedir. Bu hiyerarşi ve öncelik sonralık ilişkisi alana girişlerin de kayıtlı kurallarla sınırlanmasına neden olur, bu kurallar ise net ve belirgin değildir. Bu nedenle de meşruluk tanımları değişken ve çeşitlidir. Ancak her alana giriş aynı derecede zor değildir ve aynı giriş kurallarına sahip olmayabilir. Bazı alanlar daha esnek ve geçişkendir (Kaya, 2016: 410). Aktörlerin alandaki konumları sahip oldukları sermayenin

büyüklüğü ve kompozisyonları tarafından belirlenir ve bu da onları rekabette kasıtlı olmaktan çok önyargılı olarak farklı stratejiler izlemeye zorlar (Kim, 2018: 266).

Fransız sosyolog Bourdieu'nun bu çalışmanın bütünü içinde de anlamlı başka bir kavramı ise oyun teorisidir. Bourdieu, oyun metaforu ile sosyal alanın zaferler, mağlubiyetler, stratejiler, mücadeleleri kapsadığına işaret eder. Oyuna dahil olmak irade gerektirirken, kazanmak ise rakiplere karşı sürekli tetikte olmayı zorunlu kılması nedeniyle her zaman için hesaplı olmayabilir. Bu nedenle de “sosyal hayat sadece bir mücadele alanı değildir, sürekli doğaçlamayı gerektirir, hiçbir oyun basitçe sadece kurallar kavranarak anlaşılamaz” (Calhoun, 2016: 78). Bourdieu'nun oyun mantığının sosyal hayatta da yer aldığını iddia etmesi ile sosyal hayatta gerçekleştirilen pratikleri anlamlandırmak kolaylaşır. Gündelik sosyal yaşam bir oyun metaforu üzerinden düşünüldüğünde bireyin kendisi ve öteki hakkında bilinçli ya da doğaçlama eylemlerde bu her zaman uyanık olması, diğer hamlesini düşünmesi, “öteki”ni tanıması ayırt edici yönlerinin farkında olması gereklidir. Ancak oyun sabit ve değişmez tek bir oyun olarak düşünülmemelidir. Oyun ve oyunun kuralları farklılaşabilir, oyunun kendisi ilişkisel olduğu için verilecek tepkiler ve oyun sistemi değişiklik gösterebilir. Her oyuncu, oyuna yeni pratikler kazandırır.

Bireylerin gündelik yaşamlarını toplumsal yapı ile ilişkili olarak anlamaya katkı sağlayacak bir başka kavram ise “doxa”dır. Doxa, içinde bulunduğumuz dünyaya yönelik düşüncelerimizi biçimlendiren, gerçek olup olmadığı sorgulanmayan, toplumsal olarak üretilen, itiraz edilmeyen ve kültüre ve alana göre değişen bir yanlış anlayış ve yanlış tanımayı ifade eder (Calhoun, 2016: 101). Sabit kanaat olarak ifade edilen doxa, alana yeni girenler ile önceden alanda yerleşik olanlar arasında ortaya çıkan stratejik ilişkilerin nedenlerinden birini oluşturur, alanda yerleşik olanlar doxayı yeniden üretirken yeni gelenler baskın doxaları değiştirmeye, alan içinde iktidar kurmaya gayret ederler (Kaya, 2016: 411).

Bourdieu literatüründe sıkça duyduğumuz habitus kavramı ise esasen ondan önce de farklı felsefeci ve sosyologlar tarafından da kullanılmıştır. Ancak Bourdieu ile birlikte bu kavram daha geniş kapsamlı bir çerçeveye oturur. Wacquant (2016: 61–62) habitusu; algılanan, değerlendirilebilen ve pratik hayatta oluşan kalıcı olmakla beraber aynı zamanda aktarılabilen bir eğilimler bütünü olarak tanımlamaktadır:

“Geçmiş etkiler ve mevcut uyaran arasında dolayımlanan habitus, aynı anda kendini üreten kalıplaşmış toplumsal güçlere göre yapılanır ve yapılaştırır. O bir bireyin hayatın farklı alanlarındaki farklı etkinliklerine biçim ve tutarlılık kazandırır. Bu nedenle Bourdieu, onu farklı biçimlerde “yapının ürünü, pratiğin üreticisi ve yapının yeniden-

üreticisi”, “tüm seçimlerin seçilmemiş ilkesi” veya “düzenli doğaçlama” ve davranışın “şefsiz orkestrasyon”una izin veren “pratiği-birleştiren ve pratiği-üreten ilke” olarak tanımlar.

Pierre Bourdieu’nun da öğrencisi olan Loic Wacquant’ın yukarıdaki tanımına bakıldığında habitusun sadece bir alışkanlık olarak görülmesinin sınırlılıkları da ortaya çıkmaktadır. Habitus alışkanlıktan daha fazlasına işaret eder; habitus bedene kayıtlı davranışlar oluşturan ilke olduğu gibi doğaçlama verilen tepkilerin de üreticisidir; eyleyicinin pratiklerini üreten, sürdüren ilke ve “bir konumun içkin ve ilişkisel özelliklerini bütünsel bir yaşam stilinde dile getiren can verici ve birleştirici bir kökendir. Tıpkı kendilerini üreten konumlar gibi, habituslar da farklılaşmıştır; aynı zamanda farklılaştırıcıdır” (Çeğin, 2018: 411). Habitus, “ayırt edici işaretler sistemi”dir ve eyleyicinin pratik metaforlar üretmesini sağlar, bu pratikler bir alandan diğerine aktarılabilir (Bourdieu, 2015: 254). Bourdieu’ya göre habitus kavramının temel işlevi, bireylerin eylemlerinin rasyonel bir hesaplamadan ziyade pratik zeka ilkesinin sonucu olarak ortaya çıktığını göstermektir (Bourdieu, 2016b: 81) Eyleyicinin bir alanda geliştirdiği pratiğin başka alanlara aktarılabilmesi kendine özgü bir tarz, üslup oluşturmalarını sağlarken aynı zamanda onu diğer eyleyicilerden ayırt edici, farklılaştırıcıdır. Bu nedenle habitus bir eyleyicinin bir pratiği gerçekleştirme ve gerçekleştirilmeme nedeni olarak tanımlanabilir. Zira bireyin geliştirdiği pratikleri üreten yapı olan habitus aynı zamanda onun başka pratikler arasından birini seçme nedeni olmakla birlikte diğerini seçmeme nedenini, yatkınlığını oluşturur. Calhoun, habitus kavramını yine Bourdieu’nun oyun metaforundan hareketle “bir oyundaki her oyuncunun bir sonraki hareketi, bir sonraki oyunu, bir sonraki vuruşu sezgileriyle kavrama kapasitesi” olarak tanımlar (Calhoun, 2016: 79). Bourdieu’ya göre habitus niyet ve iradeye ilişkin bir şey değildir, hatta habitus yarı otomatik bir karaktere sahiptir. Yarı otomatığın anlamı aktörün, eyleyicinin geliştirdiği farklı pratiklerin mutlaka farkında olması gerekmemesidir. Habitus aktörün yalnızca bir anda gerçekleştirdiği eylemle de açıklanamaz, aktörün eylemi toplumsal yapılar içselleştirildiği için benzer toplumsal süreçleri yaşayan bireyler tarafından paylaşılır (Mouzelis, 2016: 201).

Toplumsal yapı bir oyun olarak ele alındığında oyunda yer alan karakterler, oyunun kurucuları, amaçları, zaferleri, yenilgileri, kuralları, cezaları, oyunun gerçekleştiği alan, stratejiler ve mücadelelerde o toplumsal yapı ile ilişkili bir biçimde açıklanmalıdır. Oyun, her zaman eşitler arasında gerçekleşmez; engelliler, göçmenler, fakirler, zenginler, meşru ve meşru olmayan iktidarlar, alanın hakimleri, kural koyucular,

kurala tabi olanlar, farklı sermayelerden gruplar bir oyunda kendi habitusları ile rekabet içindedir. Bu rekabet ortamında karakterlerin ürettiği araçlara Bourdieu strateji adını verirken de Certeau taktik adını verir. Her iki kavramın başka bir benzer noktası ise toplumsal yapıyı ilişkisel düzlemde tanımlamaya çalışmasıdır. De Certeau, disipline edici bir düzende disiplin altındakilerin direniş ve mücadele içinde olduklarını ancak düzeni tamamen değiştirecek bir devrime de yeltenmeyişlerini, onları bulundukları düzenin gerçeklerinin farkında aktörlere dönüştürür. Bourdieu da tıpkı de Certeau gibi aktörü pasif görmez, onu uyanık, içinde bulunduğu oyunun ve alanın farkında, bunun gereklerine göre hareket eden aktör olarak tanımlamaktadır. Hem de Certeau hem de Bourdieu'nun bu analizleri onları bu araştırmanın teorik dayanakları haline getirmektedir. Göçmeni edilgen bir aktör değil, yapan-eden bir özne olarak kabul eden bu araştırma, bu ön kabulden hareketle göçmenin yaratıcı taktiklerine odaklanmaktadır. Bu teorilerdeki tüm diğer gruplar gibi göçmenler de dönüştürücü, direnişçi, kendi faydasına taktik ve stratejiler geliştiren özne olarak varlardır. Bu taktikler bir anlamıyla pasif ve mikro düzeyde direniş olarak da görülebilir.

3. GÜNDELİK YAŞAMDA MİKRO DİRENİŞ BİÇİMLERİ

Klasik anlamıyla direniş; siyasal ve ideolojik temelli, çoğunlukla şiddet içeren, çatışmacı ve devrimci olarak düşünülür. Direnişin, tahakkümün olduğu her ilişki biçiminde var olduğu düşünüldüğünde, farklı tahakküm edici ilişkilerim hakim olduğu gündelik ilişkilerde de ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Direniş çalışmalarının klasik, makro anlamından mikro biçimlere yönelişi ise gündelik yaşamda zaman zaman şiddet içermeyen ve düzeni değiştirme niyeti olmayan mikro direniş biçimleri ile olmuştur. J. C. Scott, Michel de Certeau, Asef Bayat, gündelik yaşamda gelişen mikro direniş biçimleri çalışmalarının önemli isimleri arasında yer alır. Yukarıdaki bölümde de Certeau'nun taktikleri bir direniş biçimi olarak ele alışı tartışıldı. Bu başlık altında ise de Certeau'ya benzer şekilde disiplin altındaki madunların eylemini/eylemsizliğini “zayıfın silahı” ve “gizli senaryosu” olarak tanımlayan J. C. Scott'un direniş biçimleri tartışılacaktır.

James Scott, 1985 yılında yazdığı *Weapons of the Weak* isimli kitabıyla direniş çalışmalarına yeni bir katkı sunarak mikro direniş biçimlerinin gündelik yaşamdaki izini sürmüştür. Bu çalışmasında Scott; isyan etmek yerine ustalarının, (patronlarının ya da tahakküm edicilerin) taleplerini yüzeysel olarak kabul eden davranışları kapsayan, uyumlu görünen eylemine odaklanmaktadır (Tilly, 1991: 596). Scott (2008) bu durumu

“zayıfın silahı” olarak adlandırmakta ve disiplin altındakilerin pasif direnişi olarak değerlendirmektedir.

Çoğunlukla politik olarak anlaşılan direniş; adaletsizliğin, statükonun, cinsiyet, ırk, statü, kast ve zevk ilişkilerinin olduğu tüm ilişkilerde tahakküme meydan okuyucudur (Baaz, Lilja, & Vinthagen, 2017: 13–14) ve tarihsel süreçte çoğunlukla organize protestolar, gösteriler veya şiddetli isyanlar şeklinde ortaya çıkmıştır. Ancak günümüzde farklı bağlamlarda ve dinamik ilişkilerde çok boyutlu biçimler almaktadır. Bu nedenle direnişin; şiddet içeren veya içermeyen, çatışmacı ya da etrafında dolaşan, yapı söküm veya inşa edici, üretken ya da engelleyici, kollektif ya da bireysel, uzlaşmacı veya zorlayıcı, materyalist, sanal ya da göçebe (Mona Lilja, Baaz, & Vinthagen, 2013: 209) biçimlerde ortaya çıkacağı ifade edilebilir.

Gündelik yaşamda gerçekleşen direniş biçimleri makro direnişlere göre daha çeşitli, akılcı ve görünmezdir. Direnişin niyetinin içeriği ise politik, maddi/ekonomik, kişisel ihtiyaçlara dayalı, duygusal, merak, birini/birşeyi incitmek, statü/kimlik/pozisyon yükseltmek olabilir (Baaz, Lilja, Schulz, & Vinthagen, 2016: 140). Günlük direniş, güçle ilişkilidir ve değişen durumlar ve bağlamlar nedeniyle heterojeniktir (Vinthagen & Johansson, 2013: 1). Direniş her zaman görünür şekilde gerçekleşmez, tahakküm altında olan bireyler, tahakküm edicilere karşı, açık bir şekilde direnişi önemli bir risk almak olarak anlaşılır. Bu nedenle, mevcut pozisyonlarını sürdürmek ve bulundukları durumdan daha dezavantajlı konuma geçmemek için gizli biçimde direniş gösterebilirler (Çiçek, 2021: 64). Madunların, özellikle açık direnişin çok tehlikeli olduğu durumlarda hem hayatta kalmak hem de baskıcı tahakkümü baltalamak için başvurduğu kaçış, alaycılık, sadakatsizlik, iftira, kaçınma veya hırsızlık taktikleri gündelik direniş örnekleridir (M. Lilja, Baaz, Schulz, & Vinthagen, 2017: 42).

Kamusal senaryo ve gizli senaryo olmak üzere iki tip senaryo olduğunu ifade eden Scott’a göre kamusal senaryo; hiyerarşi, cezalandırma, aşağılama ritüelleri gibi kamusal egemenliğe tabi kılmayı içeren ve disipline edicilerin uyguladığı senaryodur. Gizli senaryo ise bu kamusal senaryoya karşı sahne arkasından verilen cevapları kapsamaktadır (J. Scott, 1995: 175–176). Gizli senaryo, disiplin altındakilerin hegemonik taleplere uyuyor gibi görünüp ancak bu gibi görünmenin ardından kendi niyetlerini gerçekleştirmesini ve pasif direnişi ifade eder. Scott’a göre disiplin altındakilerin boyun eğme koşulları ne kadar tekdüze olursa öfkenin bastırılması da o kadar gerekli ve ne kadar fazla iletişim fırsatı varsa gizli senaryo üretilmesi o kadar kolaylaşır (Tilly, 1991: 598).

Toplu isyan gibi büyük ölçekli kolektif eylemin doğası gereği zor olduğunu, deneyim ve örgütsel beceri gerektirdiğini ifade eden Scott, bunlarla aynı sonuca daha yavaş da olsa riskin büyük ölçüde azaltıldığı günlük direnişle ulaşılabileceğini ve bunun diğerine göre daha rasyonel bir yol olduğunu ifade etmektedir (J. C. Scott, 1989: 35). Anonim, fırsatçı ve çoğu zaman örgütlenmemiş incelikli gündelik direniş pratikleri, esasen çoğu zaman “meşru” direniş olarak görülen diğer direniş biçimlerinden daha üretken ve daha güvenli olarak görülmektedir (Mona Lilja vd., 2013: 202).

Yüksek sesle ifade edilen, bireyin kendini ön plana çıkararak kimliğini görünür kıldığı, şiddete dayalı, yıkıcı daha kısa ifadeyle zarar görmeden bir şey elde etmenin, kendi yolunu yürütmesinin, kendi senaryosunu uygulamasının mümkün olmadığı egemenlik ilişkilerinde mikro direnişler, başka bir direnme biçiminin varlığına işaret etmektedir. Bu direniş üretken ve hızlı birçok eylemin de oluşmasını sağlamakta ve direnişi çeşitlendirmektedir. Hakim toplumsal yapının dışında kalan etnik ve cinsel kimlikler, kültürel gruplar, azınlıklar, dezavantajlı gruplar da bu çeşitliliğe farklı direniş yöntemleri ile katkı sağlamaktadırlar. Bu araştırmanın nesnesini oluşturan göçmenlerin hakim toplumsal yapıda hayatta kalabilmek için hangi direniş biçimlerini geliştirdikleri ise üçüncü bölümün konusunu oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI VE GEÇİCİ KORUMA ALTINDAKİ YABANCILARIN ENTEGRASYON TAKTİKLERİ/STRATEJİLERİ: AFYONKARAHİSAR ÖRNEĞİ

1.ARAŞTIRMA TASARIMI

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkiye’de 196 farklı ülkeden farklı statülerden 5 milyonu aşkın uluslararası göçmen bulunmaktadır. Bunlardan 3.629.807 kişi Suriyeli, 1.342.436 kişi farklı ülkelerden gelen ikamet izinli yabancı ve 320.026 kişide uluslararası koruma başvurusu statüsüne sahip göçmenden oluşmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022g) 24.11.2022 tarihi itibari ile Geçici Barınma Merkezinde yaşayan 47.657 Suriyeli göçmen dışında, göçmenlerin büyük bir kısmının kentlerde yaşadığı söylenebilir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022h). Kentte yaşayan göçmenler iş bulma, barınma, sağlık ve eğitim gibi en temel ihtiyaçları karşılarken yerli halkla ili7şki ve iletişim içerisinde. Göçmen, göç ettiği andan itibaren edindiğı formel bilgileri takip ettiği gibi bazı başka informal bilgiler de geliştirmektedir. Ev sahibi ülkede uyum ve entegrasyon sürecinde içinde bulunduğu çevreyi, kültürel yapıyı, sosyal ilişkileri, yaşadığı fiziksel ortamı dışsallaştırarak anlamlandırmaya ve ona uyum sağlamaya çalışır. Türkiye’de entegrasyon politikaları göçmenin temel ihtiyaçlarını karşılayacak amaç ve niteliklere yöneliktir. Ancak gündelik hayatta, iş yerinde, okulda ve sokakta göçmenin yerli halkla ilişkisinde karşılaşacağı sorunlara yönelik entegrasyon süreçleri göçmenle-yerli halk arasındaki spontane ilişkiye bırakılmıştır. Bu süreçte göçmen, bazı entegrasyon stratejileri ve taktikler geliştirerek gündelik hayatını sürdürmeye çalışır.

Fenomenolojik yaklaşıma dayalı bu araştırmanın amacı, Afyonkarahisar’da yaşayan uluslararası koruma ve geçici koruma altındaki göçmenlerin Türkiye’ye göç etmeleri sonrası gündelik hayatlarını sürdürürken bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde ürettiğı entegrasyon stratejilerini, taktiklerini keşfetmek ve tanımlamaktır. Araştırma, göçmenlerin uyum sürecinde dışarıyı, kültürel yapıyı, sosyal ilişkileri, yaşadığı yeri, göç ettiği ülkeyi dışsallaştırarak anlamlandırma ve buna yönelik pratikler geliştirme sürecini derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma ile ev sahibi ülkede herhangi bir

entegrasyon süreci geçirmemiş göçmenin sahip olduğu bireysel yeteneklerin, tecrübelerin ve sermayenin kendi uyum sürecine nasıl katkı yaptığı araştırılarak elde edilen veriler üzerinde fenomenolojik bir yöntemle düşünmek ve göçmenin kendi uyum sürecinin kavramsallaştırılarak literatüre kazandırılması amaçlanmaktadır. Göçmenin gündelik hayata tutunmak için geliştirdiği taktik ve deneyimler nitel değerlendirme araçlarıyla analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Göçmenin gündelik hayat rutininde geliştirdiği ve sistematik olmayan, yapısal entegrasyon çalışmalarından bağımsız bazı stratejiler bulunmaktadır. Bu stratejiler; göçmenin ev sahibi ülkede ev ve iş ararken, markette alışveriş yaparken, komşuluk ilişkilerinde, resmi kurumlarla sürdürdüğü formel ilişkilerde kısaca gündelik hayata dair tüm süreçlerde doğaçlama gelişen davranışlardan oluşur. Göçmen ile yerli halk arasındaki ilişkiyi göçmenin gözünden açıklamak, göçmenin özne olduğu entegrasyon sürecini tanımlamak, kavramsallaştırmak ve bir entegrasyon şeması oluşturabilmek bu araştırmanın önemli bir diğer hedefidir. Literatür incelendiğinde uyum ve entegrasyon sürecinin göçmenin kendi deneyimlerine dayalı bir tanımı ve kavramsallaştırmanın eksikliği görülmektedir. Davranış veya fikirleri tutarlı bir şekilde kavramsallaştırarak, olası fikirleri, ilişkileri ve sonuçları tek bir kavramla açıklamak (Berg & Lune, 2017: 23) olguları tanımlama adına da önemlidir. Bu nedenle göçmen entegrasyonu çoğunlukla kurumsal yönden ele alındığı çalışmaların yoğunlukta olduğu literatüre, göçmenin uyum sürecinin kendi deneyimlerinden yola çıkılarak tanımlandığı bir kavramın üretilmesi araştırmanın özgün katkılarından biridir.

Bu araştırmanın önemi göçmenlerin gündelik yaşamda hayata nasıl tutundukları, ev sahibi ülkede geliştirdikleri yaşama tutunma taktikleri, geçim kaynakları, hem birbirleriyle hem de Türkiye vatandaşlarıyla ilişkileri, dil sorunu, karşılaştıkları yasal mevzuatlarla nasıl başa çıktıkları ve akraba/tanıdıklarıyla bağlarına; Türk kültürüne, dini ve milli değerlerine olan yaklaşımları, kendi inanç ve değerlerine yönelik tavırlarının kaynağı gibi önemli sorunların belirlenmesine yönelik alanda duyulan ihtiyaçtan kaynaklanır. Göçmenlerin göç ettikleri yerlerde yeni bir hayat inşa ederken kullandıkları stratejileri keşfetmek ise onların gündelik yaşamlarını gözlemlemekle mümkün olmaktadır. Göçmenlere yönelik uyum, entegrasyon araştırmalarının önemli bölümü yalnızca Suriyeli göçmenleri örneklem olarak belirlemiştir. Ancak bu araştırmayı önemli kılan yanlardan biri de geçici koruma altındaki Suriyelilerle birlikte uluslararası koruma altındaki Afganlar, İranlılar, Iraklılar ve diğer uyrukların entegrasyon stratejilerini de araştırması ve göçmenin ait olduğu statünün entegrasyon sürecine ne tür etkisi olduğunun

belirlenmesi çabasıdır. Çalışma, göçmenin deneyimine dayanan entegrasyon stratejilerini tespit etmek ve Türkiye’deki göç politikalarına katkı sağlayacak bir çerçeve üretmek Türkiye’de bulunan 5 milyonu aşkın göçmenin bütünleşme süreci adına oldukça önemlidir.

1.2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Afyonkarahisar’da yaşayan geçici koruma ve uluslararası koruma altındaki göçmenlerin entegrasyon sürecinde kendi deneyimlerine dayalı olarak geliştirdiği entegrasyon strateji ve taktikleri neler olduğu ve göçmenin statüsünün kullandığı taktikleri ne kadar etkilediği soruları bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu problemten kaynaklı alt araştırma soruları ise aşağıdaki gibidir:

- Göçmenler, formel bir entegrasyon eğitimi almaksızın ev sahibi toplumla iletişim sürecinde hangi taktikleri gerçekleştirir?
- Afyonkarahisar’da yaşayan göçmenlerin gündelik hayatta karşılaştığı sorunlara yönelik entegrasyon stratejileri ve taktikleri nelerdir?
- Göçmenin bütünleşme sürecinde geliştirdikleri direniş taktikleri nelerdir?
- Göçmenin ait olduğu statünün bütünleşme sürecine sağladığı avantaj ve dezavantajlar nelerdir?

1.3. ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Bu çalışmanın sınırlılıkları şunlardır:

- Yalnızca 2021-2022 yıllarında 18 yaş üstü uluslararası ve geçici koruma altındaki göçmenlerle yapılması,
- Yetkililerin özellikle uluslararası koruma altındaki göçmenlere ilişkin verileri şeffaf şekilde paylaşmaması nedeniyle şehirde yaşayan göçmenlere ilişkin kesin verilere yer verilememesi,
- Yalnızca Afyonkarahisar’da yaşayan göçmenlerle yapılması ve İscehisar ilçesi hariç başka ilçedeki göçmenlerin araştırmaya dahil edilemeyişi,
- Görüşmecilerin dil farklılıkları nedeniyle sadece Türkçe bilenlerle görüşme yapmaya dikkat edilmesinin ileri yaş grubundan az sayıda göçmene ulaşmayı zorlaştırması,
- Bir kişi ile birden fazla görüşme yapmanın o kişi ile görüşme yapılacak uygun zaman ve mekan bulmakta yarattığı sorunlar,

- Bazı katılımcıların güvenlik endişesi ile ses kaydı almaya izin vermemesinin görüşmelerin bazı kısımlarının olduğu haliyle kaydetmeye mani olması,
- Şehrin sosyo-kültürel yapısından dolayı farklı dini inançtan olan göçmenlerin bulunmasında yaşanan kısıtlar,
- Katılımcıların, araştırmacıyı bir dernek ya da vakıf yetkilisi gibi düşünüp yardım beklemek ya da bir devlet görevlisi gibi görüp gerçek görüşlerini söylemekten kaçınmaları,
- Görüşme yapılan iş yeri sahipleri ile işyerinin yoğunluğundan kaynaklanan görüşme zaman kısıtı, araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

1.4. ARAŞTIRMACININ KONUMU VE ETİK

Nitel araştırmada araştırmacılar, araştırmaya konu olan olguyu doğal bir süreç içerisinde anlamaya çalışırlar; bu nedenle araştırmacı, katılımcıların yaşadığı fiziksel ortama dahil olarak araştırmayı yürütmeyi amaçlar ve katılımcılarla sınırlı görüşmelerin yapıldığı ya da bazen katılımcı ile araştırmacının hiç yüz yüze dahi gelmediği nicel araştırmaların aksine çalışmalarını görüşmecilerle yoğun etkileşim gerektiren biçimde yürütürler (Creswell, 2017: 185; Tekindal & Uğuz Arsu: 177). Araştırmacının katılımcı ile etkileşim içinde olduğu bu tür araştırmalarda araştırmacının konumunun nasıl olacağı ise bazı etik sorunları beraberinde getirmiştir.

Toplumsal hayatta dezavantajlı bir grup olan göçmenlerle yürütülen bir araştırmada araştırmacının katılımcı ile empati kurması araştırmanın güvenilirliği, görüşme, verilerin analizi ve yorumlanması sürecinde tarafsızlığını etkileme ihtimali açısından etik sorunlardan biridir (Cantürk, 2020: 89). Savaşta ve yoksulluktan kaçarak birçoğu düzensiz bir biçimde Türkiye'ye gelmiş olan mağdur insanlarla yapılan görüşmelerde araştırmacının bir duvar misali bu konuşmalardan etkilenmediğini savunmak ise vicdani açıdan kabul edilemez olduğu gibi tutarlı da değildir. Araştırmacının duygu, inanç ve değerlerinden soyutlanmış şekilde bir araştırmayı yürütmesini beklemek ancak laboratuvar ortamında gerçekleştirilen araştırmalar için mümkündür. Araştırmacı olarak 6 yıllık çalışma hayatı ve daha önceden nitel yönteme dayalı çalışma yapmış olmam alanda karşılaşacağım bu şekildeki sorunları aşma konusunda bana yardımcı olmuştur. Bununla birlikte çalışmanın anlamını ve sonucunu değiştirmesine neden olacak bir etkilemenin önüne geçmek için yapılan araştırma, tez danışmanım tarafından da incelenmiştir.

Göçmenlerin dezavantajlı gruplar arasında yer alıyor olmasından dolayı araştırmacı ile katılımcı arasında hiyerarşik bir ilişkiye neden olması da (Coşkun & Sarıalioğlu, 2020: 75) çalışmayı etik açıdan sorunlu hale getirebilecek nedenlerden bir diğeridir. Bunu önlemek için görüşmecilere öncelikli olarak bunun bilimsel bir araştırma ile sınırlı olduğunu araştırmacı olarak herhangi bir STK ya da devlet kurumu ile bağımın olmadığını anlattım. Bunu aynı kişi ile birden fazla yaptığım görüşmelerde dahi her defasında vurgulamak zorunda kaldım. Bunun dışında mekanın da bu hiyerarşik ilişkiye neden olabileceği düşünülerek, katılımcının kendini fiziksel ve duygusal açıdan rahat hissedebileceği mekanlar seçilmiş ve bu konuda karar verici her zaman katılımcı olmuştur.

Araştırmanın katılımcılarının bir kısmına Afyonkarahisar'da bulunan Uluslararası Kadın Kültür Merkezi aracılığı ile ulaşıldı. Ancak bu merkez, görüşmeci bulabilmem için özellikle herhangi bir katılımcı ile tanıştırmamış ve onlara görüşme için telkinde bulunmamıştır. Yabancı kadınların farklı eğitimler alması nedeniyle birçok organizasyon yürüten merkezin araştırmacı bulmamdaki tek katkısı yalnızca katıldığım etkinlikler vesilesi ile birileriyle tanışmış olmamla sınırlıdır. Bu etkinliklerde tanıştığım kişilere etik sorunları önlemek amacıyla araştırmamın merkezle herhangi bir ilişkisi olmadığını ve görüşmeyi kabul etmemelerinin merkezdeki yetkililer arasındaki ilişkilerine asla etki etmeyeceğini bildirdim.

Etik sorunları önlemenin bir diğer yolu ise yarı yapılandırılmış görüşme sorularının üniversitenin ilgili etik kuruluna incelenmesi için sunulmasıdır. Tez çalışmamı bünyesinde yürüttüğüm Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne yarı yapılandırılmış görüşme formu ile yaptığım başvuru üniversitenin etik kurulu tarafından onaylanmıştır. Bununla birlikte nitel araştırmalarda görüşmelerin gizliliği için sıklıkla kullanılan rumuzlandırma ilkesi gereği görüşmecilerin isimleri metinde rumuzlandırılmış ve bu bilgiler danışmanım dahil kimse ile paylaşılmamıştır, böylelikle görüşmecilerin anonim ve gizli kalması amaçlanmaktadır (Sığırı, 2021: 295) Görüşmelerin başında katılımcılar; araştırmanın amacı, araştırmacının kimliği, araştırma sonucunun nasıl yayınlanacağı hakkında bilgilendirilmiş, farklı dillerde yazılı onam formu hazırlanmış görüşmecilere sunulmuştur. Katılımcılara verilen bu formla kişisel verilerinin ihlal edilmesi durumunda araştırmacının bundan hukuki olarak sorumlu olacağı özellikle anlatılmış ve hukuki anlamda kendilerini güvende hissetmeleri sağlanmıştır. Katılımcıların çoğu formu imzalamamış ancak sözlü olarak onaylamışlardır.

1.5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlık altında araştırmanın deseni, seçilen desenin amaç ve yöntem ile ilişkisi ve çalışma grubunun belirlenme süreci ve özellikleri açıklanacaktır. Araştırmanın veri toplama süreci ve verilerin analizinde kullanılan araçlarda bu başlık altında ayrıntılandırılmaktadır.

1.5.1 Araştırmanın Deseni

Bu araştırma, uluslararası ve geçici koruma altındaki göçmenlerin ev sahibi ülkede (Türkiye, Afyonkarahisar) uyum sürecinde geliştirdiği strateji, taktik ve bütünleşme sürecindeki direniş noktalarını kendi gündelik deneyimlerinden hareketle fenomenolojik desene derinlemesine keşfetmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, göçmenlerin deneyimlerini anlamak ve nasıl sorusuna cevap bulmayı hedeflemesi sebebiyle araştırma yöntemi olarak nitel araştırma yöntemi belirlenmiştir. Nitel araştırmalarda araştırmacı, olayları doğal ortamlarında inceleyerek fenomenleri anlamlandırmaya ve yorumlamaya çalışır (Denzin, Norman K., Lincoln Yvonna S., 2011: 3). “Nitel araştırma çalışılan probleme ilişkin olarak çoğu durumda birden fazla araç yoluyla toplanmış betimsel bilgiyi yine tüm zenginliği ve derinliği içinde sunmayı ilke edinir.” (Yıldırım & Şimşek, 2011: 64). Bu yöntem, araştırmacının diğer insanların günlük yaşamlarını nasıl yapılandırıp, anlam verdiklerini keşfetmesine olanak tanır (Berg & Lune, 2017: 16). Araştırma, göçmenin gündelik hayatında yaşadığı zorluk ve bu zorluklara karşın geliştirdiği stratejiler olduğu için yöntemi de keşfetme ve anlamaya yöneliktir. Nitel araştırma yönteminin seçilmesinin bir diğer nedeni ise örneklem seçiminde getirdiği esnekliktir. Nitel araştırma yönteminde sonuçların genelleştirilmesi gibi bir amaç olmadığı gibi örneklemin de tüm evreni temsil etme iddiası yoktur.

Araştırmanın paradigması yorumlayıcı sosyal bilim anlayışına dayanmaktadır. Kökleri Alman sosyolog Max Weber’e ve Alman felsefeci Wilhem Dilthey’e dayanan yorumlayıcı sosyal bilim, insanların nasıl etkileşime girdiğini ve kendi toplumsal dünyalarını nasıl oluşturup sürdürdüğünü ve doğal yaşamlarında anlamlı eylemi anlamaya çalışır. Toplumsal yaşamın ‘orada’ keşfedilmeyi beklediği şeklindeki pozitivist görüşün aksine yorumlayıcı sosyal bilim, toplumsal dünyanın büyük oranda insanlar onu ne olarak algılıyorsa o olduğunu kabul eder.” (Neuman, 2017: 132). Yorumsal/nitel araştırma, olayları, insanların davranışlarına yükledikleri anlamları ve dış dünyayı keşfederek anlamaya çalışır. Amacı ise değişkenler arasındaki nedensel ilişkileri

keşfetmek değil, insan doğasını, toplumların ve kültürlerin çeşitliliğiyle beraber anlamaktır (Della Porta & Keating, 2015: 46). Neuman’a göre (2017: 139) yorumlayıcı sosyal bilim araştırmacıları sıradan insanların iç yaşamlarını ve öznel deneyimlerini kavramaya çalışır.

Göçmenin uyum sürecinde yaşadığı sorunlar gündelik hayat ilişkilerinde ortaya çıkmaktadır. Yerli halkla günlük hayatta karşılaşan göçmen markette, pazarda, okulda, iş yerinde vs. bu karşılaşmadan edindiği izlenimlerden elde ettiği stratejileri yine gündelik yaşamda uygular. Fenomenolojiyi sosyolojik perspektife uyarlamaya çalışan isim Alfred Schultz’a göre, bireyin günlük hayat durumlarına yüklediği anlam çok önemlidir, bu nedenle projektör bireyin kendi durum tanımına çevrilmelidir (Wallece & Wolf, 2012: 352). Bu nedenle araştırma, fenomenolojinin çoklu durum desenine göre yürütülmüştür. Fenomonolojik yaklaşım, bilinçli tecrübelerle ilişkin kritik bir düşünme sürecidir ve deneyimin temel özelliklerini ortaya çıkarmada önemli bir yöntemdir (Baş & Akturan, 2017: 90). Bir deneyimin anlamını veya altında yatan nedenleri veya gerçeği elde etmek için fenomenolojik görüşme öncelikli bir veri edinme yoludur (Merriam, 2018: 25). Fenomenolojik araştırmada katılımcıların algıları, hisleri ve yaşam tecrübeleri araştırmanın nesnesini oluşturmaktadır yani “bireysel deneyimler sayesinde fenomenin özüne ulaşılır” (Yalçın, 2022: 217). Nitel araştırmada açık uçlu sorular ve görüşme tekniği, katılımcıya belirli bir fikri kendi kelimeleriyle konuşma imkanı sunmaktadır. Dahası, tümevarımsal sondajlama derinlemesine görüşme, katılımlı gözlem, odak grup farketmeksizin katılımcıya kendi hikayesini anlatmasına izin verirken araştırmacıya da o ifadeleri açıklığa kavuşturma, ifadeleri yorumlama tümevarımsal sondajlama sağlar (Guest, MacQueen, & Namey, 2012: 13).

1.5.2. Çalışma Grubunun (Örneklemin) Belirlenmesi

Fenomenolojik araştırmalarda veri kaynakları araştırmanın odaklandığı olguyu yaşayan ve bu olguyu dışa vurabilecek veya yansıtabilecek katılımcılardan, çalışma grubundan oluşur (Yıldırım & Şimşek, 2011: 74). Bu araştırmanın örnekleminin (araştırma grubunun) belirlenmesinde amaçlı örnekleme, kartopu örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örnekleme, küçük başlayıp karlar üzerinde yuvarlandıkça büyüyen ve daha fazla kar toplayan bir kartopu analogisine dayanır ve çok aşamalı bir tekniktir. Bir ya da birkaç kişi ya da örnek olayla başlar ve çalışma böylelikle başka örneklerle yayılır (Neuman, 2017: 325). Bu tekniğin saha çalışmasında kullanımı Afyonkarahisar Valiliğine bağlı Uluslararası Kadın Kültür

Merkezi aracılığı ile olmuştur. Merkezde göçmenlere yönelik yürütülen etkinlikler vesilesiyle tanıştığım kişiler, daha fazla kişiye ulaşmamı sağlamıştır.

Afyonkarahisar İl Göç Müdürlüğü'nden alınan verilere göre toplam 22419 göçmen bulunmaktadır. Bunun 12108'ini geçici koruma altındaki Suriyeliler oluştururken, 10311'ini uluslararası koruma altındaki göçmenler oluşturmaktadır. Bunların 4770'i Afgan, 3472'si Iraklı, 639'u Azeri'dir. Bunlar dışında ise Filistin ve İranlı göçmenler bulunmaktadır. Nitel araştırmalarda örneklemin olguyu en iyi açığa çıkarabilecek şekilde seçilmesi amaçlanır. Bunu sağlayabilmek için çalışma grubu geçici koruma statüsü altındaki 9 Suriyeli göçmen ve Uluslararası koruma altındaki (Suriyeliler dışındaki diğer uyruklar Afgan, Iraklı, İranlı vb.) 9 göçmenden oluşmaktadır.

Araştırmanın örneklem açısından özgün yanı her iki koruma statüsündeki göçmenleri de örnekleme dahil etmesi ve bu yolla araştırmada göçmenin statüsünün entegrasyon sürecine yaptığı avantaj ve dezavantajı da gözlemleme ve araştırmaya fırsat tanınmasıdır. Bu nedenle belirlenen 18 kişilik örneklemin yarısı geçici koruma, yarısı uluslararası koruma altındaki göçmenlerden oluşmaktadır. Afyonkarahisar'da yaşayan göçmenlerin toplam sayısına bakıldığında yarısından fazlası Suriyelilerden oluştuğu için araştırmada 9 katılımcı Suriyeli, kalan 9 katılımcıdan 5'i Afgan, 2'si Iraklı ve 1'er kişi ise İran ve Mısırlı olmak üzere uluslararası koruma altındaki göçmenlerden seçilmiştir. Katılımcıların tamamı 18 yaş üstü göçmenlerden oluşmaktadır. Görüşmecilerin sayısı veri doygunluğu esasına göre belirlenmiş ve katılımcılardan alınan yanıtlar birbiriyle benzeştiğinde ve tekrara düşmeye başladığında görüşmeler bitirilmiştir.

Türkiye'de bulunan uluslararası koruma statüsünde bulunan göçmenler arasında Türkiye'ye göçmen işçi olarak gelmiş, geçici bir süre çalışıp ülkesine dönecek göçmenler de bulunmaktadır. Özellikle Afgan genç erkekler bu grupta yer alır. Bu göçmenler Türkiye'de sadece çalışıp ailesine para göndermek için bulunmaktadır ve günün büyük çoğunluğunu çalışarak geçirirler. Bu nedenle Afyonkarahisar'da yalnızca çalışmak için bulunan Afgan erkek göçmenler çalışmaya dahil edilmemiştir. Yaş ve cinsiyet konusunda mümkün olduğu kadar çeşitlilik sağlandıktan sonra kalan özelliklerin seçimi için amaçlı örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme ile çalışma grubu belirlenmiştir.

Belirlenen görüşmecilerle takip görüşmeler gerçekleştirilerek katılımlı katılımsız gözlem tekniği de kullanılmıştır. Gözlemler ve görüşmeler, görüşme günlüğüne

kaydedilmiş ve fenomenolojik araştırmanın ruhuna uygun olarak zaman zaman görüşmecilerin gündelik yaşamına eşlik edilmiştir. Bunlar arasında onlarla alışveriş yapmak, düğüne gitmek, göçmenlere yönelik düzenlenen kermes, dikiş, nakış, aşçılık gibi kurslara katılmak, onlarla beraber hastaneye gitmek gibi durumlar vardır.

Katılımcıların Türkiye’de bulunma süreleri, Afyonkarahisar’da 1 yıldır yaşayan bir göçmen hariç tutulursa, en az 4 en fazla 11 yıl arasındadır. Suriye’de savaşın başlamasının ardından Türkiye’ye ilk göç eden göçmenlerden ikisi de bu çalışmada yer almaktadır. Görüşmecilerin gizliliğini sağlamak amacı ile nitel araştırmalarda kullanılan rumuzlama ilkesi bu çalışmada da kullanılmıştır. Birçok zorluğun ardından yeni bir hayat hedefiyle Türkiye’ye sığınan göçmenleri yalnız bir harf ve sayı ile rumuzlandırmanın çok sınırlı birkaç karaktere indirgemenin onların kimliklerine haksızlık olacağı düşüncesinden hareketle katılımcılar geldikleri ülke veya kentin adları ile kodlandı. Cinsiyetleri belirtmek adına ise K ve E harfleri şehirlerin yanına eklendi. Aynı ülke/şehirden gelenleri ayırt edebilmek için de zorunlu olarak 1, 2, 3 sayıları belirteç olarak kullanıldı. (Örneğin HalepE1 gibi.) Katılımcılardan ikisi görüşmeye başladıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı aldı ve bu da onların ülkede bulunma statülerinin değişmesine neden oldu. Bu nedenle aşağıda yer alan katılımcılara ilişkin öznitelik tablosunda statü kısmında vatandaş olarak yer almaktadırlar. Suriye menşeli bir diğer katılımcı ise Türkiye’de uluslararası öğrenci statüsünde bulunmaktadır. Görüşmeler sırasında katılımcıların 14’ü ile Türkçe olarak, 4’ü ile de tercüman aracılığıyla görüşüldü. Bunlardan ikisinin çevirmenliğini çocukları, kalan ikisinin de Suriyeli Arapça tercüman yapmıştır.

Tablo 1. Çalışma Grubunun Öznitelik Bilgilerine İlişkin Veriler

Rumuz	Cinsiyet	Statü	Yaş	Menşe Ülke	Türkiye'de Bulunma Süresi (Yıl)	Medeni Durum	Çalışma İzni	Eğitim
BağdatE1	E	U.K.	22	Irak	1	Bekar		Üniversite
TaifE	E	Uluslararası Öğrenci	22	Suriye	4+	Bekar		Üniversite
BağdatE2	E	U.K.	37	Irak	4+	Evli		Lise
Mezarışerif K1	K	U.K.	22	Afganistan	4+	Evli	Yok	Lise
HalepE3	E	G.K.	30	Suriye	5+	Evli	Var	İlkokul-Ortaokul
TebrizE	E	U.K.	40	İran	5+	Evli		İlkokul-Ortaokul
Afganistan K1	K	U.K.	42	Afganistan	6+	Evli		İlkokul-Ortaokul
Bamyank	K	U.K.	24	Afganistan	6+	Dul		İlkokul-Ortaokul
Mezarışerif K2	K	U.K.	24	Afganistan	6+	Bekar	Yok	Üniversite
TahharE	E	U.K.	26	Afganistan	6+	Bekar		Lise
KahireK	K	U.K.	35	Mısır	7+	Evli	Var	Üniversite
İdlibK1	K	G.K.	22	Suriye	7+	Evli		Lise
İdlibK2	K	G.K.	23	Suriye	7+	Evli		İlkokul-Ortaokul
Halep E1	E	G.K.	19	Suriye	8+	Bekar	Yok	İlkokul-Ortaokul
Halep E2	E	G.K.	66	Suriye	9+	Evli	Yok	İlkokul-Ortaokul
SaydaE	E	G.K.	43	Suriye	9+	Evli	Var	Lise
HalepK1	K	Türk Vatandası	56	Suriye	11+	Evli		Üniversite
HalepK2	K	Türk Vatandası	19	Suriye	11+	Bekar		Üniversite

1.5.3. Veri Toplama Araçları ve Süreci

Bu çalışma, veri toplama tekniklerinden literatür taraması, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve katılımlı-katılımsız gözlem teknikleri kullanılarak yapılmıştır. Nitel yöntemde gözlemci, katılımcı olmayan gözlemden tam katılımcı gözleme kadar çeşitli roller alarak duruma dahil olabilirler. Bu gözlemler, genellikle katılımcıların görüşlerini özgürce ifade etmelerine izin vererek araştırmacıya da açık-uçlu bir süreç sağlar (Creswell, 2017: 190). Araştırmada kullanılan yarı yapılandırılmış soru formu, literatür taraması ve günlük yaşama yayılan (göçmenin sahibi olduğu marketten alışveriş yapmak, göçmenlerle komşuluk yapmak, göçmen yardım faaliyetlerine katılmak gibi) farklı zamanlarda yapılan görüşmeler sonucunda belirlenmiştir. Belirlenen sorular için sosyoloji alanında ve saha araştırmalarında yetkin olan 2 öğretim üyesinden uzman görüşü alınmış ve 1 Suriyeli, 1'i Afgan olmak üzere 2 pilot görüşme yapılmıştır. Uzmanların direktifleri ve pilot görüşmelerden elde edilen veriler doğrultusunda sorulara son hali verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunun son halinde ana ve sonda sorular olmak üzere toplamda 27 soru yer almaktadır, görüşmenin gidişatına göre spontane sorular da eklenerek görüşmenin derinleştirilmesi amaçlanmıştır.

Katılımcıların belirlenmesinde kullanılan maksimum çeşitlilik örnekleme ile iki farklı statüden farklı özniteliklere sahip gruplar belirlenmiştir. Pilot görüşmenin ardından bu örneklem teknikleri ile belirlenen görüşmeciler ile farklı zamanlarda birbirini takip eden görüşmeler yapılmış ve görüşmeler katılımcıların ev, iş yerlerinde ya da yine onların tercih ettikleri mekanlarda gerçekleşmiştir. Bu çalışmada sınırlı bir vakitte tek seferlik bir görüşme biçimi, göçmenin yaşantısına katılmak ve deneyimlerini gözlemek için yetersiz bulunduğundan her katılımcı ile en az 3 kez yüz yüze görüşülmüştür. Katılımcının belirlenmesinin ardından yapılacak ilk görüşmede katılımcıya kendi dilinde hazırlanan onam formu okutulmuş, araştırmanın gizliliği, görüşmeleri istediği zaman bırakabileceği ve görüşmelerde ses kaydı alınacağı anlatılarak onay alınmıştır. Ses kaydı alınması konusunda bazı katılımcılar ilk görüşmede izin vermemiş ancak zamanla yapılan görüşmeler ve verilen hukuki güvence ile ilk yapılan görüşmenin yarısında ya da ikinci görüşmede kaydın alınmasına izin vermişlerdir. Bu katılımcılarla ses kaydı alınmasına izin verilene kadar öznitelik soruları ile ilgili görüşülmüştür. İzin alındıktan sonra diğer sorular sorulmuştur. Yapılan görüşmelerin ardından ise görüşme sırasında dikkat çekici hususlar, görüşmenin nerde ve hangi tarihte yapıldığı gibi notlar saha notları olarak kaydedilmiştir.

1.5.4. Verilerin Analizi

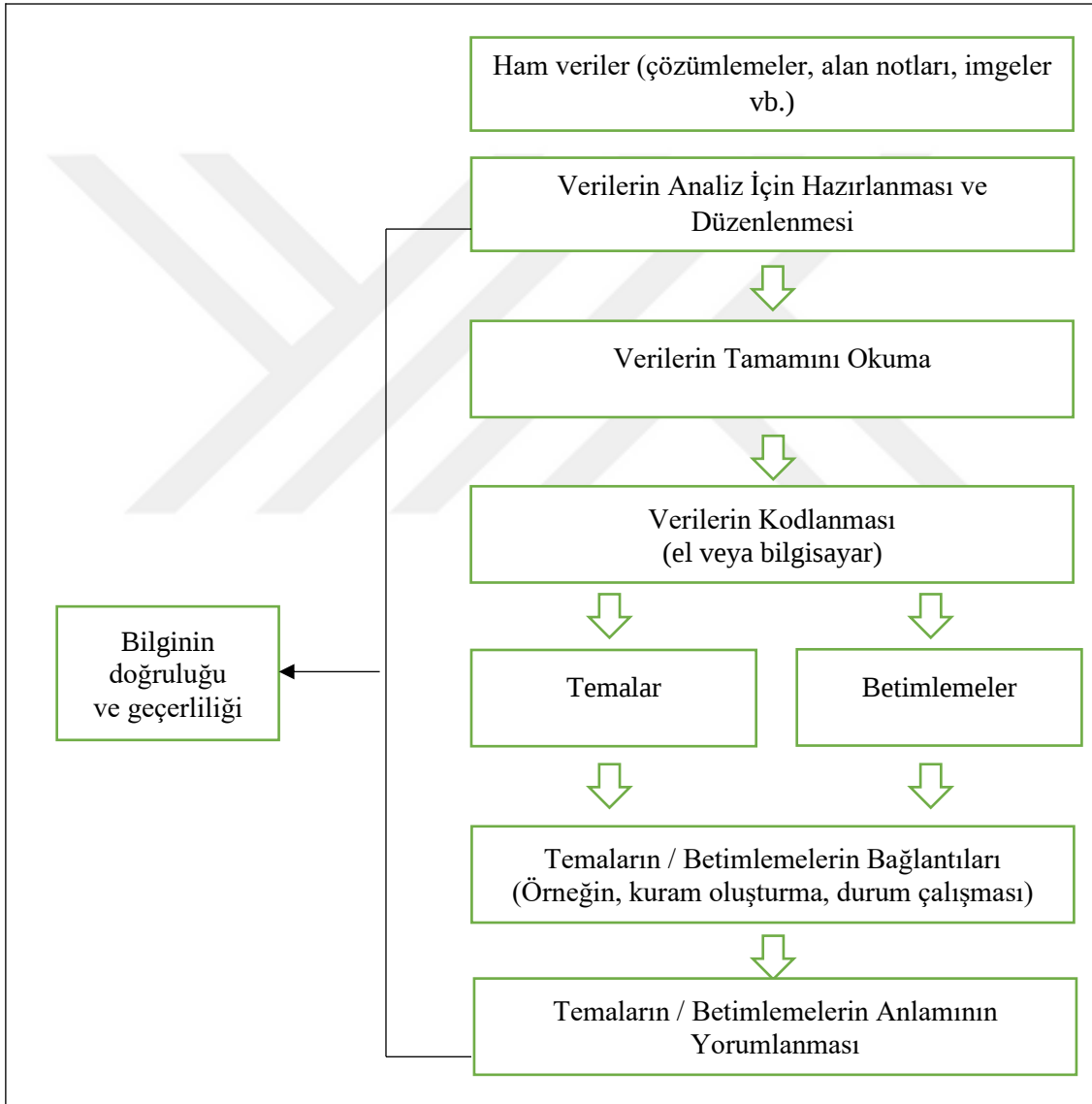
Araştırmada, 18 katılımcı ile yapılan görüşmelerin ardından elde edilen yaklaşık 1300 dakikalık ses verileri yazıya geçirilmiş ve görüşme metninin ham hali 95 sayfayı aşmıştır. Yazılı verilerin düzenlenmesi ve her bir metnin birkaç kere okunmasının ardından Maxqda Analytics Pro 2020 sürümü ile analiz edilmiştir. Araştırmanın literatüre dayalı verilerinin hazırlanması ve yazımı sırasında ise Citavi 6 Bilgi Organizasyon ve Atıf programı kullanılmıştır. Verilerin analizinin bu programlar kullanılarak yapılması çalışmanın sistematikleşmesine büyük katkı sağlamıştır.

Veri analizi, verinin anlamını dışarıya aktarma sürecidir. Verinin anlamını dışarı aktarma, katılımcının söylediği ile araştırmacının anladığının birleştirilmesi ve yorumlanmasıdır (Merriam, 2018: 167). Fenomenolojik bir araştırma olan bu çalışmada veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yöneliktir ve elde edilen verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması amaçlanır. Bu araştırma verileri betimsel analiz ve içerik analiz kullanılarak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz yapılırken araştırmada görüşme ve gözlem sırasında toplanan verilerin dikkat çekici biçimde okuyucuya sunulabilmesi için sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilerek (Aydın, 2018: 4; Yıldırım & Şimşek, 2011: 224) elde edilen sonuçlar betimsel bir anlatım ile sunulur ve görüşmecilerden doğrudan alıntılara yer verilir (Yıldırım & Şimşek, 2011: 75). İçerik analizi ise metindeki kelimelerin ya da cümlelerin kodlanarak kategoriler elde edilmesi ve bu kategorilerden de temaların oluşturulduğu analiz biçimidir. İçerik analizi aynı metnin tekraren kodlanarak analiz edilmesine imkan tanır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, & Demirel, 2017: 240). İçerik analizine uygun olarak ses kayıtlarının çözülmesinin ardından elde edilen metinler, Maxqda veri analiz programına yüklenmiş ve öncelikle kodlamalar yapılmıştır. Kodlama ile verilerin yönetilebilir bir seviyeye indirgenmesi amaçlanır. Kodlama yapmaya başlanmadan önce; süreç, anlamlar, tekrarlanan cümleler, faaliyetler, olaylar, ilişkiler, sosyal yapı, genel bakış açıları, stratejiler vb. olaylar kategorize edilir (Aydın, 2018: 7). Araştırmacı görüşmecilerden detaylı bilgiler toplayarak çalışmaya başlar ve bu bilgileri kategoriler ya da temalar şeklinde biçimlendirir. Sonrasında örüntü, kuram ya da genellemelere dönüştürülen temalar, kişisel deneyimler veya ilgili konuda var olan literatür ile derlenerek araştırmada kullanılır (Creswell, 2017: 65).

Kodlamaların kategorilere, kategorilerin temalara dönüştürülmesinin ardından merkezi fenomeni ifade eden bir ve 6 temel kategoriye ulaşılmıştır. Bazı kategorilerin alt

kategorileri de vardır. Analizlerden elde edilen her bir kategori, bulgular bölümünde ayrı bir başlık olarak anlatılmış ve araştırma alt soruları ile ilişkilendirilmiştir. Kodlama teknikleri arasından açık ve seçici kodlamalar yapılmış, katılımcının kendi cümlesinin kodlara dönüştüğü n-vivo kodlamalar da kullanılmıştır. Kodlama, kategorileştirme ve temalaştırma aşamalarının tümünde düşünömsel yaklaşılmış ve analizlerin tutarlılığını sağlamak amacıyla karşılaştırmalı analiz tekniğı de kullanılmıştır. Verilerin analiziyle ulaşılan tema ve kategorilerin kavramsallaştırma sürecini kolaylaştırması umulmaktadır.

Tablo 2. Nitel Araştırmalarda Veri Analizi Süreci (Creswell, 2017: 197)

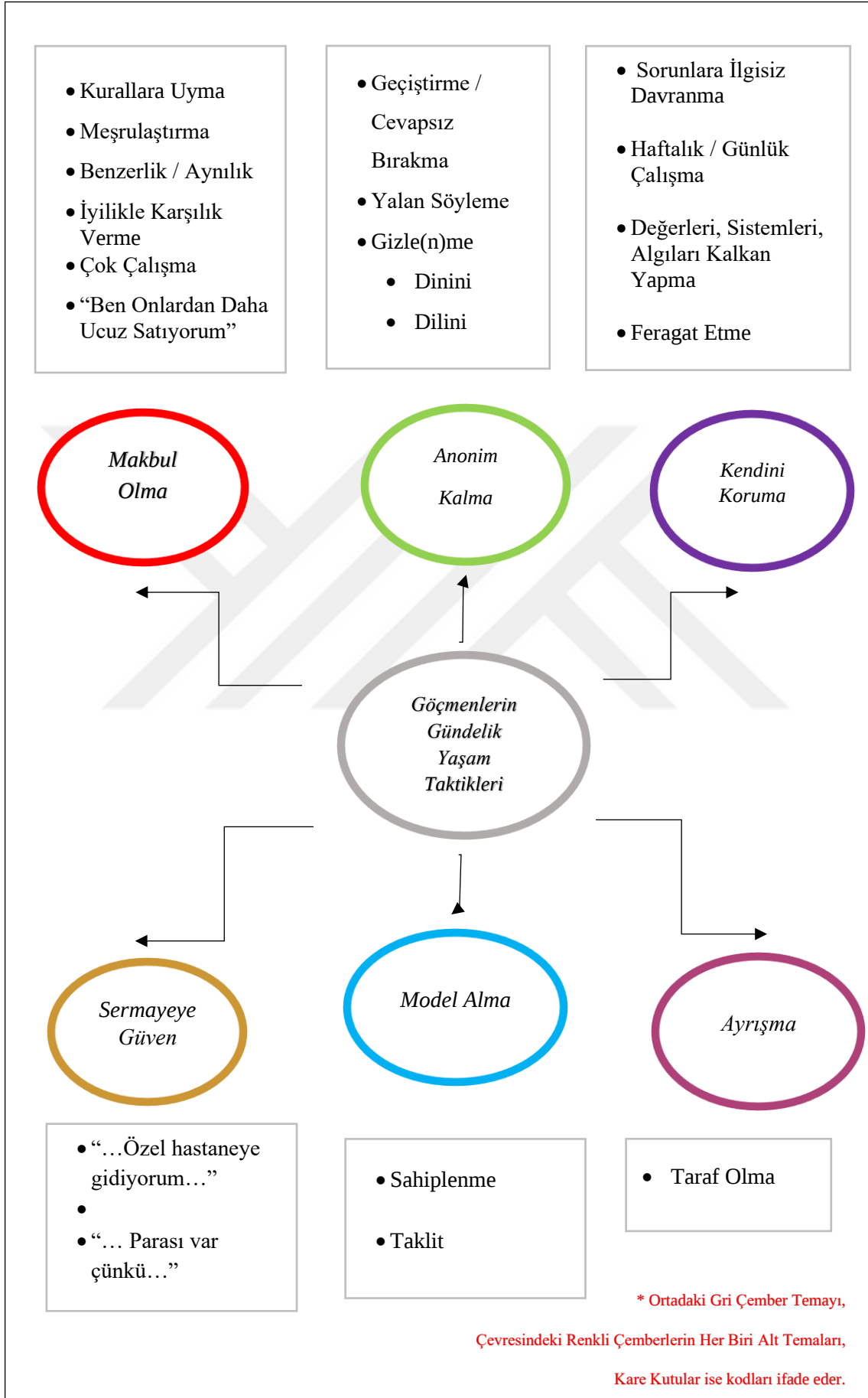
1.5.5. İnanılrlık, Aktarılabilirlik, Teyit Edilebilirlik ve Tutarlılık

Nitel araştırmalarda veri toplama teknikleri ve verilerin analizi nicel analizden farklı olduğı için güvenilirlik de farklı şekilde ifade edilir ve sağlanır (Büyököztürk vd., 2017: 244). Araştırma verilerinin metinde doğıal haliyle ve gerçekçi biçimde yer alması

yani insanın rutin yaşamında karşılaşacağı abartılmadan, manipüle edilmeden, katılımcının ifadesinin kullandığı şekliyle kullanılması da inanılrlığı arttıran unsurlardan biridir. Bu araştırmada inanılrlığı sağlayabilmek için katılımcıların kendi ifadelerinden oluşan n-vivo kodlar kullanılmış ve katılımcının kendi kültüründen, dilinden ifadelere yer verilmiştir. Ayrıca çalışmada iki farklı teknik kullanılarak (görüşme ve gözlem) veri toplanması da inanılrlık ölçütünü arttıran unsurlardan biridir.

Aktarılabirliğin sağlanması için ise görüşme kayıtları, saha notları ve transkripsiyonları 5 yıl boyunca saklanacaktır. Verilerin saklanması aynı zamanda araştırmanın teyit edilebilirliğini sağlamak için de önemlidir. Aynı veriler daha sonra başka bir araştırmacı tarafından kullanılabilmesi için saklanacaktır. Verilerin analizinde tutarlılığın sağlanabilmesi için kodlama sürecinde tüm kodlama ve kategoriler arasında sürekli karşılaştırmalara ve kendi içinde analizlere tabi tutulmuştur. Ayrıca başka bir uzmana bu kodlar incelettirilmiş ve kısmi bir tutarlılık testi yapılmıştır.

Tablo 3. Analizler Sonucunda Elde Edilen Tema, Kategori, Kod Örüntüsü

2. ARAŞTIRMA BULGULARI VE YORUMLAR

Nitel araştırma yöntemine dayalı bu araştırma verilerinin Maxqda Analiz programında analiz edilmesinin ardından merkezi bir tema ve altı alt tema (kategori) belirlenmiştir. Belirlenen tema ve alt temalar şunlardır:

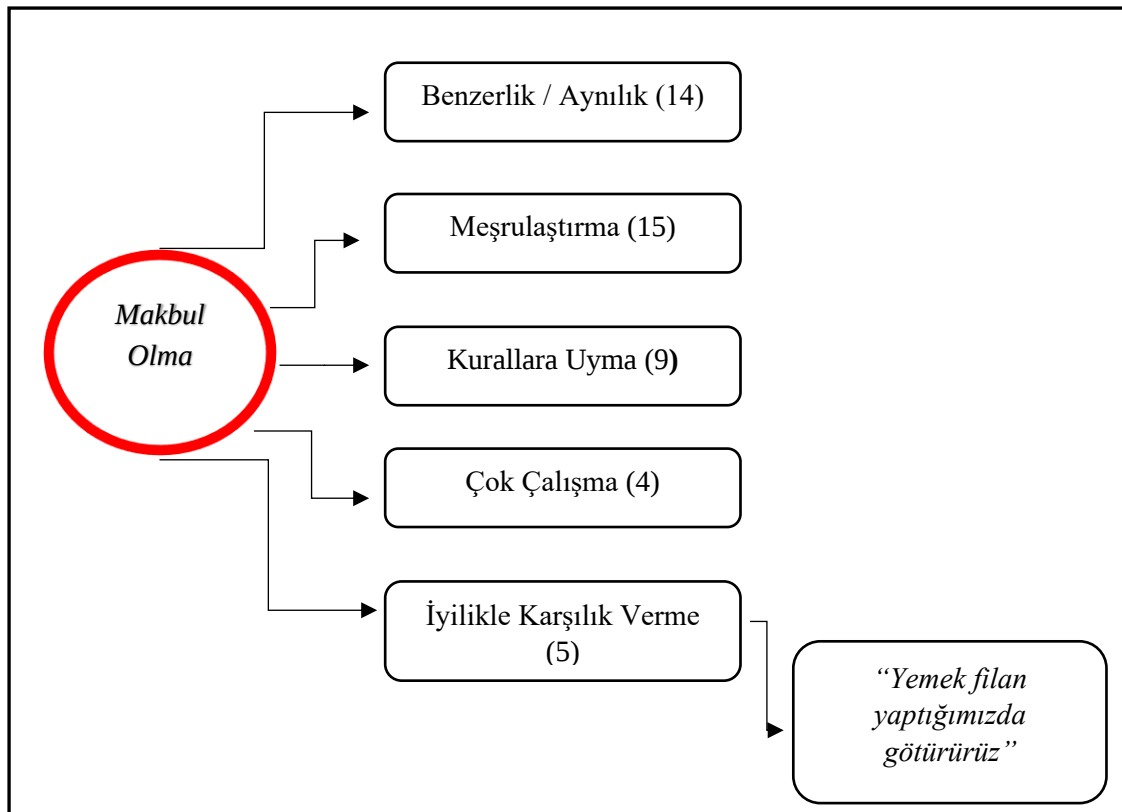
Tema: Göçmenlerin Gündelik Yaşam Taktikleri

Alt Temalar; Makbul Olma, Anonim Kalma, Kendini Koruma, Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven, Model Alma, Ayrışma.

2.1. “MAKBUL OLMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR

Göçmenler, ev sahibi toplumda “yabancı”dırlar. Bu yabancılık hukuki bir statü olmakla beraber göçmenlerin içinde bulundukları durumu tanımlayan bir sıfat olarak “beraber, aynı çevreden olmamak ve tanınmayan, bilinmeyen” (TDK, 2022c) anlamlarına gelir. Yerli halkla göçmenler arasındaki yabancılığın temel belirleyicileri ise tarihsel, sosyo-kültürel, inançla ilgili farklılıklardır. Araştırma verilerine bakıldığında katılımcı göçmenlerin yerli halkla ilişkilerinde, yabancılığın etkisini azaltmak ve gündelik yaşamda yerli halkla ilişkileri kolaylaştırmak ve var olan benzerlikleri vurgulamaya çalıştıkları, bunun için de bazı taktikler kullandıkları görülmüştür. Bu taktikler; benzerlik/aynılık, meşrulaştırma, kurallara uyma, iyilikle karşılık verme ve çok çalışmadır.

Tablo 4. Makbul Olma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları

Türk toplumunun yerleşik kanaatlerine hakim olan katılımcılara göre ev sahibi toplumun değerlerine aşına ve onlar için makbul olabilmenin yollarından biri benzerlik/aynılık taktiğini uygulamaktır. Bu nedenle göçmen katılımcılar, tarihsel birliktelikler ve dini hassasiyetlere vurgu yaparak benzerlikleri vurgulamaya çalışmaktadırlar. Katılımcıların genel olarak Türk toplumunun tarihsel geçmiş, kültürel, etnik ve dini hassasiyetlerinin farkında oldukları ve bu benzerlikleri zaman zaman Türklerle ilişkilerinde bilinçli bir taktik olarak vurguladıkları dikkat çekmiştir. Osmanlı'nın imparatorluk tecrübesinde farklı coğrafyaları yönetmiş olmasının getirdiği tarihsel geçmişteki ortaklığın farkında olan BağdatE2, *“hepimiz aynıydık, eskiden Türkler bütün dünyaya 400 yıl hükmetmiştir. Bizim aslımız Türk'tür annemiz babamız Türk'tür ama biz Arabız, buraya geldik”* şeklinde ortak tarihsel geçmiş hatırlatmıştır. Hepimizin aynı olduğu düşüncesi ile ortak imparatorluk tecrübesine işaret ederek bu durumu bir taktiğe dönüştürmüştür. Bamyank ise yerli halkla benzerliğin etnik olduğunu ve bu benzerliği vurgulamanın gündelik ilişkileri kolaylaştırdığını kendisinin de bu taktiği kullandığını ifade etmiştir: *ev ararken ev sahibi; nerelisin, Afgan mısın dedi, yok değilim dedim. Onları istemiyoruz dedi, sonra ben Özbekim deyince o zaman sizinle kardeş sayılırız filan dedi*. Bu cevaba istinaden Bamyank'ya “Afganistan'da yaşayan bir Özbek olduğunu yani Afgan da sayılabileceğini, neden özellikle Özbek demeyi tercih ettiği” sorulduğunda ise *“yani ben bilerek yaptım Özbek deyince Türk soyu olduğu için tepki vermiyorlar. Özbekçe de biliyorum.”* şeklinde cevap vermiştir. Bu benzerliği kullanan başka bir katılımcı TahharE, *“Özbekim, Türk olarak burada yaşıyorum diyorum. Afganım demiyorum, Afganım dediğimde ve Özbekim dediğimde çok farklı oluyor. Özbek deyince çok iyi davranıyorlar ama Özbek Afgan, güney Türkistan falan diyorum o zaman tamam diyorlar”* diyerek bilinçli şekilde benzerlik/aynılık taktiğini vurguladığını ifade etmiştir. Eşi Suriye'den gelmiş bir göçmen olan KahireK da eşinin Türkmen olduğu için Suriyeliyim demek yerine tıpkı Halep1E gibi *“Türkmen deyince daha çok saygı gösteriyorlar”* şeklinde düşündüğünü ve bu nedenle yerlilerle ilişkilerinde bu söylemi kullandığını ifade etmiştir. Halep1E, aslen Türkmen olduğunu ancak Suriye'de Türkmenlerle hiç yaşamadığını, aksine her zaman Arapların içinde yaşadığını ve Türkiye'ye geldiğinde ise Türkçe bilmediğini söylemiştir. *“.... Türkiye'yi şöyle de severim benim ikinci vatanım diye severim biz Türkmen'iz zaten biz Türk kökenliyiz dedem de Türk nenem de Türk, İstanbul'dan Suriye'ye gelmişler ama ispat edecek belgeler bulamadık.”*

Çalışma grubundaki katılımcıların Türk toplumu ile benzer/aynı olduğunu düşündüğü bir başka nokta da dini inançlardır. SaydaE, Türkiye’ye geldikten sonra bir araba satın aldığını ve arabanın arka camında asılı olan Türk bayrağını çıkarmadığını ifade etmiş, bunun nedenini ise “...O’nda (Türk bayrağında) hilal var, hilal İslam’ın bayrağıdır, onun için çıkarmadım. Müslümanlığın alametidir” olarak açıklamıştır. Ev sahibi toplum ile göçmenlerin çoğunlukla İslam dinine mensup olması, her iki toplum arasında bir benzerlik unsuru olduğu gibi göçmenlerin, göçmen karşıtlığı konusunda sitemde bulunmasının da bir nedenidir. TaifE isimli katılımcı aslen Suriyeli olmasına rağmen görünüşünün Avrupalı erkeklere benzediğini, hatta arkadaşlarına Suriyeli olduğunu söylediğinde ona inanmadıklarını “... arkadaşım Avrupalılara benzetti, hatta bende şöyle düşündüm yani Avrupa’dakiler bizden daha mı iyi, onlar daha mı iyi Müslüman, biz Müslümanız yani. Ben Avrupalı olsaydım sorun olmayacaktı, illa göçmen olabilmemiz için Avrupa’dan mı gelmemiz gerekiyor” diyerek dini inançların aynı oluşundan güç almış ve aslında aynı dine mensup olması dolayısıyla kendisinin bir Avrupalı göçmenden daha makbul olması gerektiğini ifade etmiştir. TaifE gibi Halep1E, Mezari-şerifK1 de Ukrayna’da başlayan savaş sonrası bazılarının “Suriyeliler gitsin, Ukraynalılar gelsin” şeklindeki söylemlerini bu nedenle eleştirmişlerdir.

Yukarıda TaifE rumuzlu katılımcının makbul yabancı (göçmen) olarak görülmeyişi kendi cümleleri ile ifade edilmişti. Çalışma grubunda bulunan diğer göçmenler de Türkiye’de bulunan “bazı” göçmenlerin istenmediğinin farkındadırlar ve onlara göre bu istenmeyişin “makul, meşru” sebepleri vardır. TahharE rumuzlu katılımcıya göre istenmeyişlerinin sebebi kendi içlerindeki kötülerdir ve “bizim millet böyle yaptı, kendi kötülerimiz böyle yaptı, iyisi de var kötüsü de var.... biz iyiydik, kötü gelenler bizi de kötü yaptı... Afganlar da düzgün çalışmıyor kötü davranıyorlar, onlara tabii ki kızıyorlar ben olsam bende kızardım.” diyerek bu görüşünü desteklemiştir. Göçmenler kendilerine yönelen tepkilerin bir sebebinin ise anadilleri olduğunu düşünmektedir. Bu da kendi anadillerini yerli halkın içinde özellikle kullanmamalarına neden olur. Böylelikle makbul olma çabası tepkileri meşru görme taktiğine evrilmiş olur. BağdatE2, anadilini kullandığında alabileceği tepkiyi “dolmuşa bindiğimizde yavaş konuşuyoruz, dolmuşta Arapça konuşmayız, inince söyleriz. Biz (Arapça) konuşursak ayıptır. Mesela biz konuşurken arkamızda oturan Türkler olsa Arapça konuşsak onlar bilmediği için acaba biz onların ailesine mi küfrediyoruz, onlara mı küfrediyoruz diye düşünür, onun için ayıptır” açıklaması ile meşru ve anlamlı gördüğünü ifade etmiştir.

Mezar-ıŞerifK1 de, kendisinin düzensiz göçmen olması nedeniyle çalıştığı yerde ücretini ödemeyen patronunu, zaten hakkı olmadığı düşüncesi ile şikayet etmemiştir;

“... çünkü ben yabancıyım, sen yabancısın diyecekler. Benim memleketime gelmişsin, yüzüzlük yapıyorsun diyecekler. Babam da mermer fabrikasında çalıştı kaç ay, onunda parasını vermediler. Böyle çok oldu yani biz karakola gidemeyiz zaten. Çünkü çalışma iznimiz yok, diyecekler ki neyle çalışıyorsun ki para alıyorsun”.

Afyonkarahisar’da bulunan yabancılar hayvancılık ve mermer sektöründe çalışmaktadırlar. Zor koşullar, uzun mesai saatleri ve ucuz ücretle çalışan göçmenler için “çok çalışma” durumu, yerli halk tarafından kabul edilme ve hayatını sürdürebilme taktiklerinden biridir. Bu konuda örneğin Mezar-ıŞerifK1, “benim mesai saatim, benimle birlikte çalışan bir Türk arkadaşımın daha fazla ama maaşım ondan daha az sigortamda yok çünkü ben yabancıyım” demiştir. “Türklerin sizi istediğini düşünüyor musunuz” şeklindeki soruya ise kendinden emin bir ifade ile “bizi istediklerini düşünüyoruz çünkü çok çalışıyoruz...” yanıtını vermiştir. Aynı katılımcı görüşmenin başında bu işi ilk bulduğunda çok sevindiğini ve tüm koşullara razı olduğunu çünkü yabancı olduğu için çok çalışmak dışında bir seçeneğinin olmayacağını da belirtmiştir. AfganistanK1 de Mezar-ıŞerifK1 gibi “...çünkü çok çalışıyoruz, eşim diyor ki iş yerinde tuvalete bile gitmeden su içmeden çalışıyorum diyor”. Katılımcıların ifadelerine bakıldığında yabancı olarak bir ülkede yaşamak ve çok çalışmak arasında bir ilişki kurdukları görülmektedir. Bu nedenle buradaki bulgulara bakıldığında “çok çalışıyoruz çünkü yabancıyız” şeklindeki neden sonuç ilişkisinin temelinde yerli halk tarafından kabul görülmek, benimsenmek olduğu söylenebilir.

Araştırmada yer alan “Türkiye’de kurallara uyuyor musunuz?” sorusu yerli halk ile yabancıların gündelik yaşamdaki geçici, ikincil ilişkilerde ev sahibi toplumun formel ve informal kurallarının ne kadar farkında olduklarını anlamak için sorulmuştu. Bu soruya katılımcıların tamamı “evet, uyuyorum” şeklinde yanıt vermiştir. Hastaneye gidince sıra alma, hamile insanlara otobüste yer vermek, kimseyi rahatsız etmemeye çalışmak verilen cevaplardan bazılarıdır. Mezar-ı ŞerifK1, “kardeşimin doğum gününü kutlayacaktık, bizim üst kat komşumuz da çok sorunlu hem komşuları da davet etmek hem de ona biraz müzik sesi gelebilir diye haber vermeye gittik, ev sahibine de söyledim rahatsız olmasınlar diye, bilgisi olsun diye” şeklinde anlatarak komşuları rahatsız etmemek için onlara haber verdiğini bir nevi izin aldığından bahsetmiştir. Bu tavrın menşe ülkedeki yaşamlarında da hakim, yerleşik bir nezaket mi yoksa burada kurallara uyma adına

gerçekleştirilen özel bir hassasiyet mi olduğunu anlayabilmek için “Afganistan’da olsaydın yine de bunu yapar mıydın?” şeklindeki soruya *“hayır, çünkü orada serbestim”* yanıtını vermiştir. HalepE1 ise *“ben buradaki diğer Suriyelilerden biraz farklıyım, normalde 17-18 yaşına gelince evleniyorlar ama ben öyle düşünmüyorum. Türkiye’deki kurallara göre yaşamak istiyorum”* diyerek ev sahibi toplumun genel kabullerinin farkında olduğunu ve buna uygun yaşamak istediğini vurgulamıştır. Kurallara uyma taktiğinin altında yatan sebep ise yine yabancı olmak olarak karşımıza çıkmaktadır;

“Biz hastaneye gidince sıra alıyoruz, randevu alıyoruz, komşular duymayacak şekilde müzik dinliyoruz. Ben de annem de bir sorun yaşamadık çünkü biz çok dikkat ediyoruz çünkü biz yabancıyız, başka bir ülkeye geldik ve bunun bir kuralı var, kurallara uymalıyız diye düşünüyoruz.” (HalepK2)

Farklı zamanlarda ve şehirlerde ortaya çıkan göçmen karşıtlığı ve tepkiler nedeniyle sorulan “Kendinize yönelik bir tehdit hissediyor musunuz, bunun için aldığınız bir önlem var mı?” sorusuna üç farklı yanıt alınmıştır. Üç yanıtın ikisi yeri geldiğinde başka kategoriler altında değerlendirilecektir ancak biri bu kategoride “tepkilere iyilikle karşılık vermek” olarak yer almaktadır. HalepE1, *“... kim bize sıkıntılı davranırsa, onlardan eziyet görürsek görelim ama biz onlara iyi davranırsak, biz onları seversek o da bizi sevmeye, iyi davranmaya başlar. Suriyelileri sevmeyenlere böyle yaklaşıyorum.”* demiştir. HalepE1, bu tavrıyla iyilikle karşılık vermenin muhtemel tepkileri değiştirebileceğini ve hatta önleyebileceğini düşünmektedir. SaydaE ise yaşadığı bir olayı anlatarak benzer bir tepki verdiğini anlatmaktadır. *“5-6 sene önce bir odun lazımdı, ben gittim bir dükkanda sordum fiyat söylediler alacaktım sonra orada bir adam otururken ben Suriyelilerden nefret ediyorum dedi ben anladım, Türkçe söyledi. Sonra ben dedim ki tamam ben misafirim burada, o da istemiyorum dedi ben de Allah razı olsun dedim”.* SaydaE’nin üzülmeye anlattığı bu olay onun Türkiye’de iş kurmaya yeni başladığı yıllarda yaşanmıştır ve görüşmeler sırasında başka bir anısını anlatırken bu kez aksine bir tepki verdiği başka bir anısını da anlatır. Kendisine benzer şeyler söyleyen yerli halktan başka birine bu kez *“Ben bu ülkeye vergi veriyorum, ben işçi çalıştırıyorum, para kazandırıyorum”* diyerek cevap vermiştir. İlk “iyilikle karşılık verme taktiği”ni uygulayan SaydaE, ikinci durumda sahip olduğu kazancın, milyonlar kazanan fabrikasının verdiği güçle *“sosyo-ekonomik sermayeye güven taktiği”*ni uygulamıştır. “İyilikle karşılık verme taktiği”ni uygulayan başka bir göçmen de yaşadığı apartmanda yerli komşularla çok sınırlı bir ilişkisi olduğunu ancak bunu iletirmek istediğini söyleyen

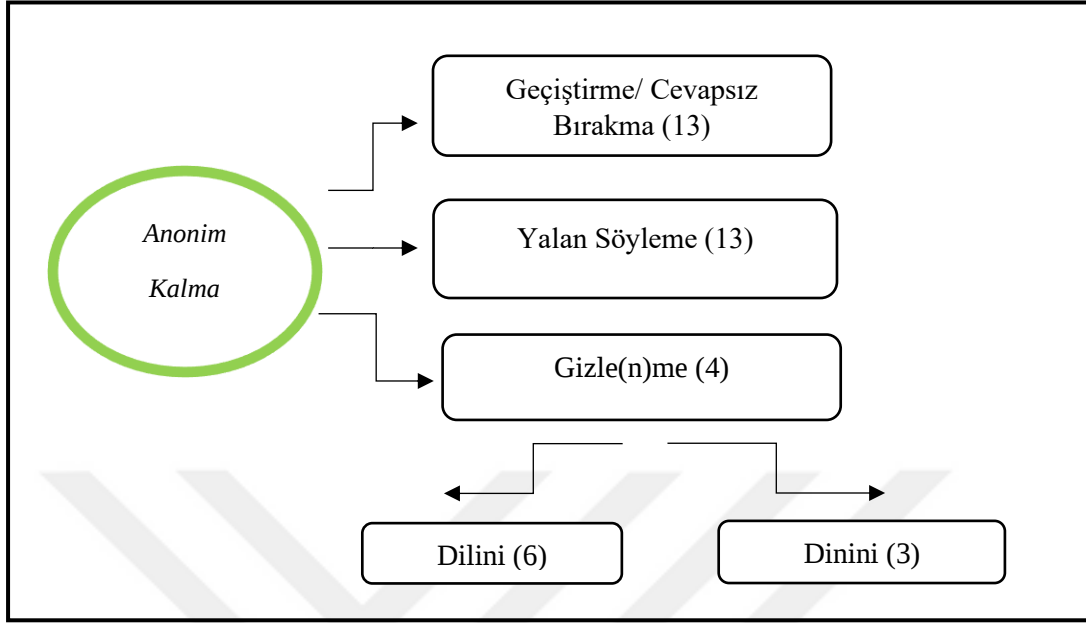
HalepK2'dir. HalepK2, bir şey istemeye gittiklerinde kapısını aralık yaparak cevap veren komşularına Suriye yemekleri yapıp götürdüğünü ifade eder. Apartmandaki komşulara yemek ikram etmesinin nedeni ise bu taktiği kullanarak “benden bir zarar gelmez” mesajı vermektir.

Tüm bunlarla birlikte araştırma bulgularına bakıldığında esasen aynı çevreden olmayan, birbirlerinden farklı kültürlere, yaşam biçimlerine sahip toplumsal grupların birbirleri ile karşılaşmalarında öteki için hakim toplumsal yapı ile en kolay bütünleşme biçiminin taktiksel davranışlar olduğu anlaşılmaktadır. Kendisini yerli halka kabul ettirmek isteyen göçmen, çareyi onların kabul edeceği şekilde davranmakta ve onların istediği şekilde konuşmakta bulmaktadır. Bu taktiği kullanan göçmenlerin amacı ev sahibi halk ile olan göçmenlere karşı tepkileri yani yabancılığın getirdiği dezavantajları azaltmaktır.

2.2. “ANONİM KALMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR

Farklı bir toplumda kendileri için yeni bir yaşam düzeni kurmak isteyen göçmenler, bu yeni toplumsal yapının kurallarını öğrenerek, topluma katılmaya ve onunla bütünleşmeye çalışırlar. Ancak yerleşik bir toplumsal yapıya sonradan katılan yabancıların varlıklarının yerleşik toplum tarafından tam bir konsensüsle kabul edildiğini söylemek güçtür. Kendilerine gelebilecek muhtemel tepkilerin ve içinde bulundukları belirsiz geleceğin farkında olan göçmenler için gizlenerek ve dikkat çekmeyerek anonim kalmaya çalışmak, bu çalışmanın bulgularına göre kullanılabilecek ilk taktiklerden biridir. Anonimlik, göçmene varlıklarının inkar edilebileceği tartışmalı durumlarda görünmez, sıradan ve isimsiz olma fırsatı tanımaktadır. Araştırma verilerinden hareketle soruları yanıtsız bırakma, yalan söyleme, kimliğini, dilini, dinini gizleme taktikleri anonim kalma temasının kodlarını oluşturmaktadır.

Tablo 5. Anonim Kalma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları

Araştırmada yer alan sorulardan bazıları göçmenlerin yerli halkla yaşadıkları sorunlara verdikleri tepkileri anlamaya yöneliktir. Araştırma bulguları bu sorunların genel olarak kamusal alanlarda ortaya çıktığını göstermektedir. Göçmenlerin ekmek kuyruğunda, markette ya da alışverişte “Türkçe konuş” gibi uyarılara ya da “Ne zaman döneceksiniz?” gibi sorulara maruz kaldıkları araştırma bulgularından bir diğeridir. Bulgular, göçmenlerin bu tür tepkilere karşılık “geçistirme” ya da “cevapsız bırakma” taktikleri uyguladıklarını göstermiştir. Bu taktiği sıklıkla kullanan katılımcılardan biri olan Halep3E, şehrin merkezi bir mahallesinde işletmesi bulunan bir göçmedir ve müşterilerle arasında gerçekleşen diyalogları şöyle anlatmaktadır: “*Ne zaman memleketine gideceksin diyorlar, ben de bir ay sonra, az sonra diyorum fazla bir cevap vermiyorum, zaten fazlada anlamıyorum*”. Bu katılımcı dükkanda Arapça konuştuğunda da tepki aldığını ve “*bir şeyden çekinmiyorum tepki verenlere cevap vermem ya da şakadan cevap veririm*” diyerek bu tepkileri geçistirdiğini ifade etmiştir. Katılımcı HalepE3 araştırma için görüşmeye gidildiğinde zor ikna edilmiş, katılımcı olmayı göçmenlerin çeviri ve resmi işlerini halleden bir çevirmenin ricası ile kabul etmiştir. “*Dükkan çok yoğun, zaman yok zaten anlamıyorum*” diyerek araştırmacıya karşı da bir geçistirme/cevap vermeme taktiği kullanmıştır. İdlipK1 ise “*mesela ben annemle yoldan geçerken birbirlerine bizi gösterip bunlar bizden çok geziyor diyorlar, ben bir şey demiyorum, cevap vermiyorum*.” diyerek tepkilere sessiz kaldığından bahsetmiştir. Sekiz

yıldır Türkiye’de bulunan HalepE1 ise bunca yıldır tepkilerin devam ettiğini, önceleri bu tepkilerle mücadele etmeye çalıştıklarını ama zaman geçtikçe mücadele etmenin bir faydası olmadığını anladıklarını, bu nedenle tepkileri artık geçıştirdiklerini anlatmaktadır;

“Yani komik geliyor artık, 8-9 yıldır hatta 2011’den beri 2022’ye girdik 12 yıldır deyip duruyorlar yani mücadele etmekten şey ettik (sıkıldık). Eskiden diyorduk niye öyle diyor, niye böyle söylüyor diye ama artık alıştığımız için fazla önem vermiyoruz. Tamam abim sensin deyip geçiyoruz.”

Yalanın-dürüstlüğün, aldatmacanın ve güvenin yani yanlış-doğruya ilişkin tüm tavırların içinde bulunduğü gündelik yaşam, göçmenlere yerli halkla ilişkilerinde bazı seçenekler sunmaktadır. Bu seçeneklerden biri de yalan söylemektir. Boşandığı halde komşulara hala evli imiş gibi eşinin başka bir yerde çalıştığını söyleyen Bamyank1 aynı zamanda, “Evi bulurken (Afgan mısın sorusuna) ben Özbeğim dedim, Afgan olduğumu sakladım yani bilerek yaptım ben burada yalan söylerim” diyerek bilinçli bir taktik uyguladığını ifade etmiştir. Akıcı şekilde Türkçe konuştuğü gözlenen ve 11 yaşından beri Türkiye’de olan HalepE1’nin bu sürede kazandığı beceriler, yalan söylemesini kolaylaştırmaktadır; “Mesela ırkçının birisi nerelisin derse, Suriyeli misin derse yok derim, zaten şive ile de konuşabildiğim için inanıyorlar. Afyonun neresindensin derlerse Bolvadinliyim (Afyon ağzı ile söylüyor) diyorum. İlçeleri bildiğim için herhangi bir ilçeyi söylüyorum.” şeklinde yeri geldiğinde yalan söylediğini ifade etmiştir. Bunun üzerine HalepE1’ye sorulan “ailene karşı yalan söyler misin?” sorusuna “Hayır, aileme söylemem, Türklerle sıkıntı yaşadığım için, zor durumda kalınca yalan söylüyorum.” cevabını vermiştir.

Suriyeli göçmen SaydaE’ye “Yerli halkla ilişkinizde yalan söyler misiniz?” sorusu sorulduğunda “kellesini seven yalan söyler (gülüyor)” diye cevap verip sonradan “Türkiye’de söylemem ama Suriye’den Türkiye’ye geçerken yalan söylemişim. Burada yalan söylememe gerek yok biriyle kavga etsen de 15 dakika sonra barışyorsun.” diye eklemiştir. Göçmenlerin yalan söyleme taktiğine başvurduğu bir başka durum ise anadillerinde konuştuklarında kendilerine yönelecek tepkileri azaltmak içindir. Örneğin HalepE3, Arapça konuştuğunda “Türkçe söyle, niye Arapça konuşuyorsun dediklerinde bende diyorum ki onlar Arap, Türkçe bilmiyorlar diyorum” demiştir. HalepE3’nin bu cevabı yalan söyleme ve geçiştirme taktiklerini birlikte kullandığını göstermektedir.

Farklı bir dil konuşan, farklı bir dine inanan, farklı bir etnik gruba mensup olan göçmenlerin kimliklerini saklamadan, kendilerini özgürce ifade edebilmeleri ev sahibi toplumun göçmenleri kabullenışı ile doğrudan ilişkilidir. Örneğin TebrizE, “... *ben Azeri olduğumu söylüyorum o zaman başka davranıyorlar. Yani Afgan olduğunu dersin kötü davranıyorlar, Suriyeli olduğunu söylersen kötü davranıyorlar ama nerelisin dediklerinde Azeriyim deyince yok sen bizim kardeşimizsin diyorlar*” diyerek kimliğini gizleme taktiğini kullandığını ifade etmiştir. TebrizE’ye göre Türk toplumu Azerileri; Afganlardan ve Suriyelilerden çok daha fazla benimsemiştir ve ona göre Azerilerin kimliğini gizlemesine gerek yoktur. 5 yıldır yaşadığı Türkiye’de yerli halkın etnik ve kültürel kökenleri benzer olan göçmenlere karşı tavırlarının farklı olduğuna şahit olan TebrizE, göçmenlerin kendi kimliğini ya da dini inancını gizleme taktiğini kullanışını da bu cümlelerle temellendirmiş olur.

Halkının çoğunluğunun Müslüman olduğu bir toplumda müslüman olmak benzeşim yarattığı gibi farklı dinlere mensup yabancıların durumunu da zorlaştırmaktadır. Göçmenlerde gizlemek ya da gizlenmek olarak ortaya çıkan taktikler, ev sahibi toplumda yerli halkla herhangi bir çatışmaya zemin yaratacak ve kendi yaşam koşullarını zorlaştıracak koşullardan kendini gizleyerek kurtulmayı amaçlar. TebrizE, İran’dan gelmiş bir Hristiyan’dır ve Azeri olmak hayatını kolaylaştırır da Hristiyan olması bir o kadar zorlaştırmaktadır. Araştırmada yer alan “inançlarınızı özgürce yaşayabiliyor ve ifade edebiliyor musunuz?” sorusu için TebrizE dışındaki tüm katılımcılar, kendi beyanlarına göre kalan 17 katılımcının hepsi Müslümandır, İslam’a inananların yaygın olduğu bir ülkede yaşamının yaşamı kolaylaştırıcı bir unsur olduğunu belirtmiştir. TebrizE ise bu soruya “*hayır edemiyoruz, göçmen olmak bir zorsa, Hristiyan göçmen olmak 10 kat daha zor*” (kendisinin bağlı olduğu kilisedeki diğer Hristiyan göçmenler adına da cevap veriyor) cevabını vermiştir. TebrizE’ye göre gündelik yaşamda dinini saklamasının bir nedeni de yaşadığı şehrin toplumsal yapısının homojenliği ve bu “küçük şehirde” (tanımlama ona aittir) yaşamının farklı inançların görünürlüklerini zorlaştırması, buna imkan tanınamamasıdır; “*Burada Hristiyanım diyemiyorsun, dersin çok kötü olur.. Ama büyükşehirlerde olsaydım orada daha özgür hissederdim. Büyükşehirlerde arkadaşlarımız var orada kiliselere Türkiyeliler de gidiyor.*”

Göçmenler tarafından gizle(n)mek taktiği dillerini, kimliklerini saklamak için de kullanılmaktadır. Kamusal alanda anadilini konuşmamak, katılımcıların yanıtlarından

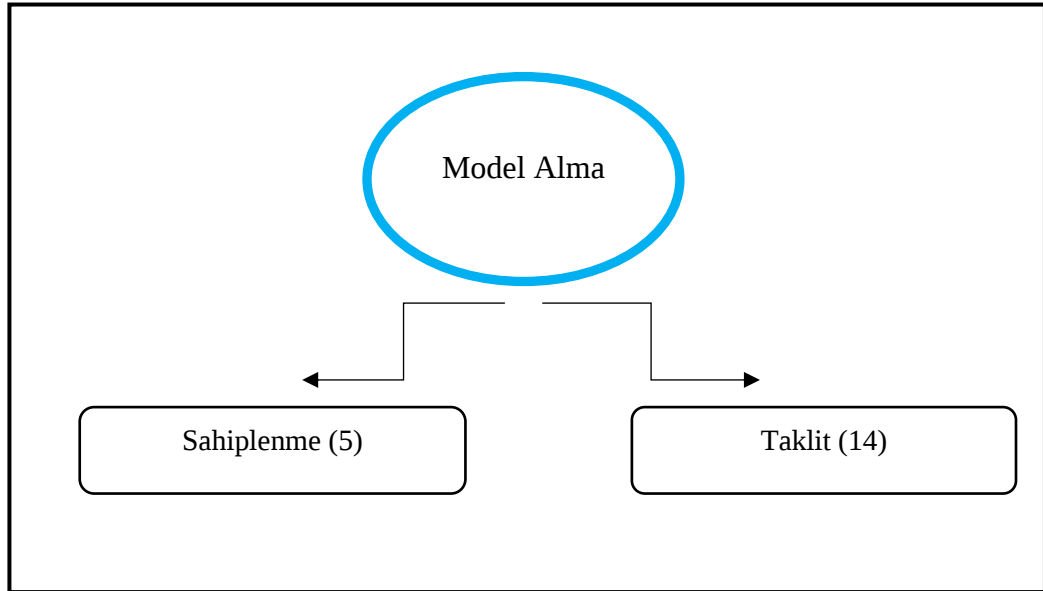
elde edilen bulgulardan biridir ve bazı katılımcılar sınırlı Türkçesi olması nedeniyle, Türkçe konuşmadığında hiç konuşmamayı seçtiklerini belirtmiştir. Kamusal alanlarda anadilini kullanmayan ya da mümkün olduğunca fısıltılı konuşan Mezar-ıŞerifK2 , *“ben dışarıda Arapça konuşmam asla ya da çok yavaş konuşurum, kimse beni farketsin istemem”* demiştir. Halep1K’da *“zaten biri duyduğunda Arapça’dan Türkçe’ye geçerim, biri duyduğunda rahatsız oluyorum yani arkadaşlarımın yanında Arapça konuşurum hiç çekinmem tanıdığım kişiler çünkü, ama mesela otobüste telefon gelirse Türkçe konuşurum.”* cevabını vermiştir. Otobüste veya dolmuşta telefon geldiğinde cevaplamamak TebrizE’nin de başvurduğu taktiklerden biridir; *“... Mesela dolmuşta telefonla hiç konuşmam yani kendi dilimde de yüzde doksan konuşmam, ama arayan Türkçe biliyorsa konuşurum. Mecbur Farsça konuşacaksam telefonu kapatıyorum inene kadar açmıyorum yabancı olduğumuzu saklamak zorunda kalıyoruz.”*

Bulgulara bakıldığında göçmenin anonim kalarak geçici de olsa kendini ev sahibi toplumun ötekisi yapan unsurları saklamaya ve bundan kaçınmaya çalıştığı söylenebilir. Böylelikle yerli halka ilişkileri zorlaştıran durumlardan uzak kalmaya, kendilerini zor durumlara sokacak olayları olabildiğince azaltmaya ve yaşamlarını kolaylaştırmaya çalıştıkları anlaşılmaktadır ve bu yerli halka olabildiğince benzemekten geçer. Paradoks gibi görünen bu durum esasen göçmenlere farkında olmadıkları bir entegrasyon sürecinin kazanımıdır. Türkler gibi görünmek isteyen göçmen kendi kimliğini gizleyebilmek için daha çok Türkçe öğrenmek, milli ve dini değerleri bilmek, yerli şiveleri kullanmak ve hatta giyim kuşamını değiştirmek zorunda kalır. Yani sokakta yürürken sıradan bir yerli yani anonim herhangi biri olarak görülecek kişi yerli halkı en iyi tanıyan kişi olacaktır. Görüşmeler sırasında HalepE1’in şive kullanması, Afyonkarahisar’ı temsil gücü yüksek partileri tanınması ya da yerli halk gibi görünebilmek için kendi kültürüne özgü kıyafetleri giymeyen ve *“ben yabancı gibi görünmek istemiyorum”* diyen bir diğer katılımcı da bu duruma örnektir. Buradan hareketle göçmenlerin kendi kimliğini ve kimliğinin önemli belirteçlerinden olan dilini, inancını gizlemesi ve böyle durumlarda yalan söylemeleri göçmenin ev sahibi toplumda kabul edilmeyişini içselleştirdiğini ve güvencesiz statüsü nedeniyle de kültürel, kimliksel farklılıkları ile toplumda yer alamadıklarını göstermektedir.

2.3. “MODEL ALMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR

Zaferlerin kutlandığı, anma ve törenlerin gerçekleştiği milli bayramlar, yerli halk için bir övünç ve gurur vesilesi olmakla beraber, çevrede baskın bir kültür yaratarak toplumsal farklılıkları belirginleştirebilmektedir. Milli bayramlarda balkona bayrak asarak, bayraklarla okullarda kutlamalar yapmak, meydanlarda törenler organize etmek, eğlenceler düzenlemek Türkiye’de yaygın şekilde karşılaşılan durumlardır. Buradan hareketle en az 2, en fazla 11 yıldır Türkiye’de bulunan göçmen katılımcılara ev sahibi toplumun milli ve dini değerlerini tanıyıp tanımadıkları konusunda çeşitli sorular yöneltilmiştir. “Türkiye’de kutlanan milli ve dini bayramları biliyor ve kutluyor musunuz? Evinizde bu değerleri ifade eden semboller bulunduruyor musunuz?”, “kendi milli ve dini bayramlarınızı burada kutluyor musunuz, evinizde bu değerleri ifade eden semboller bulundurur musunuz?” soruları ile katılımcıların ev sahibi toplum ile bütünleşme süreçleri semboller ve ritüeller açısından incelenmiştir. Sorulara verilen cevaplar incelendiğinde katılımcıların tamamının ev sahibi toplumun milli değerlerini az ya da çok bildikleri ve böyle günlerde yabancılık görünümünü azaltmak ve yerli halkla bütünleşmenin kestirme bir yolu olarak yerli halkı model aldıkları ve sahiplenme, taklit taktikleri uyguladıkları görülmüştür.

Tablo 6. Model Alma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları

Türkiye’de Cumhuriyet Bayramı, Zafer Bayramı ve Demokrasi ve Milli Birlik Günü gibi milli bayram ve günlerde yerli halk, evlerinin balkonuna Türk Bayrağı asmaktadır. Katılımcıların bu tür bayramlarda “Türkler astığı için” ev ve iş yerlerine

bayrak asması Türkler gibi görünmek ve Türklere benzemek istediklerini ve “taklit etme” taktiğini kullandıklarını göstermektedir. BağdatE2 bu konuda;

“... evde Türk bayrağı var, bir şey olursa cama koymak için ben almıştım. Türkler gibi olmak istiyoruz, bak burada dükkanına da koydum, ben Türk erkeklerle oturuyorum, onun için yabancı olmak istemiyorum onları öğrenmek istiyorum siz koyuyorsunuz ben de koyuyorum, apartmanda da koyuyorlar biz sizin gibi yapmak istiyoruz, sizin taklidinizi yapmak istiyoruz...”

cevabı ile yerli halkı taklit ettiğini söylemiştir. “Sen birinin yanında oturursan mecbursun onun gibi yapmaya” şeklinde gerekçelendirdiği bu davranışının aslında bir zorunluluk olduğunu düşünmektedir. HalepE1 de benzer bir cevapla Türkler gibi davranmaya çalıştığını şöyle ifade etmiştir:

“Ben Türklerin milli bayramlarında balkonuma bayrak asarım. 15 Temmuz’da, 30 Ağustos’ta önemli günlerde hep asarım, hatta evde sürekli asılı duran bayrak da var. Ben bu ülkede kendimi yabancı gibi hissetmek istemiyorum, bu ülkedekiler nasıl yapıyorsa ben de onlar gibi yapmak istiyorum”.

Türk gibi görünmek için bayrak asılması göçmenler arasında çok yaygın bir durumdur. Ancak araştırma verilerine göre 18 katılımcıdan 16’sının evinde ya da iş yerinde kendi milli değerlerine ait herhangi sembol ya da eşya bulunmamaktadır. İşyerinin giriş kapısında Türk bayrağı asılı olan HalepE3, Türk bayrağını “*Türk olduğumu düşünmek için, Türk gibi görünmek için*” astığını belirtmiştir. Ancak aynı dükkanda kendi ülkesine ait herhangi bir sembol bulunmamaktadır. Yerli halkı taklit etmenin bir aracı da kıyafetlerdir. 5 Afgan ile Suudi Arabistan’dan Türkiye’ye gelen 1 Suriyeli katılımcı dışındaki 12 katılımcının geldikleri ülkelerde giyim kuşamları Türkler gibidir. Bu nedenle kıyafetlerini değiştirmelerine gerek kalmamıştır. Ancak kalan 6 katılımcı geldikleri ülkelerde yerel kıyafetler giydiklerini, Türkiye’ye geldiklerinde ise Türkler gibi giyinmeye başladıklarını söylemiştir. TahharE, bu değişimi şöyle ifade etmiştir: “*Biz Afganız... kendi elbisemizi giyemeyiz burada birisi kötü bir tepki göstermesin diye giymiyorum.*”

Katılımcıların, bayrak ve başka milli konularda yerli halkı model almalarının iki yönü vardır. Birincisi yukarıda anlatılan taklit yoluyla yerli halkla bütünleşmeyi sağlamak, yabancılığın görünümünü azaltmak, ikincisi ise Türkiye’ye ait bu değerleri sahiplenmektir. AfganistanK1, “... *Türk bayrağını yaşadığımız yerin bayrağı diye*

takıyoruz, sonuçta ona saygı duymamız gerekir.” diyerek yaşadığı ülkenin değerlerini sahiplendiğini aktarmış ancak konuşmasının devamında bayrağı nasıl edindiğini ve neden asmaya başladığını da şöyle açıklamıştır: *“çocuklar okuldan getiriyor, biz takıyoruz, sonuçta bir ülkenin bayrağı ona saygı duymamız gerekir yere düşse filan ayıp olur yani mesajı (bayrağın sahip olduğu anlamı kastediyor) çöpe atmam, tamam evde görünmez ama çöpe atsam çöpte görünür”*. Bu anlatımıyla AfganistanK1, esasen bayrağı yerli halkın değerlerini, “ne yapacağını bilemediği için” zorunlu bir şekilde sahiplenmiştir. Katılımcılar arasında sahiplenme durumu zaman zaman ev sahibi ülkenin başarıları ile övünme olarak da karşımıza çıkmaktadır. HalepE1, Türkiye’nin uluslararası alanda güçlü bir ülke oluşundan gurur duyduğunu ve kendisini bu gücün bir parçası gibi hissettiğini ifade eder: *“.... ben Allah sizi bizim duruma düşürmesin diyorum ... Suriye’de para kazanacak bir yer bulamazsın, Türkiye güçlü bir ülkedir yarın haksız bir şey olursa senin devletin savunur, müdahale eder ama bizim orada öyle bir hakkımız yoktu. Buna şükretmeliyiz.”*

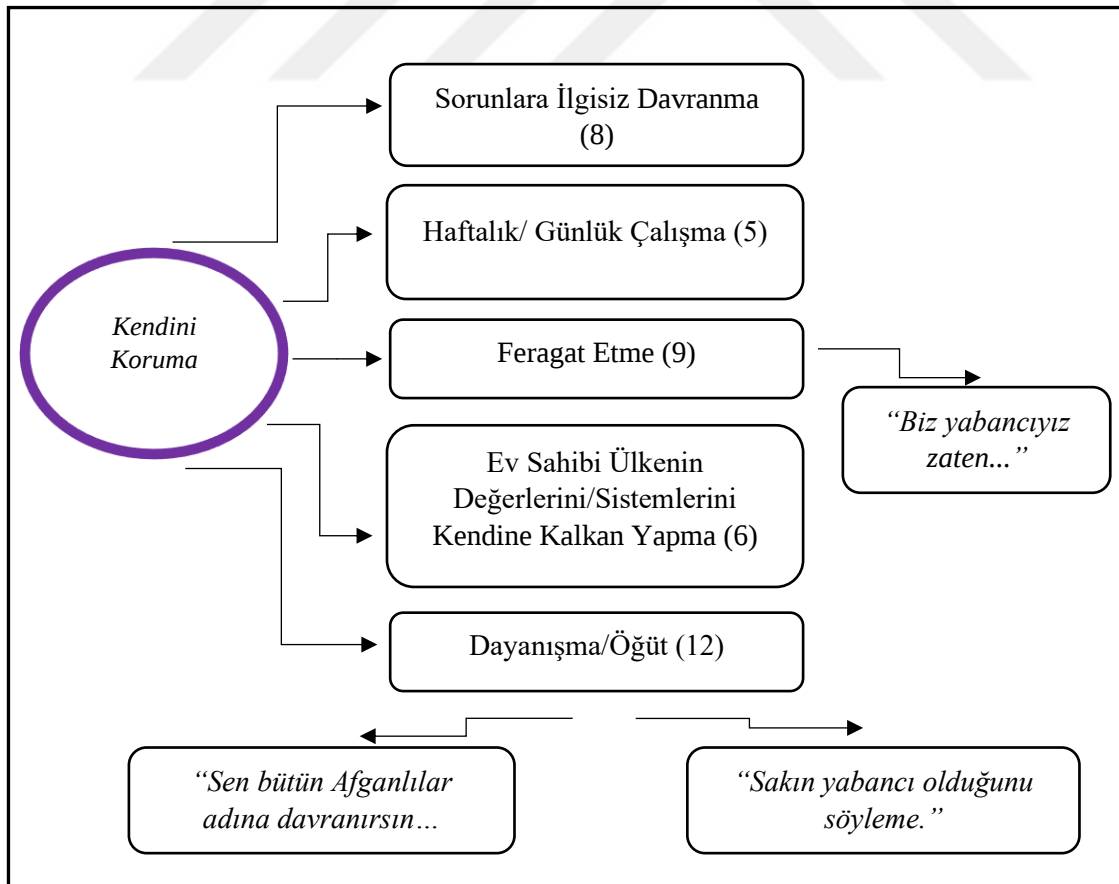
Görüşmeler sırasında sıklıkla Türkleri çok sevdiğini hatta kendini Türk gibi hissettiğini, evinde Türk bayrağının asılı olduğunu belirten HalepE1, bununla birlikte Arapça konuşmayı unuttuğunu ve Suriyeli oluşunu gösteren ki, kendisini Suriyeli bir Türkmen olarak tanıtmaktadır, sembolleri taşımadığını ve evinde de bununla ilgili bir bayrak ya da vb. bir şey olmadığını söylemiştir. Ancak HalepE1 ile yapılan başka bir görüşmede oynadığı sanal oyunlardan bahsederken oradaki oyunlarda Arapça nicknameler kullandığını, profil resminde Suriye bayrağını koyduğunu bunun sebebinin ise oyunlarda farklı ülkelerden insanlar olduğunu ve Araplarla oynarken bunu kimliğini belirtmek için yaptığını söylemiştir. Ev sahibi topluma karıştığında onlardan olduğunu her fırsatta vurgulayan HalepE1, kendisi gibi başka yabancılardan olduğu farklı alanlarda kendini daha özgür hissederek ait olduğu kimliğe uygun davranmıştır. Bu davranış biçimi göçmenlerin özgür olduklarını düşündükleri ortamlarda kimliklerini gizlemediklerini göstermiştir.

2.4.“KENDİNİ KORUMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmadan elde edilen veriler, göçmenlerin kendini koruma duygusu ile hareket ettiklerini ve buna uygun taktikler geliştirdiklerini göstermektedir. Güvencesiz çalışma hayatı, geleceği belirsiz statü, geçicilik duygusu ve Türkiye iç siyasetinde bazı grupların göçmenleri hedef haline getirmesi gibi nedenler göçmenlerin muhtemel tehlikelere karşı

kendini koruma refleksler geliştirmesine neden olmuştur. Bu refleksler çalışmanın kendini koruma kategorisini oluşturmaktadır. Bu kategoriye oluşturan taktiklerden ilki dayanışma/t taktiğidir. Göçmenler, dayanışmacı biçimde ev sahibi toplumun hassas konularına karşı birbirlerini uyarmakta ve tlemektedirler. Sahada yapılan gözlemlerde, göçmen grupları arasında dayanışma duygusunun az olduğu özellikle farklı etnik gruplardan göçmenlerin birbirlerinin varlığından hoşnut olmadığı anlaşılmıştır. Suriyeli göçmenler, Afgan göçmenleri kavgacı ve uyumsuz bulurken, Afgan göçmenler de Suriyeli göçmenlere karşı benzer kanaattedirler. Bununla birlikte aynı etnik grup içinden göçmenlerin de birbirlerinden hoşlanmadıkları ancak aynı gruptaki göçmenler içindeki dayanışmanın diğer gruba karşı daha yüksek olduğu görülmüştür. Göçmen grupların birbirleri hakkındaki bu görüşlerine rağmen dayanışma duygusunu ortaya çıkaran önemli durumlardan biri kamusal alanlarda birbirlerini zor durumda bırakacak, yerli halk karşısında tepki yaratacak durumları önlemeye yöneliktir. Yabancı olduğunu saklamak, yerli halkın milli manevi değerlerini sorgulamamak yönünde verilen öğütler bu duruma birkaç örnektir.

Tablo 7. Kendini Koruma Alt Temasına Ait Kod rnts ve Frekansları

Mezar-ıŞerifK1, “*kursa giderken bir arkadaşım dedi ki sakın yabancı olduğunu söyleme, kim bilir ne yaparlar?*” denilerek uyarılmıştır. TaifE de Türkiye’ye ilk geldiği zamanlarda üzerinde M. Kemal Atatürk’ün resmi olan bir fotoğrafı merak edip arkadaşlarına sorması üzerine arkadaşlarının; “*hiç sorma diyorlardı bana. Bu arkadaşımda yabancıydı, bende diyordum ki neden böyle ben merak ediyorum, kim olduğunu filan sormak istiyordum ama sorma, konuşma filan diyordu.*” dediğini söylemiştir. Göçmenlerin başını derde sokacak, tepki alacaklarını düşündükleri konularda birbirlerini uyarımalarının nedeni onların kişisel tecrübeleridir. TaifE, kendisinin Arapça konuşma konusunda da uyarıldığını ve “*Arapça konuşanları uyarıyorum Türkçe konuş diye yani bana gelen uyarıyı bende onlara yapıyorum.*” diyerek kendisinin de bu uyarıları dayanışmacı bir tavırla başkalarına aktardığını anlatmıştır. Çocuklarını sürekli uyardığını anlatan AfganistanK1 ise: “*sen bütün Afganların adına davranırsın, onun örneğisin. Sen kötü bir şey yaparsan herkesin öyle olduğunu düşünürler, yalan söylemeyin, hırsızlık yapmayın, doğru düzgün iş yapın*”. ifadesiyle kendilerinin göçmenler için bir temsil olduklarını, bu bilinçle hareket etmelerini çocuklarına öğütlemektedir.

Çalışma hayatında yer alan katılımcı göçmenlerin bazıları maaşlarını gecikmeli ya da eksik almış, bazıları ise hiç almadan işten ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bu nedenle göçmenler kendi emeklerini ve kazançlarını korumak amacıyla aylık maaş karşılığı çalışmak yerine haftalık/günlük çalışmaya yönelmiştir. TahharE, “*.... Evet parasını alamayan da var, aslında ben biraz da onun için haftalıkla çalışmak istiyorum.*” demiş, Halep1E ise sigortasız çalışıp üstüne maaşlarını çok uzun sürede parça parça ödeyen patronlarla başetme yolu olarak günlük ücret almayı seçişini “*Allah’a şükür ben günlük çalıştım, günlük alıyorum*” diyerek anlatmıştır. Mağdur olmalarını önlemek için geliştirilen bu taktik aynı zamanda göçmenlerin kendilerini korumak için birbirlerine öğütledikleri de bir durumdur.

Gündelik rutinler sırasında göçmenler ile yerli halk arasındaki karşılaşmalar zaman zaman tartışmaya ve göçmen karşıtlığına dönüşebilmektedir. Katılımcılara göre tartışmalı durumlarda geri adım atması beklenen taraf göçmenlerdir. Bu nedenle maaşını alamadığında patronuyla, apartmanda komşusu ya da ev sahibiyle, okulda arkadaşlarıyla ya da bir parkta yaşanabilecek çekişmeli ilişkilerde göçmenler, çözümünü haklarından feragat etmekte bulmuşlardır. Onlar için kazananı belli muhtemel bir tartışma, kendini koruma adına hakkından feragat etmeyi gerektirmektedir. Zira onlara göre, taraflardan birinin göçmenler olduğu durumda kazanan/kazanması gereken, ev sahibi yani yerli

halktır. Bu duruma yönelik yöneltilen anlaşmazlığa düştüğünüzde hakkınızı arar mısınız?” sorusuna İdlibK2, “*yabancıyız zaten biz kabul ettik bunu*” diyerek hakkını aramak için itiraz etmeyeceğini, yabancılığın buna engel olduğunu ifade etmiştir. O’na göre yabancı olmak, “susan ve geri adım atan taraf olmak”la aynı anlama gelmektedir. İdlibK1 de “*...öyle bir şey oldu, fazla para değildi, benim abimin parasını vermediler ama şikayet etmedik. Çünkü babam abime bizi sınır dışı ederler yapma dedi.*” Göçmenlerin haksızlığa uğradıklarında hakkını aramaktan vazgeçmesindeki en önemli motivasyon sınır dışı edilme korkusudur. Bu korkuyu TebrizE’nin anlattıklarında da görmek mümkündür: “*.... Benim eşim mesela bir şeye kızar ama hakkını isteyemez çünkü sınır dışı edilir diye korkuyor, hakkını isteyemiyor.*” Halep1E ise Türkiye’ye ilk geldiği zamanlar liseye başladığı ilk birkaç günde, yaşadığı olay nedeniyle kendini korumak için eğitim alma hakkından feragat edişini şöyle anlatmaktadır: “*O zaman sadece iki gün okula gitmiştim, arkadaşlarımdan tepki aldım, bıraktım kavga etmeyeyim diye çünkü kavga edersem ben tektim ama onlar çoktu, hepsi Türk, ırkçılık vardı, bende okulu bıraktım.*”

Türkiye’de bulunma statüleri kırılgan olan göçmenler geri gönderilme korkusu nedeniyle kendisini sorunlardan uzak tutma çabasıdadır. Araştırma bulgularından elde edilen veriler bu çabanın, kendini koruma taktiklerinden biri olduğunu göstermektedir. İdlibK1, “*biz sıkıntıdan uzak dururuz sorun yaşamamak için*” diyerek kendini soyutlamanın kendini koruma yollarından birisi olacağını düşündüğünü ifade etmiştir. İdlibK1, “*kendi aranızda siyaset hakkında konuşur musunuz*” sorusunu ise “*yok yok biz öyle şeyler konuşmayız, biz bunları konuşmak için çok küçüğüz hiç haber de dinlemek istemiyoruz, öyle lafları konuşmuyoruz. Aile arasında günlük şeyleri konuşuruz, kendimizle ilgili şeylerden bahsederiz.*” şeklinde cevaplamıştır. TahharE ise;

“*biz zaten kimseye karışmıyoruz. İYİ Parti, CHP filan biz onlara karışmıyoruz. Biz sadece yaşamak istiyoruz zaten koruma altındayız, kimse bize bir şey diyemez, koruma altındayız..... şöyle bir şey var ben yaşadığım yerde rahat oturursam, kimseyi rahatsız etmezsem eziyet etmezsem kimse de beni rahatsız etmez.*” demiştir.

HalepK2’ye göçmenlerin geri gönderilmesi ile ilgili fikri sorulduğunda “*gönderilmekten korkarız ama siyasetle ilgili konuşmayız, birbirimizle yemekten, şeyden başka hiçbir şey konuşmuyoruz, siyaset konuları ile ilgilenmeyiz*” demiş ve bu tartışmaların kendi geleceğine bir tehdit olduğunu kabul edip bu tartışmalara

katılmayarak sorunlardan uzak durma taktiğini uygulamıştır. Kendini sorunların dışında tutarak, geri gönderilme meselesinin toplumsal bir sorun olduğunu reddeden katılımcılar “*iyi bir göçmen olmanın, kimseyi rahatsız etmemenin*” yeteceğini düşünmektedir. Bu durum göçmeni yaşadığı toplumun siyasetine karşı ilgisizliğe ve göç konusunda toplumsal taleplerin farkında olmamaya itmektedir. Yerli halk, göçmenlerin daha fazla entegre olarak toplumsal nezaket, eğitim ve kültürel bütünleşme gibi süreçlerde aşama kaydetmesini beklerken göçmenler ise toplumda görünmez olmayı, sorun çıkarmamayı, tartışmalı konulardan soyutlanmayı çözüm olarak görmektedir. Bu durum ise yerli halk ile göçmenler arasında ortak bir bütünleşme sürecinde engel teşkil etmektedir.

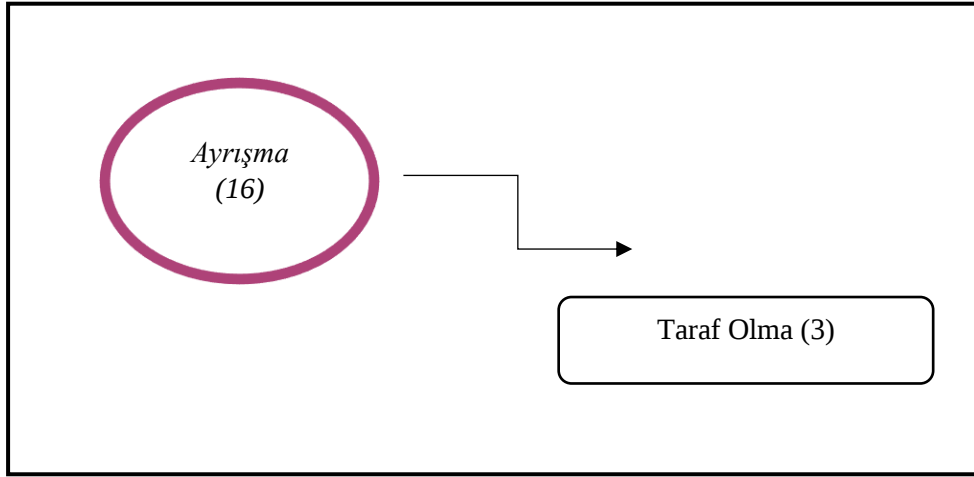
Kendini korumak için kullanılan taktiklerden bir diğeri de ev sahibi devletin ve toplumun sahip olduğu değerleri, hukuk sistemini ve farklı sosyo-kültürel grupların birbirlerine yönelik algısını kendilerine kalkan yapmaktır. Yabancı göçmenler ev sahibi devletin temel ahlaki değerlerinin, yönetim sisteminin, toplumsal kabul ve nirengi noktalarının farkında olarak duruma göre yeni taktikler geliştirirler. HalepE2, çalıştığı dükkanın yerli halk tarafından camlarının taşlandığını ve buna karşı bir önlem olarak dükkan sahibinin cama Türk bayrağı astığını şöyle anlatmıştır: “*ben orada değildim ama Suriye’de Türk askerler şehit olmuştu, dükkan taşlanmıştı. Onlar da Türk bayrağı astılar bir daha taşlanmasın diye. Çünkü Türkler için Türk bayrağı kutsaldır...*” Türk bayrağının toplumsal anlamını bilen işyeri sahibi Suriyeli, bu duyarlılığı kendini korumak için kalkan yapmıştır. HalepE1 ise ev sahibi toplumun algılarını kendini gizlemek için taktik olarak kullanmıştır; “*benim görünüşüm Hakkarilere, doğuluyla filan benziyor, onun için ben oralitym desem kimse anlamaz göçmen olduğumu, inanırlar.*” HalepE1, Türkiye’nin hukuk sisteminin ve göçmenlerin geri gönderilmesinin söylenildiği kadar kolay olmadığını, kendisine “Türkçe konuş” diye tepki gösterenlerin, “ırkçılık yapanların (ifade ona aittir)” bu konuda elinden bir şey gelmeyeceğinin farkındadır; “*zaten bir şey değiştiremezler burayı devlet yönetiyor, değiştirmek istese de (dilimizi konuşmamızı), değiştiremezsin burası Türkiye yani*” diyerek hukuk sisteminin, devlet düzeninin nasıl işlediğini bildiğini söylemiştir. Türkiye’deki hukuk sistemine karşı kişilerin keyfi taleplerinin bir şey ifade etmeyeceğinin farkında olan HalepE1 başka bir görüşme sırasında Suriye’de olsa biriyle bir problem yaşadığında onu kendisinin çözeceğini ifade ederken Türkiye’deki sorunlarında hukuk yolunu takip etmesi ise ev sahibi ülkenin sistemlerinin bir taktik olarak kullanıldığı bulgusunu güçlendirmektedir.

Kendini koruma alt temasında ortaya çıkan yanıtlara bakıldığında bu temanın göçmenlerin yabancı bir toplumda hayatta kalma stratejilerinden oluştuğu görülmektedir. Bu stratejilerin ortaya çıkışı göçmen olmanın tecrübesi ile yakından ilişkilidir. Bir ya da iki kez çalışmasının bedelini alamayan göçmen kısa süreli maaş alma rutinine geçmiş, dükkanını şiddet içeren tepkilerden muhafaza etmek isteyen göçmen milli değerleri kullanmaya yönelmiştir. Kendi tecrübesi ve ev sahibi toplum hakkındaki bilgileri onun hayatta kalma taktiklerini çeşitlendirerek daha güvenli şekilde yaşamasını sağladığı anlaşılmaktadır.

2.5.“AYRIŞMA” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR

Türkiye’de yaşayan göçmenlerin bazıları düzensiz göç, bazıları düzenli göç yoluyla, resmi şekilde Türkiye’ye giriş yapmıştır. Örneğin turist vizesi ile gelip daha sonra çalışma ve ikamet izni alanlar belgeli göçmen iken, kaçak yollarla gelenler düzensiz, belgesiz göçmen sayılmaktadırlar. Ülkemizde bulunan göçmenler arasındaki ilk iki uyruk Suriyeliler ve Afganistanlılardır ve Afgan göçmenler, Türkiye’ye düzensiz göçmen olarak giriş yapan uyruklar sıralamasında ilk sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022i). Bu durumun göçmenler arasında bazı ayrışmalara sebep olduğu araştırma bulgularından anlaşılmaktadır. Düzensiz göç nedeniyle Afganistan’dan gelenler ile 11 yıldır Türkiye’de bulunan ve uzun süreli misafir gözüyle bakılan 3 milyonu aşkın Suriyeli hakkında oluşan toplumsal kanaatler, diğer göçmenlere yansıtılabilmektedir. Bu durum, göçmenler arasında “ben onlardan değilim” ayrışmasına neden olmuştur. “Ben onlardan değilim” söylemi iki duruma işaret eder; birincisi “ben kaçak göçmen değilim”, ikincisi ise “Suriyeli veya Afgan göçmen değilim.” Araştırma verilerinden elde edilen bulgulara göre yasal yollarla Türkiye’de bulunan göçmenler ile Suriye ya da Afganistan dışındaki ülkelerden gelenler ayrışma taktiğini kullanarak kendilerinin onlardan (Suriyeli ve Afganlardan) farklı olduğunu özellikle vurgulamaktadırlar.

Tablo 8. Ayırışma Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları

Araştırma grubu katılımcıları arasında Suriye ya da Afganistan'dan gelmemiş 4 katılımcı bulunmaktadır. Bunlardan 2'si Iraklı, 1'er kişi ise Mısırlı ve İranlıdır. Türkiye'de yasal yollarla bulunan ve Mısırlı olan KahireK, "Türkiye'de kendinize yönelik bir tehdit hissediyor musunuz?" sorusuna *"Evet, biliyorum. Bazı Türkler Suriyelilere tepki veriyorlar ama ben öyle hissetmiyorum, çünkü ben Suriyeli değilim."* şeklinde cevap vermiş ve göçmenler arasında oluşan "Suriyeliler istenmiyor" algısına karşı ayırışma taktiğine başvurmuştur. Böyle bir ayırışma yasal yollarla göç edenler arasında da görülmektedir. Türkiye'de uluslararası öğrenci olarak bulunan ama aslen Suriyeli olan TaifE, Suriye'de savaşın başlamasının ardından, ilk olarak Suudi Arabistan'a göç etmiş, 4 yıl önce de oradan yasal yollarla uluslararası öğrenci olarak Türkiye'ye gelmiştir. TaifE aynı soruya *"Biraz hissediyorum. Haberlerde bir şeyler gördüm Suriyelileri göndereceğiz diyorlardı. Ben kaçak olarak gelmedim ama herkesi karıştırıyorlar yani kimsenin gönderilmesi gerektiğini düşünmüyorum ama ikisinin yani kaçak gelenlerle normal gelenlerin karıştırıldığını düşünüyorum."* demiştir.

Ayırışma taktiğine başvuran katılımcı göçmenlere göre kendileri; çoğunluğu oluşturan, sorun çıkaran ve hatta yerli halk tarafından istenmeyen göçmenlerden farklıdır. Afganistan'dan kaçak yollarla Türkiye'ye gelen Bamyank, "kendi etnik grubunuzdan olan göçmenlerle yardımlaşır mısınız?" sorusuna *"Afganlarla değil çünkü ben Afganları sevmiyorum. Zaten Türkiye'ye gelenler iyi değiller okuyanlar, parası olanlar oradan çıkmıyor ya da Avrupa'ya gidiyorlar"* cevabıyla kendini diğerlerinden ayıştırmıştır. Türkiye'ye gelen Afganların istenmeyişlerini onların bireysel kötülükleri ile ilişkilendiren Bamyank da "kendinize yönelik tehdit hissediyor musunuz? sorusuna ise *"Hayır ben kötü biri değilim, (...) kimseye kötü bir şey yapmadığım için tehdit*

hissetmiyorum” cevabını vermiş ve “kötü olan istenmiyor ve tehdit ediliyor ama ben kötü değilim ve rahatsız edilmiyorum” şeklinde bir ayrışmayı bu yanıtıyla pekiştirmiştir. HalepE1 ise kendisine önceden kötü davranan Türklerin daha sonra kendisini sevmeye başlamasının nedenini “diğer terbiyesiz Suriyeliler gibi” davranmamak şeklinde açıklamaktadır. HalepE1 aynı zamanda Suriyelileri “*yüzde 85-90’ı kötü ve birbirlerine yardım etmek istemiyorlar, kendi içlerinde bir dayanışma yok ve iyilik sevmez*” olarak tanımlar.

Ayrışma alt teması altında yer alan taraf olma taktiği ise katılımcı göçmenlerin ev sahibi toplumun değerlerine hakim oldukları kadar çatışmalarına, kutuplarına da hakim olduklarını ve hatta bu kutuplar arasında bir seçim yaptıklarını göstermiştir. HalepE1, Türkiye iç siyasetini takip eden bir göçmendir. Göçmenler konusunda farklı siyasi parti taraftarlarının birbirini etiketleme ve ötekileştirme dilini kendisi de benimsemiş ve iç siyasetteki kutuplar arasında tarafını seçmiştir. Türkiye’de muhalefet partilerinin göçmenlerin geri gönderilmesi tartışmasına ilişkin “Yakınlarınızla siyaset hakkında konuşur musunuz?” sorusuna cevaben HalepE1 şunları kaydetmiştir: “(*...*) *Suriyelileri milletin içinde çok kötülemek istiyorlar. Zaten bunların hepsi Türk değil, İ., K., hepsi Yunan soyundan geliyor, onları biliyorum, onlar Türk soyundan gelmiyorlar.*” Türkiye iç politikasında bazı kesimler tarafından karşısındakini kötülemek, değersizleştirmek için söylenen Yunan ya da Ermeni olarak nitelendirme dilini Suriyeli HalepE1 sahiplenmiş ve kendisini Türk tarafında konumlandırmıştır.

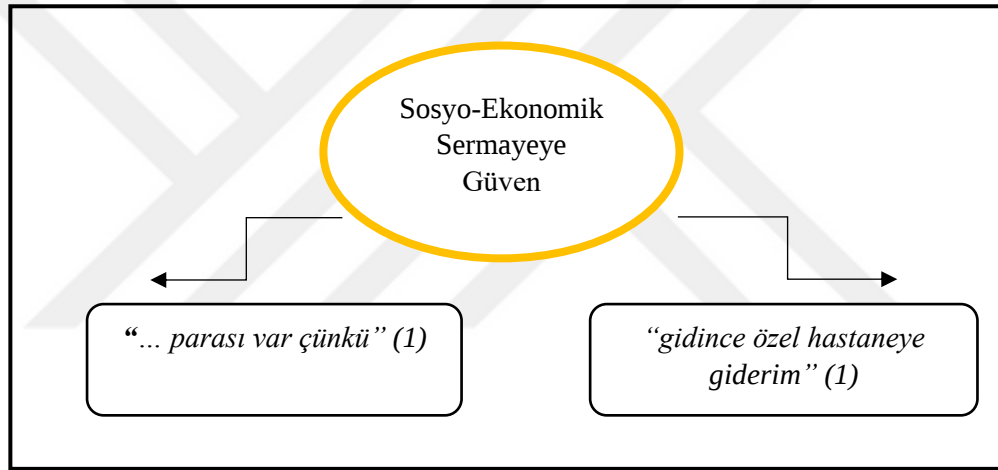
Ayrışma teması, göçmenlerin kendi arasında hiyerarşik bir ilişki olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Zira belgeli göçmenler, belgesiz göçmenlerden; Iraklılar, Suriyelilerden; dil bilenler, bilmeyenlerden farklı olduğunu ve “diğer göçmenler” gibi olmadığını düşünmektedir. Bu ayrımın temeli ev sahibi toplumda gerçekleşen göçmen tartışmaları ile yakından ilgilidir. Zira yerli halk, Afgan göçmenlerin düzensiz (kaçak) şekilde gelmelerinden, Suriyeli göçmenlerin ise Türkiye’de uzun süredir yaşadıklarından şikayet etmektedir. Bu nedenle düzensiz göçmen olmayanlar ya da Suriyeli olmayan göçmenler bu noktada diğerlerinden ayrıldıklarını yani onların Türkiye’de oluşlarının esasen bir tepki oluşturmadığını ifade ederek kendini ayırtırmaktadırlar. Daha önce bahsedilen makbul olma taktiğine bakıldığında ayrışma taktiğinin de esas amacının makbul görünme olduğu ifade edilebilir. Zira göçmen kendini ayırtırarak kendisinin sorun olmadığını, makbul göçmen sayılabileceğini ima etmiş olur.

Bununla birlikte taraf olma taktiğinin de benzer imaları içerdiği göçmenlerin yanıtlarına bakarak anlaşılmaktadır.

2.6.“SOSYO-EKONOMİK SERMAYEYE GÜVEN” ALT TEMASINA (KATEGORİSİNE) İLİŞKİN BULGULAR

Göçmenin eğitim durumu, mesleği, ekonomik kaynakları ve göç ettikten sonra edindiği vatandaşlık, çalışma/işyeri açma ruhsatı gibi belgeler göçmenin sosyo-ekonomik sermayesini oluşturmaktadır. Göçmenin sahip olduğu sosyo-ekonomik sermaye ile ev sahibi ülkede kendini daha güçlü ve güvende hissettiği ve kendisine yönelen tepkilere daha fazla itiraz ettiği, bununla birlikte kendini gizlemeye ihtiyaç duymadan dilini ve kimliğini rahatça ifade edebildiği araştırma bulgularından biridir.

Tablo 9. Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven Alt Temasına Ait Kod Örüntüsü ve Frekansları

SaydaE’ye sorulan “Anadilinizi konuşurken yerli halktan tepki alıyor musunuz?” sorusuna İstanbul’da yaşadığı bir olayı anlatarak yanıt vermiştir;

“Ticaret yapmak için İstanbul’a çok gidiyordum. Bir kere orada biz Arapça konuşurken etraftaki Türkler beni göstererek diyorlardı ki, bak Arapça konuşuyorlar, nereden geldiler buraya diyorlardı. Ben bunu duyunca o kişiye döndüm, dedim ki, ben Afyonda oturuyorum. Orada şirketim var, ticaret yapıyorum buradan malzeme aldım, bak bu adam Türk (yanındaki adamı gösteriyor) ve ben bu adama 150 bin dolar verdim, benim bu adama ve bu ülkeye faydam oluyor dedim. Sonra onlar döndü kusura bakmayın, yanlış anladınız dedi. Yok dedim yanlış anlamadım. Çünkü ben insanımı saklamama gerek yok, ben burada oturuyorum ve benim hakkım var, ben devlete (Türk devletine) para veriyorum,

benim hakkım var. Dürüst ticaret yapıyorum, hakkım var. Ne zaman devlet git derse giderim, saklanmam.”

SaydaE, bununla birlikte görüşme sırasında başka ülkeye gitmek için çok fırsatının olduğunu ancak Türkiye’yi sevdiği için burada kaldığını anlatmıştır. Türkiye’de iyi bir ticari kazancı olan SaydaE’nin istersem başka ülkelere gidebilirim söylemi ve çalışma grubundaki başka katılımcılar dillerini ve kimliğini gizlemek isterken kendisinin bunu karşılıkine itiraz ederek açıkça anlatmasının ekonomik kazancı ve ödediği vergiler ile ilişkili olup olmadığı sorulduğunda ise *“hayır, ben hep böyleydim, paranın etkisi yok”* diyerek bu tespiti yalanlamıştır. Ancak aynı görüşmede kendisi Afyon’a ilk geldiğinde odun almaya gittiği yerde bulunan yine bir Türk’ün *“Suriyelilerden nefret ediyorum”* dediğini kendisinin yine bu cümleyi anladığını ancak sadece *“Allah razı olsun”* karşılığını verip oradan ayrıldığını ifade etmiştir. Gözlem yoluyla elde edilen verilere göre SaydaE’nin 5 yıl ara ile yaşadığı her iki durum arasında kendisinin sosyo-ekonomik statüsünde hatırı sayılır bir değişiklik yaşanmıştır. SaydaE, odun almaya gittiğinde karşılaştığı ilk tepkide bir işçi iken, İstanbul’da gösterdiği ikinci tepkide Türkiye’de her ay 250 bin lira vergi ödeyen bir mermer tüccarı haline gelmiştir. İlk anısını anlatırken yüzündeki gurur ifadesi, ikinci anısında yerini üzüntüye bırakmıştır. Katılımcının anlattıkları ve gözlemlerden elde edilen bulgulara bakarak göçmenlerin izlediği taktiklerin göçmenin sahip olduğu sosyo-ekonomik sermayeye göre şekillendiğini söyleyebiliriz. Ekonomik kazancına güvenerek istediği zaman üçüncü bir ülkeye gidebilme fırsatı, hem yerli halktan gelen tepkilere sessiz kalmasının hem de kendini gizlemesinin önüne geçmiştir.

Göçmenlerin ekonomik sermayesi onların yerli halkla ilişkilerini sınırlamasına da imkan tanımaktadır. Mermer işçisi olan TahharE, özellikle kamu oyunda ortaya çıkan *“göçmenler bedava yaşıyor, herşeyi devlet karşılıyor”* şeklindeki yaygın yanlış kanaatle yüzyüze gelmemek için hastalandığında özel hastaneye gitmeyi tercih etmiştir: *“(…) Gidince özel hastaneye gidiyorum, devlet hastanesine gitmiyorum, paramla gittim. Para verince kimse bir şey diyemez ama devlet hastanesinde tepki gösterirler, yabancılar gelmiş bedavadan ilaç alıyorlar diye öyle şeyler söylüyorlar, ben öyle şeyler duymak istemiyorum, sevmiyorum, ben de paramla gidiyorum.”* TahharE, tedavi için özel hastaneye *“parasıyla”* giderek hem tepkileri oluşturan sebepleri azaltmış hem de bu tepkilerin ortaya çıkabileceği alanlardan sınırlı da olsa kendini uzaklaştırmıştır.

Göçmenin Türkiye’de bulunuşunun yasal yollarla olması ve Suriye ya da Afganistan uyruklu olmayışı da göçmenler arasında kendine güvenmenin, ötekilerden farklı hissetmenin nedenlerinden biridir. Literatürde kağıtlı, belgeli göçmen olarak ifade edilen bu göçmenlerin geldikleri menşe ülkeler de farklılaşmaktadır. Araştırma grubunda yer alan KahireK, burada bahsedilen belgeli göçmenlerden biridir. KahireK’ya sorulan “Anadilinizi kullandığınızda yerli halktan tepki alıyor musunuz? sorusuna KahireK, *“Anadilimi kullanırken böyle bakıyorlar ama öyle bir sıkıntı çekmedim, kimse yüzüme karşı bir şey demedi ama baksa bile konuşmaya devam ediyorum”* cevabını vermiştir. KahireK yukarıda da söylediği üzere Türkiye’ye zorunlu şekilde gelen Suriyeliler gibi değildir ve bu da kendisini daha özgür olarak hissetmesini sağlamıştır. Anadili Arapça olan ancak iyi derecede İngilizcesi nedeniyle Türkiye’de İngilizce öğretmenliği yapan KahireK, *“(…) öğretmenlik yapmak bize biraz avantaj sağlıyor (....) öğretmenim diyorsun hemen ne güzel, çok iyi diyorlar. İngilizce öğretmeni deyince de daha avantajlı, daha prestijli oluyorsunuz”* diyerek sahip olduğu kültürel sermayenin insanların kendisine yönelik tepkileri değiştirdiğini düşünmektedir. TebrizE de ekonomik sermayesi olan göçmenlerin kendini gizlemek zorunda kalmayacağını anlatmıştır:

“Benim bir arkadaşım var, fabrikası var. Bazen Afyona gelir birlikte bir yerlere gideriz gezeriz, o arkadaşım da İranlı ama dili Kürtçe ve o da vatandaş değil. Ama o bir yere gittiğimizde benim gibi yavaş konuşalım demez, kimseyi rahatsız etmeyelim demez. Çünkü onun parası var o benden daha rahat, zaten Türkçesi de çok iyi yabancı olduğu da belli olmaz.”

Türkiye’de çalışma izni bulunan HalepE3, “göçmenlere yönelik tepkilerden korkuyor musunuz, bir tehdit hissediyor musunuz?” sorusuna *“Ben korkmuyorum, çalışma ruhsatım var, çalışma iznim var.”* şeklinde yanıtlayarak sahip olduğu izinlerin sağladığı güvene tutunduğunu göstermiştir. Bulgulardan anlaşılacağı üzere belgeli olmak, ev sahibi toplumda az kullanılan bir dili konuşmak, iyi bir kazanca sahip olmak, eğitilmiş olmak ve hatta geliş nedenleri bile (zorunlu ya da isteyerek) göçmenin ev sahibi toplumdaki davranışlarını, kendini tanımlayışını, kullandığı taktikleri etkilemektedir.

2.7. GÖÇMENİN AİT OLDUĞU STATÜNÜN, KULLANDIĞI TAKTİKLERE ETKİSİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu araştırmanın iki temel amacı vardır. Birincisi, göçmenin entegrasyon sürecinde kendi deneyiminden yola çıkarak geliştirdiği taktiklerin neler olduğunu keşfetmek ve bunları tanımlamak; ikincisi ise göçmenin ait olduğu statünün, taktiklerin ortaya

çıkmasına etkisinin olup olmadığını incelemektir. Türkiye’de bulunan göçmenlerin geçici koruma ve uluslararası koruma olmak üzere iki temel statüde olduğu birinci bölümde anlatılmıştı. Bu statüler, 6458 sayılı YUKK tarafından belirlenmiştir ve göçmenin Türkiye’de bulunuşunun hukuki çerçevesini çizmektedir. Statülere göre göçmen sayıları karşılaştırıldığında sadece Suriyelilerin yer aldığı geçici koruma, ülkede en fazla göçmenin ait olduğu statüdür. Türkiye’de göçmenlerin ikinci olarak en fazla yer aldığı statü ise Afganistan, Irak, İran gibi uyrukların yer aldığı uluslararası korumadır. Buradan hareketle göçmenin statüsünü bilmek göçmene ilişkin bazı temel bilgilere sahip olmak adına önemlidir.

Maxqda veri analiz programında göçmenin statüsü ile Tablo3’te yer alan kod ve kategoriler, çapraz tablo analizi ile karşılaştırmalı şekilde analiz edilmiştir. Tablo incelenirken her görüşmeci için bir kodun yalnızca bir kez sayıldığı (örneğin bir katılımcı gizlenme kodunda iki kez kodlanmış olsa bile bir kez kodlanmış gibi sayılmıştır.) ve bu tabloda statüsü Türk vatandaşı ve uluslararası öğrenci olarak yer alan katılımcıların esasen Suriyeli olduğu, bu nedenle geçici koruma statüsü olarak değerlendirilmesi gerektiği hatırlanmalıdır. Bulguların çapraz tablo analizi ile gösterildiği Tablo10’a bakıldığında göçmenin ait olduğu statü ile kullanılan taktikler arasında yakın bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Tablo3’te yer alan taktiklerin bazılarını sadece geçici koruma statüsündeki göçmenler ve bazılarını sadece uluslararası koruma altındaki göçmenler uygulamıştır. Bazı taktikler, her iki statüdeki katılımcılar tarafından eşit olarak uygulanırken, taktiklerin bazılarının ise belirli bir statünün ağırlıklı olarak kullandığı dikkat çekmektedir. Tabloya bakıldığında entegrasyon taktiklerini en çok uygulayan statünün uluslararası koruma statüsündeki göçmenler olduğu açıktır. Tablo10’da görüldüğü üzere geçici koruma statüsündeki katılımcıların uyguladığı birbirinden farklı taktiklerin toplamı 53 iken, uluslararası koruma kapsamında olan katılımcıların uyguladığı farklı taktiklerin toplamı 62’dir. Bu sayılar arasında çok büyük farklar yokmuş gibi dursa da tabloya bakıldığında bu farkın bazı kategoriler ve kodlarda belirginleştiği görülmektedir. Tabloda yer alan yeşil renk, taktikler arasındaki sayısal farklar arttıkça koyulaşmakta, azaldıkça açılmaktadır.

Statülerin, göçmenin uyguladığı taktiklere etkisinin çapraz tablo analizi ile değerlendirildiği Tablo10’da uluslararası koruma statüsündeki göçmenlerin Makbul Olma kategorisindeki benzerlik/aynılık, meşrulaştırma, çok çalışma taktiklerini; Model Alma kategorisindeki taklit taktiğini; Anonim Kalma kategorisindeki gizlenme ve dilini

gizleme; Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven ve Ayrışma taktiklerini geçici koruma altındaki göçmenlerden dikkat çekici şekilde daha fazla uyguladıkları anlaşılmaktadır. Türkiye’de bu statü altında yer alan göçmenlerin menşe ülkeleri yani anavatanları Afganistan, Irak, İran, Azerbaycan gibi ülkeler olduğu yukarıda belirtilmişti. Bu ülkelerden gelen göçmenlerin bazılarının etnik ve tarihsel geçmişlerinin ev sahibi toplumla benzerlikleri, geçici koruma altındaki Suriyelilere nazaran daha yüksektir. Afganistan’dan gelen Özbeklerin, İran’dan gelen Azerilerin, Irak’tan gelen Türkmenlerin ev sahibi toplumun genel toplumsal yapısına olan bu aşinalıklarını kullanmaları benzerlik/aynılık kategorisinde göçmenlerin kendi ifadeleri ile anlatılmıştı. Bununla birlikte Tablo10’a bakıldığında katılımcılardan benzerlik/aynılık taktiğini U.K. altındaki katılımcılardan 5’i uygularken, G.K. statüsünden 3 kişinin uyguladığı görülmektedir. Meşrulaştırma taktiğini ise U.K. statüsünde yer alan katılımcılardan 4’ü uygulamıştır. Bu taktiği kullanan G.K. statüsündeki katılımcı sayısı da 2’dir. U.K. statüsündeki katılımcıların “*Türkçe bilmiyorum kimse duymasın, rahatsız olmasın diye yüksek sesle konuşmamaya çalışıyorum*” (BağdatE2), “*bizim de halkımız kötü mesela İstanbul’da bayrak parçaladılar*” (TahharE), “*ben çalışırken biri bana bir şey dediğinde ağzımı kapatıyorum çünkü ben yabancıyım*” (MezarıŞerifK1), “*haksızlık ama onların ülkesi ben bir şey demiyorum*” (BamyanK), bu ifadelerine bakıldığında bu statüdeki göçmenlerin meşrulaştırma taktiklerinin “misafir-ev sahibi” ilişkisi içerisinde gerçekleştiği görülmektedir. Türkiye’de gelecekleri belli olmayan, üçüncü ülkeye gitme arzusu ve/veya kendi ülkelerine gönderilme korkusu arasında sıkışan göçmenlerin Türkiye’deki varlıkları ev sahibi-misafir ilişkisine hapsolmuştur. Bu durum komşusuna ziyarete giden misafirin ev sahibi hanenin evinde onun kuralları ve düzeni içinde davranması örneğine benzemektedir. Misafir, geçici olduğunu bildiğinden ev sahibine kızsada itiraz etmez, itiraz ederse kovulacağını düşünür. Bu açıdan bakıldığında ev sahibi-misafir ilişkisinin hiyerarşik bir yönü olduğu da dikkatlerden kaçmamalıdır.

Geçici koruma ile uluslararası koruma altındaki katılımcıların uyguladığı taktikler arasında farklılığın belirginleştiği bir başka taktik ise taklit taktiğidir. U.K. statüsündeki 9 katılımcıdan 6’sı bu taktiği uygularken, G.K. statüsündeki 9 katılımcıdan yalnızca 3’ü bu taktiği uygulamıştır. Gözlemlere ve bulgulara bakarak statüler arasındaki bu farkın üç nedeni olduğunu söylemek mümkündür: Birincisi U.K. statüsünün yukarıda söylendiği üzere göçmenlerin varlığı ve geleceği açısından kırılganlığı (“*sen birinin yanında oturursan mecbursun onun gibi yapmaya*” BağdatE2), ikincisi göçmenlerin yerli halkı

taklit ederek kendi varlıklarını daha az görünür, daha az belirgin kılmaya çalışması (*“beni tanımasınlar diye hocam öyle bir duygum var, sizin gibi-Türkler gibi- olmak istiyorum.”* MezarıŞerifK2), üçüncüsü ise bu statüde yer alan Afgan kökenli katılımcıların giyim-kuşamlarının yerli halktan farklı oluşudur (*“biz Afganız ya kendi elbisemizi burada giyemeyiz, birisi kötü tepki göstermesin diye.”* TahharE).

U.K. altındaki katılımcıların G.K. statüsündekilere kıyasla daha fazla uyguladıkları bir başka taktik gizlenme taktiğidir. U.K. statüsünden 8 katılımcı gizlenme taktiğini uygularken, G.K. statüsünde bu taktiği uygulayan katılımcı sayısı 3’tür. Gizlenme taktiği, çoğunlukla kendi kimliğini gizleme olarak ortaya çıkması anonim kalma kategorisine ait bulgularla anlatılmıştı, tekrara düşmemek için burada tekrar ayrıntılandırılmamıştır. Araştırmada dini inancını gizleme taktiğini uygulayan tek katılımcı U.K. statüsünde olan Hristiyan SaydaE’dir. Statüler arasında belirgin bir farkın olduğu diğer bir taktik ise sosyo-ekonomik sermayeye güvendir. U.K. statüsünden 5 katılımcı bu taktiği uygularken G.K. statüsünden yalnızca 1 katılımcı bu taktiği uygulamıştır. Göçmenin veya ailesinin sahip olduğu eğitim, kişisel yetenek, ekonomik kaynaklar ev sahibi ülkede entegrasyon sürecini, bu süreçte uyguladığı taktikleri belirlemektedir. Babası Irak’ta bir dış doktoru olan BağdatE1, ailesinin ekonomik sermayesi nedeni ile Türkiye’ye geldikten sonra rahat bir şekilde üniversiteye kaydolmuş ve yaşıtı olan diğer birçok göçmen genç gibi çalışmak zorunda kalmamıştır. BağdatE1’nin sahip olduğu ekonomik sermaye ona, *“isteseek yurtdışına gidebiliriz”* özgürlüğü, ona Bağdat’ta başladığı amatör futbol kariyerini burada devam ettirme şansı sağlamıştır.

Geçici koruma statüsündeki katılımcıların uluslararası korumadaki katılımcılara kıyasla bazı taktikleri daha fazla uyguladıkları da Tablo10’a bakılarak anlaşılabilir. Bunlar; Kendini Koruma kategorisindeki ev sahibi ülkenin değerlerini/sistemlerini/algılarını kendine kalkan yapma, dayanışma/öğüt, feragat etme, sorunlara ilgisiz davranma ile sahiplenme taktikleridir. Dayanışma/öğüt taktiğini geçici koruma altındaki 5 katılımcı uygularken, U.K. statüsü katılımcılarından 3 kişi uygulamıştır. Göçmenlerin kendilerini korumak için kullandıkları sorunlara ilgisiz davranma taktiğini ise G.K. statüsünden 5 kişi kullanmışken, U.K. statüsünden yalnızca 1 kişi kullanmıştır. *“Ben siyasetle ilgilenmiyorum. Siyaset başka bir şey, ben burada çalışıyorum ve burada siyaset yapmaya hakkım yok.”* (SaydaE), *“hayır beni ilgilendirmez. Ben evden işe işten eve gidip geliyorum.”* (HalepE2) şeklinde konuşan

geçici koruma altındaki göçmenlerin yaşadıkları ülkede (ev sahibi devlette) kendileri ile ilgili olan ya da olmayan sorunlara karşı özellikle ilgisiz kalmaya gayret ettiği bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Bu sonucun nedeni olabilecek iki ihtimal vardır. Birincisi göçmenlerin Türkiye’de kendileri için gelecek görmeyişinin neden olduğu geçicilik duygusudur ve bu duygu onları sorunlara ilgisiz kalmaya sevk etmektedir. İkincisi, özellikle Suriyeli göçmenler Türkiye’de, kendilerine yönelik siyasi-toplumsal tepkilerin farkında olamayacak kadar kısa süredir yaşıyor olmasıdır ve bu taktiği ev sahibi topluma alışana dek geçici olarak kullanmaktadırlar. Araştırma sorularında yer alan ve tüm katılımcılara sorulan “Mümkün olursa başka bir ülkeye gitmek ister misiniz?” ve “Kendi ülkenize dönmek ister misiniz?” sorularına G.K. statüsündeki 9 katılımcıdan 8’i ve U.K. statüsündeki 9 katılımcıdan 8’i eğer geri gönderilmezlerse ve vatandaşlık alabilirlerse Türkiye’de kalmak istediklerini, geri dönmeyi de düşünmediklerini söylemiştir. Bu cevaplar göçmenlerin onlara imkan verildiğinde burada gelecek tahayyül ettiğini göstermektedir. Katılımcıların bu yanıtları yukarıdaki ilk ihtimalin halihazırda elenmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Tablo1’de yer alan katılımcı öznitelik verileri ise göçmenlerin Türkiye’de geçirdikleri süre ile sorunlara ilgisiz davranma taktiği arasında bir ilişki olmadığını ortaya koymaktadır. Tablo1’e göre geçici koruma altındaki katılımcılar en az 4, en fazla 11 yıldır Türkiye’de yaşamaktadırlar. U.K. altındaki katılımcıların Türkiye’de kalış süreleri ise 2 ila 7 yıl arasında değişmektedir. Buradan hareketle kalış süreleri açısından U.K. statüsündeki katılımcıların G.K. statüsündekilere göre daha dezavantajlı oldukları ve kalış süresi ile sorunlara ilgisiz davranma taktiği arasında bir ilişki varsa bu ilişkinin U.K. katılımcıları arasında daha çok belirgin olacağı anlaşılmaktadır. Tüm bu veriler ve bulgular birlikte değerlendirildiğinde G.K. ile U.K. statüsündeki katılımcıların bu taktiği uygulamasında aradaki farkı açıklayabilecek yukarıda sayılan her iki varsayımı destekleyecek anlamlı bir bulguya ulaşılamamıştır.

Taktik kullanımında statüler arasındaki farklara yukarıda değinildi. Ancak Tablo10’da da görüleceği üzere sadece G. K. statüsündeki katılımcıların kullandığı ve her iki statüdeki göçmenlerin eşit olarak kullandığı taktikler de bulunmaktadır. Makbul Olma kategorisindeki iyilikle karşılık verme taktiği ile Ayrışma kategorisindeki taraf olma taktiklerini sadece G.K. statüsündeki katılımcılar uygulamıştır. Bununla birlikte her iki statüdeki katılımcıların eşit derecede uyguladığı taktikler ise şunlardır: Makbul Olma kategorisindeki kurallara uyma taktiği; Anonim Kalma kategorisindeki

geçişirme/cevapsız bırakma, yalan söyleme; Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven kategorisindeki kendini ayırma taktikleridir.

Maxqda veri analiz programında verilerin analiz edilmesinin ardından ortaya çıkan kod ve kategoriler göçmenlerin entegrasyon sürecindeki deneyimlerinden hareketle bütünleşme sürecini tanımlamak açısından önemlidir. Bulgulara bakarak, göçmenin ev sahibi toplumu tanıması, ana vatani ile ev sahibi toplumun benzerlik düzeyi, göçmenin sahip olduğu nitelikler ve göçmenin ülkeye geliş biçimi (düzenli-düzensiz), bütünleşme sürecini etkilemekte ve dolayısıyla da uygulanan taktiklerin temel belirleyicileri oluşturmaktadır. Ancak asıl sorun göçmenin bu taktikleri kullanmaya neden ihtiyaç duyduğu sorusudur. Gizlenmek, anonim kalmak, ev sahibi toplumun razı olacağı, varlığından rahatsız olmayacağı bir göçmen profili oluşturmak göçmen açısından ne kadar gerçekçi ve ne kadar sürdürülebilirdir? Ev sahibi toplumun değerlerini, sosyo-kültürel yapısını, siyasi dengelerini öğrenerek “gününi kurtarmaya”, meşru ve yasal bir entegrasyon sürecine alternatif olan bir bütünleşme sürecine göçmeni iten durumlar nelerdir? ve bu durum hangi kavramlarla tanımlanabilir? Bu sorular araştırma sürecinde göçmenin verdiği cevaplardan ortaya çıkan yeni sorulardır. Katılımcı göçmenler, araştırma sorularına gündelik yaşamlarından örneklerle (taktikler) cevaplar vermiştir. Ancak bu taktiklerin ortaya çıkmasını sağlayan tek neden gündelik yaşamın doğası değildir. Göçmenleri gündelik taktiklere iten sorunlar daha yapısal sorunlardır. Ev sahibi toplumun kitlesel göç akınına uğramasının yarattığı yapısal sorunlarla göçmenler, gündelik taktikler kullanarak baş etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle araştırma sahasından elde edilen bulguların neden-sonuç ilişkisi içerisinde incelenmesi gereklidir. Çalışmamızın birinci bölümünden itibaren inşa edilmeye başlanan bu neden-sonuç örgüsü, araştırmanın bulgularından da hareketle tartışma ve sonuç bölümünde nihai bir çerçevede değerlendirilecektir.

Tablo 10. G.K. ve U.K. Statülerinin Kod ve Kategoriler Açısından Çapraz Tablo Analizi ile Karşılaştırılması

	statü = G.K.	statü = Türk Vatandaşı	statü = U.K.	statü = Yabancı Öğrenci	Toplam
✓ Makbul olma					
 ben onlardan daha ucuz satıyorum onlarda buna kıyıyorlar	1				1
 benzerlik/aynılık	2		5	1	8
✓ iyilikte karşılık verme	2				2
 yemek falan yaptığımızda Suriyeli yemeği iç kötüte yani başka kö		1			1
 meşrulaştırma	2		4		6
 Kurallara uyma	1	1	3	1	6
 çok çalışma	1		2		3
✓ Kendini Koruma					
 ev sahibi ülkenin değerleri/sistemleri/algıları kalkan yapma	2		1		3
✓ dayanışma/öğüt/uyarlama	4		3	1	8
 sen bütün Afganlıların adına davranırsın onun örneğisin sen kötü			1		1
 kursa giderken bir arkadaşım dediki sakın yabancı olduğumu söyl			1		1
 haftalık/günlük çalışma	1		2		3
 bir sorun çıkacaksa ona karışmak istemem				1	1
✓ feragat etme	2		1		3
 biz yabancınız zaten biz kabul ettik bunu	1				1
 sorunlara ilgisiz davranma	4	1	1		6
✓ Model Alma					
 sahiplenme	2		1		3
 taklit	2	1	6		9
✓ anonim kalma					
 geçiştirme/ cevapsız bırakma	3		3		6
 yalan söyleme	4		4		8
✓ gizlenme	2		8	1	11
 dinini			1		1
 dilini		1	3	1	5
✓ sosyo-ekonomik sermayeye güven	1		5		6
 Kendini Ayırma	1		1		2
 evet parası var çünkü o da benden daha çünkü parası var parasın			1		1
 gidince de özel hastanesine gidiyorum devlet hastanesine gitmiy			1		1
✓ ayrışma	2		4	1	7
 taraf olma	2				2
Σ TOPLAM	42	5	62	7	116
# N = Belgeler	6 (33,3%)	2 (11,1%)	9 (50,0%)	1 (5,6%)	18 (100,0%)

Tablo 11. Geçici Koruma Statüsündeki Katılımcı Göçmenlerin Taktikleri Uygulama Sıklıkları (Kod-Matris Analizi)

Kod Sistemi	TaifE	HalepE1	HalepE2	HalepE3	HalepK1	HalepK2	İdlibK1	İdlibK2	SaydaE
▼ Makbul olma									
ben onlardan daha ucuz satıyorum onlard									
benzerlik/aynılık									
▼ iyilikle karşılık verme									
yemek falan yaptığımızda Suriyeli yer									
meşrulaştırma									
Kurallara uyma									
çok çalışma									
▼ Kendini Koruma									
ev sahibi ülkenin değerleri/sistemleri/algı									
▼ dayanışma/öğüt/uyarılma									
sen bütün Afganlıların adına davranır									
kursa giderken bir arkadaşım dediki s									
haftalık/günlük çalışma									
bir sorun çıkacaksa ona karışmak istemer									
▼ feragat etme									
biz yabancıyız zaten biz kabul ettik bu									
sorunlara ilgisiz davranma									
▼ Model Alma									
sahiplenme									
taklit									
▼ anonim kalma									
geçişirme/ cevapsız bırakma									
yalan söyleme									
▼ gizlenme									
dinini									
dilini									
▼ sosyo-ekonomik sermayeye güven									
Kendini Ayırma									
evet parası var çünkü o da benden dara ç									
gidince de özel hastanesine gidiyorum de									
▼ ayrışma									
taraf olma									

Kod Sistemi	AfganistanK	BamyanK	BağdatE1	BağdatE2	KahireK	TahharE	TebrizE	MezarŞerifK1	MezarŞerifK2
✓ Makbul olma									
 ben onlardan daha ucuz satıyorum onlard									
 benzerlik/aynılık		■		■	■	■	■		
✓ iyilikle karşılık verme									
 yemek falan yaptığımızda Suriyeli yer									
 meşrulaştırma		■		■		■		■	
 Kurallara uyma		■					■	■	
 çok çalışma	■							■	
✓ Kendini Korumaya									
 ev sahibi ülkenin değerleri/sistemleri/algı				■					
✓ dayanışma/öğüt/uyarlama							■	■	■
 sen bütün Afganlıların adına davranır	■								
 kursa giderken bir arkadaşım dedi ki e								■	
 haftalık/günlük çalışma		■				■			
 bir sorun çıkacaksa ona karışmak istemer									
✓ feragat etme							■		
 biz yabancınız zaten biz kabul ettik bu									
 sorunlara ilgisiz davranma						■			
✓ Model Alma									
 sahiplenme	■								
 taklit				■	■	■	■	■	■
✓ anonim kalmaya									
 geçiştirme/ cevapsız bırakma		■				■			■
 yalan söyleme	■	■					■	■	
✓ gizlenmeye	■	■		■	■	■	■	■	■
 dinini						■	■		
 dilini						■	■	■	■
✓ sosyo-ekonomik sermayeye güven			■	■	■		■	■	
 Kendini Ayırma					■				
 evet parası var çünkü o da benden daha ç							■		
 gidince de özel hastanesine gidiyorum de						■			
✓ ayrışmaya		■		■	■	■			
 taraf olma									

Tablo 12. Uluslararası Koruma Statüsündeki Katılımcı Göçmenlerin Taktikleri Uygulama Sıklıkları (Kod-Matris Analizi)

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın entegrasyon bahsinde Sergio Carrera'dan alıntı ile entegrasyonun “kimin içeride, kimin dışarıda” olacağının belirlendiği bir süreç olarak görüldüğü ifade edilmişti. İçeridelik ve dışarıdalık esasen yabancılığın da tanımı olarak görülebilir. Aşına, tanıdık ve yakın olan içeride iken; bilinmeyen, uzak olan, yabancı olan dışarıdadır. Bu tanım aynı zamanda “öteki”nin tanımı olarak da anlaşılabilir ve bir ilişki biçimini ifade etmektedir. Yerleşik bir toplumsal yapının ötekisi olarak nitelendirilebilecek bir grup ise göçmenlerdir. Bu genel yaklaşımdan hareketle çalışmamızın problematiğini şu şekilde de ifade edebiliriz. Yerleşik bir toplumsal yapıda yabancı olarak kabul edilen göçmenin kendini “aşına, tanıdık ve yakın” olarak kabul ettirebilmesi için geliştirdiği taktikler ve uyum sürecine olan etkileri nelerdir?

Simmel, (2019: 27) yabancıнын belirli bir uzamsal daire içerisinde ya da benzeyen bir grup içerisinde sabitlendiğini söyler. Fakat onun bu daire içerisindeki konumu başlangıçtan beri oraya ait olmadığı için bu dairenin kendisine özgü olmayan ve olamayacak özellikleri getirdiği gerçeğinden yabancıнын öncelikli olarak etkileneceğini ileri sürer. Göçmenin Simmel'in bahsettiği biçimde “oraya özgü olmayan ve olamayacak özelliklerini” günlük rutin içerisinde telafi etmeye çalışması, üçüncü bölümde tanımlanan taktikleri oluşturan ilk neden olarak ortaya çıkmaktadır. Makbul Olma, Anonim Kalma, Kendini Koruma, Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven, Model Alma ve Ayrışma taktikleri ile göçmen, bir yandan kendine “özgü”lükleri kapatmaya çalışırken bir yandan da yerli halkın “özgü”lüklerine benzemeye çalışmaktadır. Göçmen gündelik rutinlerinden öğrendiği bilgileri sistematikleştirerek taktiklere başvurmuştur. Bu taktiklere bakılarak aynı zamanda göçmenin yerli halka ilişkin bilgisi de ortaya çıkmış olur. Bulgulardan hareketle göçmenlerin ev sahibi toplumu, muhafazakar, milli değerlere bağlı, kurallara uymayanı yadırgayan, yabancıyı çabucak kabullenmeyen ya da kabullenmesinin çoğunlukla ortak milli ve dini değerlere sahip olmakla ilgili olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Bunların Bourdieu'nun ifadesiyle göçmenin yerli halka ilişkin doxaları olduğu da söylenebilir.

Araştırma sahasından elde edilen verilere bakıldığında göçmenin uyguladığı taktiklerin asıl amacı, yerli halkla arasında yabancı oluşunun getirdiği kültürel, dilsel, toplumsal farklılıkları azaltmak ya da azaltıyor gibi görünmektir. Azaltıyor gibi görünme ifadesi göçmenin durumunu özetlemektedir. Zira azaltmak ancak dört başı mamur bir entegrasyon süreci ile olabilecekken Türkiye, göçmenlerin ülkedeki geleceğine ilişkin

henüz belirli olmayan politikası ile göçmeni, “gibi görünmeye” itmiştir. Üçüncü bir ülkeye göç etmek isteyen ya da Türkiye’de vatandaş olma peşinde koşan göçmen, bu arada geçen sürede ev sahibi ülkede gündelik yaşamını sürdürmeye devam etmektedir. En sonda söylenmesi gerekeni en başta söyleyerek bundan sonra yazılacak olanların temel çerçevesini kurgulamak adına önemlidir. Göçmeni, bulgulara ortaya çıkan taktikleri kullanmaya iten şey bu belirsizliktir. Göçmenin geleceğinin belirsizliğinin yarattığı arada kalma duygusu onu, taktiksel çözümlere itmiştir.

Katılımcı göçmenlerin kullandığı bu taktikleri göçmenin amacına göre sınıflandırmak mümkündür. Model Alma ve Ayrışma kategorilerindeki taktikler ile göçmen, kendi özgürlüğünü örtmeye ve yerli halkla benzeşmeye çalışmaktadır. Bu nedenle bu kategorideki taktikleri benzeşim amacıyla yapılan taktikler olarak sınıflandırabiliriz. Makbul Olma, Anonim Kalma kategorileri ise bir benzeşimden çok göçmeni günlük tartışmalardan uzak tutarak ve onu yerli halkla günlük ilişkilerinde makbul, zararsız ve hatta “bizden” (yerli halktan) görünmesini sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Kendini Koruma ve Sosyo-Ekonomik Sermayeye Güven kategorileri ise göçmenin ev sahibi toplumda Simmel’in deyişiyle kendi özgürlüğünü koruyarak varolmasını kolaylaştırma amacıyla uygulanan taktiklerdir. De Certeau’cu bakış açısıyla stratejileri uygulayan iktidar ya da egemenlerdir (bu araştırma için bu egemenler taktiklerin kullanılacağı baskın kültürü ve değerleri oluşturan ev sahibi toplumun kendisidir). Göçmenler taktikleri kullanarak egemenlere karşı onların kendi araçları ile hareket eder ve bazen o stratejileri manipüle ederek, bazen onlara tam itaat eder gibi görünerek stratejileri alt etmeye çalışmaktadırlar. Collyer bu durumu taktiklerin “hızlı ve fırsatçı” eylemler olduğunu söyleyerek ifade etmektedir (Collyer, 2012: 521). Bu açıdan bakıldığında taktiklerin bütüncül, tutarlı ve her koşulda anlamlı olduğunu söylemek güçtür. Farklı zamanlarda farklı taktiklere başvuran katılımcı göçmenler farklı zamanlarda edindiği deneyimlerden zihinlerinde oluşturdukları yerli halk şemasına uygun hareket etmektedir.

Göçmenlerin ev sahibi toplumda sosyo-kültürel bütünleşme sürecinde iki seçeneği vardır. Tamamen kendi özgül kültürünü, yaşam biçimini, dilini egemen toplumsal yapıya meydan okuyucu bir biçimde, hiçbir müdahaleden etkilenmeden sürdürmesi zorlu da olsa bir seçenek olabileceği gibi her durumda egemenin dili ile konuşmak, baskın kültürü tüm yönleri ile kabul etmek de göçmenin önünde bir diğer seçenek olarak bulunmaktadır. Ancak göçmen ne kendi farklılıklarını tüm yönleri ile

savunabilecek kadar cesur, ne de hakim kültürel yapı içerisinde tamamen asimile olacak kadar gönüllüdür. Göçmen üçüncü bir yol benimsemektedir; olabildiğince kendi kalarak olabildiğince değilmiş gibi görünmek. İlk bakışta karmaşık ve tutarsız görülen bu ifade De Certeau'cu taktiğe işaret etmektedir. Egemenlik altındaki zayıfların yalnızca bir tüketim durumunda olmadığını aynı zamanda alternatif bir egemenlik ürettiğini yani zayıfın direniş göstererek esasen egemenin stratejilerine uyuyor gibi görünürken kendisi için bir alan açtığını söyleyen de Certeau'ya göre bu tüketim aslında kendilerine sunulan egemen dilin yeniden yorumlanmasıdır (Deniz & Kentel, 2016: 752).

Göçmen, ev sahibi toplum ile ilişkisinde böyle bir yorumlamayı egemenin kendi araçlarıyla yapmaktadır. Örneğin katılımcı göçmen yerli halkın bayrağını, değerlerini, sistemlerini, algılarını onlara karşı kendini korumanın bir yolu olarak uygulamıştır. Yerli halk gibi görünmeye çalışan göçmenler, yabancılıklarını olabildiğince az hissetmeye ve hissettirmeye gayret eder. Bulundukları ülkeye ait ve oranın değerlerini kabullendiklerini göstermek ise şüphesiz sembolik değerlerin kullanımından geçer. Türk bayrağı da bahsedilen sembolik değerlerden biridir.

Taktik ve strateji kullanarak kendi çıkarlarını korumak için hareket eden ve bunu yaparken de zaman zaman yerli halkı manipüle eden göçmenlerin kendi içlerinde örgütlenme davranışları sınırlıdır. Dayanışma/öğüt davranışları aile içinde ya da arkadaşlar arasında gerçekleşirken daha büyük bir grubun parçası olmayı tercih etmedikleri görülmüştür. Ev sahibi devlette kendi varlıklarını riske eden her şeyden kaçınmaya çalışan göçmenler, zaman zaman kendileri dışında olanlara da kendini ayırıştırarak bakmaktadırlar. Kendileri dışında kalan grupları yerli halkın ifadesiyle eleştiren, onları haklı bulan, tepkileri meşru gören söylemlerin bir nedeni burada bahsedilen kendini ayırıştırma iken diğer nedeni sorunlara ilgisiz davranarak o sorunlar yokmuş gibi davranmaktır. Bu göçmenler kendini her şeyin dışında görerek, ilgisi olmadığında olayların kendisine bulaşmayacağını düşünmektedir ve halbuki başlı başına göçmen olmasından kaynaklanan sorunlar karşısında kendisini dışsallaştırmaktadır. Bir kişinin kendini istemeyen, beğenmeyen hatta zaman zaman aşağılayan kimsenin gözünden değerlendirmesi ve bu tepkileri meşru bulması her ne kadar patolojik bir durum gibi görülse de bu davranış biçimi aynı zamanda göçmen için makbul görünmesinin yollarından biri olarak ortaya çıkmaktadır.

Makbul olma/görünme davranışları esasen kendisinin istenmediğinin farkında olma durumunun bir sonucudur. Ev sahibi toplumda zaman zaman kendilerine yönelen

tepkilerin farkında olan göçmen, bu tepkileri azaltmanın bir yolu olarak makbul görünme taktiklerini uygulamayı tercih etmiştir. Yerli halktan daha çok ve daha ucuza çalışmak, tarihsel geçmişi ya da etnik benzerliği kullanmak, kendisine kötü davrandığında tabiri caizse öteki yanağını çevirmek, göçmenin gündelik yaşamını idame ettirebilmesinin olmazsa olmaz bir taktiği olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeler sırasında göçmenlerin sıklıkla müslüman olduklarını vurgulaması ve Türkiye’yi müslüman bir ülke olduğu için tercih ettiklerini söylemesi de bahsi geçen taktikler arasında yer almaktadır. Göçmenin içinde yaşadığı toplumu tanınması, kendisinden beklenildiğine inandığı davranışları sergilemesi, onun bağımsız kimlik geliştirmesi ve sağlıklı toplumsallaşmasının önünde engel olmaktadır. Göçmenin içinde yaşadığı toplumun değerlerinin farkında olması toplumsallaşma sürecini kolaylaştıran bir etken olmasına rağmen, yerli halkla ilişkilerinde sadece kendisinden beklenildiğini düşündüğü şekilde, karşı tarafın sempatik bulacağı davranışlar geliştirmesi ise ev sahibi toplumla göçmen arasındaki ilişkiyi sahteletirmekte ve kendi gibi davranmadığı için gerçek anlamda bütünleşmenin önüne geçmektedir. Görüşmeler sırasında ev sahibine, patronuna, komşusuna karşı susan ve iyilikle davranarak beğeni kazanmak isteyen göçmen aynı davranışı menşe ülkede geliştirmemesi, farklı tepkiler verdiğini söylemesi bu tespiti doğrulamaktadır.

Anadili, etnik kimliği, dini inancı, yerel kıyafetleri göçmenin gizlemeye çalıştığı farklılıklarıdır. Kendi kimliğinin ayırt edici unsurlarını silikleştirmeye, görünmez kılmaya çalışan göçmenler kendilerini bu farklılıkların bir temsili olma konusunda özgür hissetmemektedirler. Başarılı entegrasyonun ölçütlerinden biri, göçmenin kimliğini ifade ederek egemen toplumsal yapıya katkı sağlamasıdır. Ancak araştırma bulguları Türkçe konuşan bir göçmenin bile konuşmasından yabancılığı anlaşılacaksa kamusal alanlarda konuşmamayı tercih ettiğini göstermektedir. Zira “evine dön, ne zaman döneceksin” gibi sorulara hiç muhatap olmamanın yolu anonim kalma taktiklerini uygulamak, soruları geçiştirmek, yalan söylemektir. Göçmenin alışveriş için gittiği markette bir ürünün fiyatını sormaya çekinmesi uç bir örnek gibi görünse de özellikle uluslararası koruma statüsü altındaki göçmenler arasında karşılaşılan bir durumdur. Gündelik yaşamın tüm tarafların karşılaşmalarını kaçınılmaz kılan akışı düşünüldüğünde hakim toplumsal yapının ötekisi olan göçmenler, yaşamlarını görünmezlik pelerini altında sürdürmeye çalışmaktadır. Model Alma taktiklerinde olduğu gibi göçmen, egemen toplumun değerlerini ondan daha çok sahiplenmektedir. Ancak göçmenin bütünleşme sürecinde

kendi kimliğini ifade edecek kadar kendini güvende hissetmesi ile bu taktik yerini hakim toplumsal değerlere aidiyete bırakacaktır.

Saha araştırması sırasında göçmenin gösterdiği taktiklerin birçoğunun yerli halktan gelen/gelmesi muhtemel tepkilerle şekillendiği görülmüşken, kendini koruma duygusu ile makbul olma taktiklerinin çeliştiği durumlar da gözlenmiştir. Türkiye’de ikinci eş ile evliliğin kanunlara aykırı olduğunu bilen Iraklı göçmen katılımcı, bunun yasal olmadığı hatırlatıldığında “kimse karışamaz benim inancım izin veriyor” şeklinde tepki verirken, kamusal alanlarda yakınları ile anadilinde konuşmaktan ev sahibi topluma saygısızlık olacağını düşündüğünü ifade ederek kaçınmaktadır. Buradan hareketle göçmenlerin yerli halktan alacağı tepkileri umursamayarak yasalara aykırı olsa bile istedikleri şekilde davrandığı ve taktiklerin temel belirleyicisinin egemenlere itaat etmek değil, ediyor gibi görünmek olduğu ifade edilebilir. Göçmen, kendisi için taviz verilebilir alanlarda taklitler yoluyla taviz veriyor gibi görünürken, çok eşlilik gibi yasaların esnetilemeyeceği alanlarda açık direniş göstermektedir.

Göçmenin sahip olduğu sermaye biçimleri de bu direniş biçimlerinin üretilmesinde kolaylaştırıcı rol oynamakta ve taktiklerin kullanımını çeşitlendirmektedir. Ekonomik sermayesi güçlü olan göçmen daha özgür davranabilmekte, diğer göçmenlere kıyasla kimliğini saklama ihtiyacı hissetmemektedir. Kamusal alanlarda kimliğini saklama taktığının yerini yüksek sesle “ben uzaydan gelmedim ya, köklerim var” diyecek özgüveni sağlamaktadır. Göçmen ekonomik sermayenin getirdiği avantajları kamusal alanda aldığı tepkilerin etkisini azaltmak ve kendine alan açmak için kullanmaktadır (İncetahacı, 2020: 211). Göçmenin nitelikleri ve sermayesi ayrışma taktığını de beslemektedir. Eğitimi, geliş biçimi, sosyo-kültürel sermayesine güven duygusu ile diğer “eğitimsiz, belgesiz, işsiz, dil bilmeyen göçmenler”den (bu ifadeler görüşmeler sırasında katılımcıların kendileri dışındaki göçmenleri tanımlamalarından derlenmiştir, araştırmacıya ait değildir.) ayrışmasını sağlamıştır.

Görüşmeler sırasında sıklıkla görülen bir taktik biçimi, göçmenin egemenlerin değerlerini kendilerine karşı nasıl kullandıklarını göstermek açısından önemlidir. Ev sahibi toplumun duyarlılıkları, manevi ve milli değerleri taktikler yoluyla göçmenler tarafından kişisel avantaja dönüştürülür ve manipüle edilir. Bu sayede göçmenlerin şu an için “ne kadar süreceği belirsiz bir durumda ev sahibi toplumu idare etmek” olarak tanımlanabilecek stratejileri uyguladıkları ve bunu hayatta kalmaya çalışması için en iyi seçenek olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Hakim toplumsal yapı içinde göçmenler

onların değerlerini kullanarak kendilerine bir alan açarlar. Bu durum aynı zamanda bir direniş biçimi örneğidir. Direniş, tarihsel anlamlarına bakılarak, devrimci ideolojiler, ani şiddet patlamaları ile ilişkilendirmek yerine üretken, çoğul, akıcı ve daha da önemlisi gündelik yaşama entegre olabilen, birçok yüzü olabilen bir fenomen olarak anlaşılır (Baaz vd., 2016: 138). Göçmen taktiklerinin bir direniş biçimi olarak okunması, onların ezilen, biat eden, edilgen bir yapı olarak değil; eyleyen, tercihte bulunan, dönüştürücü etkisi olan bir özne olarak anlamamızı sağlar. Buradan hareketle bu araştırmanın, göçmen ve ev sahibi arasındaki ilişkiyi mazlum-zalim, itaatkar olan-biat eden gibi basit dikotomilerden daha çok her iki taraf arasında gerçekleşen karşılıklı ilişki temelinde tanımlamayı amaçladığı vurgulanmalıdır.

Tüm bunlarla birlikte göçmenlerin taktiklerinden oluşturulan tema ve kategoriler, göçmen açısından alternatif bir entegrasyonun olduğunu göstermektedir. Bu alternatif entegrasyon biçiminin tanımlanmasından hemen önce taktiklerin gerçekleştiği alanın, gündelik yaşamın, daha doğrusu disipline edici toplumsal yapının hakim olduğu gündelik yaşam içerisinde gerçekleştiği tekrar vurgulanmalıdır. Gündelik yaşam, rutinlerin gerçekleştiği temel yaşam ihtiyaçlarının kendisinde karşılandığı, temel düzeyde ilişkilerin devam etmek zorunda olduğu bir durumdur; “gündelik yaşam tek yön nedir bilmez; ‘u dönüşü’ yasaklarının hem var hem yok olduğu, tersten girmelerin de gayet güzel kanıksandığı bir dörtyoldur.” (Ünsaldı, 2019: 13). Gündelik yaşamın karmaşıklığı onun bütün mümkünlerin içinde barınmasına neden olmaktadır. Göçmenin taktiklerinin zaman zaman bilinçsiz, ani, hesaplı olmadan ortaya çıkmasının nedeni bu karmaşadır. Bu hesapsızlık ve anilik; taktiklerin, her an farklı pozisyonlarda farklı tavırlar olarak ortaya çıkmasını da sağlamaktadır. Kendisinin yabancı, ötekisi olduğu, farklılıklarını saklamak zorunda olduğu bir toplumsal yapıda göçmen, taktiklere ve oyunlara başvurarak yeni bir toplumsallık, alternatif bir bütünleşme gerçekleştirmektedir.

Göçmenin kendi yol haritasını kendisinin belirlediği alternatif bütünleşme süreci, yeni bir entegrasyon biçiminin varlığını göstermektedir. Entegrasyonun bu yeni biçimi bu araştırmada reaksiyonel (tepkisel) entegrasyon olarak kavramsallaştırılmakta ve tanımlanmaktadır. “Tepki, tepkime, yanıt” (TDK, 2023) anlamlarına gelen reaksiyon ifadesi etki-tepki, neden sonuç ilişkisini ifade etmektedir. Reaksiyonel entegrasyon kavramsallaştırması, göçmen ile ev sahibi toplum arasındaki ilişkide ev sahibi toplumun göçmenleri disipline edici söylemlerle hizaya çekme çabasına göçmenlerin uzun vadede bir niyet içermeyen, günü kurtarmayı amaçlayan yanıtını kapsamaktadır. Yerli halkın

“bize benzemiyorlar, kültürleri farklı, dilleri farklı, çok gürültü yapıyorlar, Türkçe bilmiyorlar” şeklindeki tepkilerine karşılık göçmenler gerektiği yerde gerektiği şekilde taktiksel davranarak cevap vermektedir. Bu durum ise yeni bir entegrasyon biçimini ortaya çıkarmaktadır: Reaksiyonel (tepkisel) entegrasyon. İlgili literatür incelendiğinde bütünleşme süreçlerinin ev sahibi-göçmen arasındaki ikili ilişki ile belirlenen bir süreç olarak ifade edildiği görülmektedir. Ancak bütünleşme sürecinin adı her ne olursa olsun (entegrasyon, asimilasyon, çokkültürlülük, uyum) sürecin yönetildiği bir merkez ve sürece hakim bir politika bulunmaktadır. Reaksiyonel entegrasyon olarak tanımladığımız bu entegrasyon biçiminde diğer bütünleşme seçeneklerinde olduğu gibi ne sürecin yönetildiği bir merkez ne de belirli bir politika vardır. Göçmen bireylerin her biri ayrı ayrı oluşturduğu deneyimlerle bu süreç ilerlemektedir. Türkiye’nin entegrasyon politikasının olmayışının göçmenin entegrasyon sürecini belirsizleştirdiği yukarıda ifade edilmişti. Bununla birlikte göçmenin reaksiyonel entegrasyon süreci de aynı belirsizliği barındırmaktadır. Bulgularda bahsi geçen taktikleri uygularken, göçmenin geleceğe yönelik tek niyeti geri gönderilmemektir. Taktik ve oyunları sürdürmesinin bunun dışında bir faydası yoktur. Bu sayede göçmenler için gündelik yaşamda ev sahibi toplumla ilişki kurması kolaylaşmaktadır.

Göçmen açısından sosyal entegrasyonun önemli bir aracı olan taktiklere dayalı reaksiyonel (tepkisel) entegrasyonun özellikleri değişken, duruma özgü, çoğu zaman bilinçli, taktiksel, tepkisel ve güvencesiz olmasıdır. Reaksiyonel entegrasyon süreci düzeni değiştirme, hakim toplumsal yapıyı alt üst etme amacı taşımaz. Bilakis bu, hakim toplumsal yapının kabullerine, inanışlarına, değerlerine uygun hareket ediyor gibi görünerek kendi düzenini yaratmalarının tek yoludur. De Certeau bu durumu; “gerçek düzen, çabucak değişeceği yanılsamasına kapılmadan, ‘halkın’, kendi özel amaçlarına uygun olarak manipüle ettiği taktiklerin düzenidir.” (De Certeau, 2009: 100) şeklinde ifade etmektedir. Bu nedenle göçmenlerin taktikleri uygulamadaki amacının düzeni değiştirmek olmamakla birlikte, ancak o düzeni kendileri için yaşanabilir bir biçime dönüştürmek olduğunu söyleyebiliriz.

Reaksiyonel entegrasyonun amacı, göçmenin yerli halkla ilişkisinin bozulmasını önlemek, onu tehlikelerden, huzur bozucu gündelik tartışmalardan korumak gibi amaçları olsa da esasen tek bir temel nedene dayanmaktadır. Kendi kimliği ve özgüllükleri ile var olamayan, varlığı tartışmalı, hukuki güvencesi olmayan göçmeni korunaklı alanı olan evi, ailesi ve kendi grup üyeleri dışında gireceği her türlü anlık ya da uzun süreli ilişkide kendi

güvencesizliğini azaltmaya çalışmaktır. Ev sahibi ülkede bulunuşu kendi açısından kırılğan olan göçmenler için bu durumla baş etmenin daha az hasarlı ikinci bir yolu yoktur. Gizlenebildiği yerde gizlenen, umursamama şansı olduğu yerde bu taktikleri kullanan göçmen, cevap vermek zorunda kaldığı, kaçamadığı yerlerde çareyi ev sahibi ülkenin değerlerini kullanmakta ve reaksiyonel entegrasyon yolu ile kalıcı olmasa da egemen ile olan ilişkisini dönüştürmeye, kendisi aleyhine kullanılabilecek her unsuru titizlikle elimine etmeye çalışır. Elimine etmenin yollarından biri bazen anadilini hiç kullanmamak bazen de özel hastaneye gitmektir. Göçmenler taktiklerin kullanımı yoluyla içinde bulundukları egemen toplumla olan ilişki biçimini aynı zamanda eşit bir ilişkiye dönüştürmeye çalışır. Ev sahibi toplumla göçmenin ilişkisi hiyerarşik bir ilişki biçimidir. Bulgularda ifade edilen Kurallara Uyma ve Model Alma kategorilerinin bu tespiti doğruladığı görülmektedir. Ev sahibi toplumsal yapı ile karşılıklı ilişkilerin hiyerarşik boyutlarının ortaya çıktığı durumlarda taktikler aracılığıyla göçmen, ilişkiyi kendilerinin dezavantajlı durumlarını azaltmak için kullanmaktadır.

Ev sahibi toplumla ilişkilerinde kendini güvensiz ve yabancı hisseden göçmenin kendi tecrübesi, zekası ve ait olduğu toplumsal grubundan aldığı dayanışmacı rehberliklerle ürettiği taktikler, reaksiyonel (tepkisel) entegrasyon sürecinin birer parçasıdır. Göçmenin, düzeni kendi lehine olacak şekilde sürdürmesini temin eden reaksiyonel entegrasyonun ortaya çıkmasını sağlayan nedenlerden biri, ev sahibi toplumun sosyal entegrasyon sürecinde eksikliklerinin olması iken, bir diğeri de göçmenin bu eksiklikten faydalanarak, kendi kişisel yetenekleri ile bu eksikliği kendi lehine dönüştürme becerisidir. Yaşamını sürdürdüğü, yerli halkla ilişki kurduğu alanlarda ev sahibi toplumun hassas noktalarını fark eden ve bunu kendi lehine kullanmayı başaran göçmen için bu bir başarı öyküsüdür. De Certeau, düzenbazlık yapmanın argo tabir ile dolap çevirmenin yani kendi işini kendi istediği gibi yürütmenin zayıfın gündelik yaşamda kullanabileceği yollardan bazıları (De Certeau, 2009: 44) olduğunu vurgulamaktadır. Yerli halkın değerlerini onlardan daha fazla sahiplenmek, kurallara uyma konusunda aşırı özen, kendini ev sahibi toplumun bakış açısıyla değerlendirip onları haklılaştıran söylemler geliştirmenin de bu yollardan bazıları olduğu bulgulardan anlaşılmaktadır.

Reaksiyonel entegrasyon sürecinin hem göçmen açısından hem de ev sahibi toplum açısından bazı riskleri bulunmaktadır. Ev sahibi toplum açısından Taktiklere dayalı reaksiyonel entegrasyonun kalıcılılaşmasının göçmenin ev sahibi toplumla

sorunlarına geçici, taktiksel çözümler bulması ve aidiyet duygusunun yoksunluğu “içe kapanma ve kendi sahip olduklarını da şiddetle savunur hale gelme, ‘ötekine’ karşı sürekli tetikte olma” (Sözer, 2019: 423) tehlikesini barındırmaktadır. Zira kalıcı sosyal bağlar kuramamak, kendini savunma ve kaynaklarını dış tehditlere karşı korumacı bir refleksle karşılık vermeye neden olabilmektedir (Baumeister & Leary, 1995: 499). Entegrasyon sürecinin ve göçmenin geleceğinin belirsizliğinin yarattığı aidiyet sorunları da bu tehlikelerden bir diğeridir. Model Alma, Ayrışma, Makbul olma kategorilerindeki araştırma bulguları göçmenin yerli halkla ilişkisinin suni, geçici ve fayda esasına dayanan eylemlerden oluştuğunu göstermektedir. İlişkinin suni ve geçici olması entegrasyonun önemli araçlarından biri olan aidiyet, bağlılık, sadakat, dayanışma ve yakınlık duygularını (Pollini, 2005: 500–501) zedelemekte ve göçmenin ev sahibi toplumla istikrarlı sosyal bağlar geliştirmesi olanağını azaltmaktadır. Ev sahibi toplum için bir diğer tehlike ise taktiksel bütünleşme biçiminin kalıcılığı, gerçek ve sağlıklı bir entegrasyonun önüne geçme tehlikesidir. Reaksiyonel entegrasyon sürecinin göçmen açısından tehlikeleri ise göçmenin ev sahibi topluma kendini ait hissedememesi, anadilini unutması, geleceğin belirsizliği tehlikesi ile yerleşik olamama duygusu ve iş gücü piyasasında güvencesiz çalışmanın kalıcılığı ve bunların normal görülmesi olarak sıralanabilir. Zira gündelik yaşamda bireyler içerisinde bulundukları durumu ayrıntılı biçimde düşünmedikleri için yerleşik egemenlik ilişkilerini de kolaylıkla benimserler ve normalleştirirler (Durukan, 2020: 121–122). Ayrıca taktiksel ilişki, göçmenin yerli halkın tavrına göre kolayca pozisyon almasını kolaylaştırmakla birlikte doğallaştırmakta ve bu durum göçmenin ev sahibi toplum içinde eşit bir aktör olarak ortak gelecek düşlemesinin, ortak idealler kurgulamasının önüne geçerek hiyerarşik ilişki biçimini kalıcılaştırabilecektir.

Çalışmanın yürütüldüğü Afyonkarahisar kentinin sosyo-kültürel yapısı da göçmenlerin yerli halkla olan kültürel farklılıklarının entegrasyon sürecini etkilediği ve bu farklılığın mesafesinin yukarıda bahsedilen hiyerarşik ilişkilerin oluşmasında etkili olduğunu göstermektedir. Afyonkarahisar halkının, kente yerleşen göçmen gruplar ile benzeşen en önemli bağı dinsel inançların ortaklığından gelen bağlardır. Bunun dışında şehrin etnik, kültürel, dilsel özellikleri şehirde yaşayan göçmenlerin çok büyük kısmından farklılaşmaktadır. Bu farklılıklar şehirde yaşayan bazı göçmenlerde arada kalmışlık duygusuna neden olmaktadır. Kendisini ev sahibi topluma ait hissedenden ve onunla bağ kurmaya başlayan göçmen aynı zamanda “ev sahibi toplumda istenmeme/kabullenmeme” duygusu arasında kalmıştır. Çoğunlukla gündelik siyasi söylemlerin yarattığı bu durumun

sonuçları araştırma katılımcılarının kullandığı taktiklerde belirginleşmektedir. Ev sahibi toplumda istenmediğini düşünen göçmenlerin bir kısmı, kabul edilme kaygısı ile kendisini yerli halka “beğendirmek” zorunda hissederek, ev sahibi değerlerin yanında konumlanmaya zorladığı görülmektedir. Göçmenlerin diğer bir kısmı ise varlığını kamusal alanlardan gizleme yolunu tutmuştur. Saha çalışması sırasında yapılan gözlemlerden bazıları bu gizlenmenin ve kendini yerli halk karşısında öteki ve hiyerarşik olarak konumlandırmanın çocuklarda bile nasıl içselleştirildiğine tanıklık edilmiştir. Parkta salıncakta sallanan göçmen çocuğun yerli bir çocuk geldiğinde salıncaktan kalkarak yerini ona vermek istemesi, evde doğum günü kutlayacak ailenin komşulardan izin istemesi bu örneklerden bazılarıdır. Bu örnekler aynı zamanda göçmenlerin ev sahibi toplumla bütünleşmesinin gündelik siyasi konumlanışlardan, hesaplaşmalardan, hiyerarşik ilişki biçimlerinden kurtarılmasının ve göçmenin ait olduğu statünün önemini göstermektedir. Statülerin kırılganlığı ve geçiciliği o statüdeki göçmenlerin varlığının/geleceğinin kırılganlaşması anlamına gelmektedir. Göçmenin statüsü aynı zamanda gelecek planlaması ve toplumsal bütünleşme adına da önemlidir.

Göçmenin taktiksel bütünleşmesi onun kimliği ile bütünleşmesinin de önüne geçmektedir. Bireyin katıldığı veya üyesi olduğu toplumsal ilişkiler ağında sahip olduğu kimlik, onu bir toplumsal özne olarak şekillendirici (Karakaş, 2020: 97) unsur haline getirmektedir. Yeniden toplumsallaşmanın gerçekleşeceği ev sahibi toplumda, göçmenin toplumsal bir özne olarak kabul edilmesi, yeni topluma farklılıklar ile katkı sunmasına izin verilmesi, kendi kimliğinin de dahil olduğu bir ilişki biçimi geliştirmesi ile mümkündür. Buraya kadar işyerine, evine ev sahibi ülkenin bayrağını asan, mili bayramlarda tatlı dağıtan, dolmuşta dilini konuşmaktan çekinerek susmayı tercih eden göçmenler için egemen toplumsal yapıya meydan okuyucu biçimde kendi değerlerini savunmanın bir seçenek olarak görülmediği açıktır. “Bir toplumsal grubun kimliğini oluşturabilmesi için öncelikle kendini diğer gruplardan ayırıştırması ve diğer toplumsal gruplardan da özgün, başlı başına farklı bir grup olarak kabul edilmesi gereklidir.” (Süverdem & Ertek, 2020: 192). Bu nedenle göçmenin kimliğini oluşturan dilini, yaşam tarzını, giyim kuşam biçimlerini bütünü içinde farklı bir değer olarak sunamaması göçmenin entegrasyon sürecini zayıflattığı ifade edilebilir. Bireyin sahip olduğu tüm kimliksel farklılıklara rağmen benliğinde var olan toplum içinde kendine yer edinme isteği, bireyle toplum arasındaki kolektif bağı da güçlendirir (Karakeçeli, 2015: 4). Bu nedenle entegrasyon sürecinde göçmenin farklılıklarının kabul edildiği bir bütünleşme

sürecinin kurgulanması sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmesinin, ev sahibi toplumla ve devletle bağ kurmasının sağlayıcılarından birisi olacaktır.

Reaksiyonel entegrasyon, geçici ve değişken taktikler üzerinden kurgulanmış olsa da tamamıyla sahte (fake) bir bütünleşme olarak düşünülmemelidir. Göçmen, ev sahibi toplumun değerlerini, dilini, toplumsal hassasiyetlerini bilinçli şekilde öğrenmeye çalışmakta ancak bunları kendi çıkarları için kullanmaktadır. Her ne kadar pragmatist bir davranış olarak görülse de bu durum, göçmenin egemen toplumsal yapının sosyo-kültürel değerleri ile tanışmasına yardımcı olmaktadır. Hatta bu sürecin uzaması göçmenin gösterdiği reaksiyonları zamanla içselleştirme ve rutin davranışa dönüştürmesi riskini arttırmaktadır. Burada tepkisel entegrasyonun yerli halkı kandırmak için mi yoksa karşılıklı ilişkide göçmenin kendisine yönelecek muhtemel sorunların önüne geçebilmek için mi bu taktiklere başvurduğunun ayırdının yapılması gerekmektedir. Bulgulardan anlaşılacağı üzere göçmen taktiklere kendini korumak, sorun yaşamamak, temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve güvenli şekilde yaşayabilmek için başvurmaktadır. Yerli halktan faydalanmak, onlardan maddi kazanç elde etmek gibi amaçları olduğunu söylemek güçtür.

Bu araştırmanın amaçlarından biri de göçmenin statülerinin entegrasyon sürecine etkisinin incelenmesidir. Bulgulara bakıldığında ortaya çıkan tablo U. K. altındaki göçmenlerin daha çok taktik uyguladığı anlaşılmaktadır. U.K. statüsündeki göçmenler kendilerini G. K. altındaki Suriyelilere göre daha güvensiz hissederek daha fazla reaksiyon göstermişlerdir. Bu durum aynı zamanda 2011 yılında iç savaştan kaçarak gelen Suriyelilerin kendilerini daha güvende hissettikleri anlamına gelmektedir. Suriyeli göçmenlerin kitlesel olarak göç etmesi ve ev sahibi devlet ve toplum tarafından ensar-muhacir ilişkisi çerçevesinde davranılması bu duruma katkı sağlamaktadır. Ensar muhacir söylemi, göçmenler açısından ev sahibi topluma gizli bir vazife yüklemektedir. Zira hem dini hem de kültürel karşılığı olan bu söylem ile Suriyeli göçmenlere misafir oldukları ima edilmekle birlikte misafirin kovulmayacağı da ifade edilmiş olur. Suriyelilerin uzun yıllardır Türkiye’de yaşamakta oluşları da kendilerini daha güvende hissetmelerinin bir diğer nedenidir. Suriye’den ilk gelenler Türkiye’de 13. yılındadırlar. Bu süreçte evlenmek, çocuk yapmak, iş kurmak, mülk edinmek gibi eylemlerde bulunmaları, onların kalıcılık ve ev sahibi ülke ile bağ kurma duygusunu arttırmıştır. Suriyelilerin, U.K. altındaki göçmenlere nazaran daha az taktik uygulamasına neden olan bir başka unsur ise ülkede en büyük göçmen nüfusu oluşturmalarıdır. Bu sayısal üstünlük, diğer göçmen

gruplara nazaran onların geri gönderilme ihtimallerini düşürdüğü gibi, ait oldukları grubun sayısal olarak çoğunlukta olması kendi kimliklerini ve değerlerini ifade etme konusunda daha güvende hissetmelerini sağlamaktadır. Ancak U.K. altındaki göçmenlere bakıldığında burada sayılan unsurların tümü bakımından daha dezavantajlı durumda oldukları ifade edilebilir. U.K. altındaki göçmenler G.K. altındaki Suriyeliler gibi tek bir etnik topluluktan oluşmamaktadır. Irak, İran, Somali, Azerbaycan gibi ülkelere vatandaşların yer aldığı bu gruptaki göçmenlerin sayıları değişmekte ve bu da azınlık olma duygusunu arttırmaktadır. Sayıları gibi geliş süreleri de farklılaşmaktadır. Tüm bunlar göçmenin kalıcılık ve yerli halkla bağ kurma durumunu etkilemekte geçici koruma altındaki Suriyelilerin aslında daha kalıcı olduklarını düşündüklerini göstermektedir.

Siyasal, toplumsal ve kültürel açılardan bir sorun olan göç ve göçle ilişkili olarak göçmenin ev sahibi toplumda entegrasyon problemi farklı kurum ve kuruluşlara birçok açıdan ödevler yüklemektedir. Türkiye’de halihazırda var olan göçmen stoğu ve yakalanan düzensiz göçmenler düşünüldüğünde ülkenin göçmenler için transit ya da hedef ülke olarak cazibesinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak bununla birlikte ortada olan bir diğer gerçek ise Türkiye’nin göçmen ev sahipliği açısından doyum noktasına geldiği ve toplumsal huzur, ekonomi, eğitim, işsizlik gibi konularda hassas dengelerin gözetilmesi gereken bir süreçte olduğudur.

Küresel savaşlar, iklim değişikliğinden kaynaklı kuraklık ve kıtlık, bölgesel istikrarsızlıklar ve yoksulluk göçün artmasına neden olan etkenler iken Batı ülkelerinin göçmenlere karşı sıkı güvenlikçi, çoğunlukla insan haklarına aykırı tedbirleri ise göçmenin belirli ülkelere yönelmesine neden olmaktadır. Avrupa’da gittikçe sıkılaştan göç politikaları nedeni ile de Türkiye’de üçüncü bir ülkeye gitmek için bekleyen göçmenin hedef ülkeye göçü yavaşlamaktadır. Göçmenin başka bir ülkeye gidişini yavaşlatan diğer bir neden de 2013 yılında Avrupa Birliği ile imzalanan geri kabul anlaşmasıdır ve bu anlaşma ülkedeki göçmen stoğunu arttıran unsurlardan biridir (Duman, 2019: 59–60). Tüm bunlar Türkiye’nin göç politikasını etkilemekte ve son dönemlerde düzensiz göç hareketlerine karşı sıkı tedbirler almasına neden olmaktadır. Bu nedenle sınır güvenliği, düzensiz göçün engellenmesi göç politikalarını belirleyen ilk etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye’nin göç ve göçmen konusunda karşı karşıya kaldığı ilk sorun düzensiz göç hareketini sınırlamak ve kontrol etmek iken; ikinci sorun ise ülkede bulunan ve çok büyük kısmı uzun yıllardır burada olan göçmenlerin entegrasyon problemidir. Buradan

hareketle göçmen entegrasyonu konusunda politika yapıcılara bir katkı sağlamak, araştırmanın çıktılarını kritik hale getirmektedir. Türkiye'nin uyum politikasının, göçmenin ev sahibi toplumda hayata tutunmasına katkısının büyük ve önemli olduğunu kabul ederek, bu sürecin ev sahibi toplum ile göçmenin bütünleşmesini sağlaması konusunda yetersiz kaldığının da ifade edilmesi gereklidir. Çok faktörlü, karmaşık ve uzun vadeli bir program olan bütünleşme sürecinin nasıl yönetileceğine ilişkin her ev sahibi devlet gibi Türkiye'nin önünde de birkaç seçenek bulunmaktadır. Bu araştırma bu konuda bir yol önermekten daha ziyade bütünleşme sürecini etkileyen faktörleri belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle araştırmamızın katkısı bütünleşme sürecinin çerçevesini belirlemekle sınırlıdır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara bakıldığında göçmenin bütünleşme sürecinde kendine bir yol seçtiği ve bunu sürdürdüğü açıktır. Göçmen entegrasyonunun gündelik yaşamın doğasında ve değişkenliğinde taktiksel olarak devam etmesinin tehlikeleri yukarıda sıralandı. Bu tehlikelerin önüne geçebilmek için politika yapıcılarının üzerine düşen görevler göçmenin kimliğini özgür ve yerli halkla eşit biçimde ifade edebileceği, ülkenin geleceğine katkı sağlayabileceği bir bütünleşme sürecinin önünü açması, uyum programının sağladığı yapısal entegrasyon politikalarının, sosyal entegrasyon ile desteklenmesi gerektiğini göstermektedir. Sosyal entegrasyon süreci, göçmenin gündelik yaşama güvenli katılımı ve yerli halkla sağlıklı sosyal bağlar kurabilmesi adına önemlidir. Göçmenin yerli halk ve ev sahibi devletle güvenli ilişkiler kuramadığı ve bunun da yerleşiklik duygusunu zayıflattığı sonucundan hareketle göçmenin, yerleşik olma ve güven duygusunun artmasına katkı sağlayacak politikaların hayata geçirilmesinin önemini ortaya koymaktadır. Göçmenin iş yaşamında düşük ücretli ve kayıt dışı çalışmasının önüne geçilmesi, göçmen çocuklarının okullarda eğitim alırken diğer çocuklarla eşit muamele görmesi, resmi kurumlarda göçmenlere yönelik ötekileştirici uygulamalardan kaçınılacak uygulamaların kanunlarla desteklenmesi bu konuda atılması gerekli adımlar arasında sıralanabilir. Zira bu araştırma, göçmenlerin karşı kaşıya kaldığı sorunların aklımıza ilk gelen işsizlik, barınma ve güvenlik sorunları ile sınırlı olmadığını, bunların dışında kimliğini ifade edebilme, ev sahibi toplumda kendi kimliği ile görünür olma sorunlarının da nadir ve tekil örnekler olarak görülmeyeceğini ortaya koymaktadır.

Göçmenin sosyal entegrasyonunu gündelik yaşamda gerçekleştirdiği düşünüldüğünde; gündelik yaşamda yerli halkla göçmenin ilişkilerinin mümkün olduğunca güvenli zeminde kurgulanması tarafların ilişkilerinin kırılganlığını ve

göçmenlerin taktiksel davranışlarını azaltacaktır. Nitekim tüm bu önerilerin gerçekleştirilebilmesi için göçmenin taktiklere başvurmasının temel nedenleri olan geleceğin belirsizliği ve geri gönderilme korkusunun çözüme kavuşturulması ve bu açıdan göçmenin geleceğinin hukuki biçimde tanımlanması gereklidir. Göçmenin kendini güvende hissetmesi, kamu kurumlarında ayrımcılığın ve kayıt dışı çalışmanın azaltılması, vatandaşlık işlemlerinin kolaylaştırılması gibi durumların, göçmenin haklarının hukukla desteklenmesi başarılı entegrasyon için elzem görünmektedir. Ager&Strang (2008; 2010) mültecilerin entegrasyonunu tartıştıkları çalışmalarında belirttikleri Entegrasyonun Belirleyicileri şemasına bakıldığında, entegrasyonun başlangıcı barınma, eğitim, sağlık, iş bulma iken sonuncusu “haklar ve vatandaşlık”tır. Türkiye, entegrasyon sürecine uyum programı ile göçmenin temel yaşam hizmetlerine erişimini sağlayarak başlamıştır ve bu sürecin hukukla desteklenmesi gereklidir. Türkiye’nin coğrafi kısıt nedeni ile göçmenlere mülteci statüsü tanınamaması ve ülkedeki göçmenlerin farklı statülerde tanımlanması da göçmenin haklarını sınırlayan bir başka unsurdur. Göçmenin geleceğini tanımlayacak önemli bir belirleyici olan statüler göçmenin ev sahibi devlette sahip olduğu hakları tanımlayıcı bir çerçeve oluşturması açısından önemlidir.

Bu çalışma ile yeni yapılacak göç ve göçmen araştırmalarına da katkı sağlanması umulmaktadır. Göçmenin entegrasyon deneyimlerine ilişkin yürütülen bu nitel çalışma sonunda elde edilen kategori ve kodlar, göçmen deneyimini merkeze alarak yapılacak yeni çalışmalar için özgün bir kaynak olacaktır. Sonraki araştırmacılar, bu araştırmadan elde edilen sonuçları kod ve kategorileri nicel araştırmalarda kullanılacak bir ölçeğe dönüştürerek bu sayede farklı toplumsallıklar içinde göçmenin ev sahibi toplumun değerlerinin ne kadar tanıdığını ve nasıl baş etme taktikleri geliştirdiğini ölçmek için kullanabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2017). *Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa* (3. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları: Vol. 1. Şişli İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Adıgüzel, Y. (2016a). *Göç sosyolojisi* (no. 108). Kızılay, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Adıgüzel, Y. (2016b). Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu. içinde; *Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeliler: Tespitler ve öneriler*, A. Esen & M. Duman (Eds.), (171–194). İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Vakfı.
- Adler, A. P., Adler, P., & Fontana, A. (2012). *Gündelik Hayatın Sosyolojisi* (B. Balkız, çev.), 27, 115–139. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/593735>
- Ager, A., & Strang, A. (2008). Understanding Integration: A Conceptual Framework. *Journal of Refugee Studies*, 21(2), 166–191. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen016>
- Ahlén, A., & Boräng, F. (2018). Immigration Control in Disguise? Civic Integration Policies and Immigrant Admission. *Nordic Journal of Migration Research*, 8(1), 3. <https://doi.org/10.1515/njmr-2018-0004>
- Akis Kalaylıoğlu, Y. (2016). *Transforming Constraints into Strategies: The Role of Different Forms of Capital in the Status Passage of Documented Iranian Migrants in Ankara, Turkey* (Doktora). METU, Graduate School of Social Sciences, Ankara.
- Alarçin, K. (2019). *Uluslararası Göç Hareketleri'nde Türkiye'nin Konumu; Uluslararası Göç ve İç Göçün Karşılılaşması, Kentsel Gerilim: Şanlıurfa ve Gaziantep Örneği* (Doktora). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Arango, J. (2000). Explaining Migration: A Critical View. *International Social Science Journal*, 52(165), 283–296. <https://doi.org/10.1111/1468-2451.00259>
- Aydın, N. (2018). Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2).
- Baaz, M., Lilja, M., Schulz, M., & Vinthagen, S. (2016). Defining and Analyzing "Resistance": Possible Entrances to the Study of Subversive Practices. *Alternatives: Global, Local, Political*, 41(3), 137–153. <https://www.jstor.org/stable/26386319>
- Baaz, M., Lilja, M., & Vinthagen, S. (2017). *Researching Resistance and Social Change: A Critical Approach to Theory and Practice*. Rowman & Littlefield Publishers.
- Baklacioğlu, N. Ö. (2015). Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göçlerde Sayılar, Koşullar ve Tartışmalar, içinde *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye göçler*, M. M. Erdoğan & A. Kaya (Ed.), 1. Basım, 193–220. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bartram, D., Poros, M. V., & Monforte, P. (2017). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar* (I. A. Tuncay, Çev.). Ankara: Hece Yayınları.
- Baş, T., & Akturan, U. (2017). *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri: Örnek Uygulamalı-Adım Adım Vaka Analizi* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başdaner, O. (2018). Georg Simmel: Gündelik Hayatın Ayrıntıları, İçinde A. Esgin & Çeğin G. (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529.

- Beaud, S., & Noiriel, G. (1990). Penser «l'intégration » des Immigrés. *Hommes Et Migrations*, 1133(1), 43–53. <https://doi.org/10.3406/homig.1990.1487>
- Berg, B. L., & Lune, H. (2017). *Qualitative research methods for the social sciences* (Ninth edition). *Books a la carte*. Boston: Pearson.
- Berry, J. W. (1991). Understanding and Managing Multiculturalism: Some Possible Implications of Research in Canada. *Psychology and Developing Societies*, 3(1), 17–49.
- Berry, J. W. (1992). Acculturation and Adaptation in a New Society. *International Migration*, 30, 69–85.
- Berry, J. W. (1997). Lead Article - Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34.
- Biology Articles, Tutorials & Dictionary Online (2019). Integration. <https://www.biologyonline.com/dictionary/integration>
- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *The International Migration Review*, 23(3 Special Silver Anniversary Issue), 457–485.
- Bosswick, W., & Heckmann, F. (2007). *Integration of Migrants: Contribution of local and regional authorities*. Retrieved from European Foundation for Improvement of Living and Working Conditions website: https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef0622en.pdf
- Bourdieu, P. (2015). *Ayırım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi* (G. B. Derya Fırat, Çev.). Heretik Yayıncılık.
- Bourdieu, P. (2016a). Vive La Crise! Sosyal Bilimde Heterodoksi İçin (Ümit Tatlıcan, Çev.). *İçinde Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. Baskı 33–52). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bourdieu, P. (2016b). *Akademik aklın eleştirisi: Pascalca düşünme çabaları* (İlk basım). *Metis edebiyat dışı*. İstanbul: Metis.
- Bozkurt, Ö. (2020). *Hatay'ın Yayladağı İlçesine Göç Eden Suriyelilerin Bütünleşme Süreçleri* (Doktora). Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Buchanan, I. (2001). *Michel de Certeau Cultural Theorist*. UK: SAGE Publications.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (23. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Calhoun, C. (2016). Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları (Güney Çeğin, Çev.). *İçinde Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. Baskı, 77–129). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Canbey-Ozguler, V. (2018). Göç ve Uyum Politikaları. *GSI Journals Serie B: Advancement in Business and Economics*. (1), 1–18. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/680300>
- Cantürk, S. (2020). *Türkiye'deki Nitelikli Suriyeli Sığınmacıların Vatandaşlığa Geçiş Sürecinde Sosyo-Ekonomik Kapasitenin Rolü* (Doktora). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Carrera, S. (2006). *A Comparison of Integration Programmes in the EU: Trends and Weakness*. Retrieved from The Sixth EU Framework Programme website: https://www.files.ethz.ch/isn/20627/Comparison_Integration_Programs.pdf

- Castles, S. (2010). Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36(10), 1565–1586. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2010.489381>
- Castles, S., Korac, M., Vasta, E., & Vertovec, S. (2002). *Integration: Mapping the Field* (Home Office Immigration Research and Statistics Service).
- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ceylan Sezgin, H. (2019). *İç Güvenlik Perspektifinden Suriyeli Mülteciler: Şanlıurfa Örneği* (Doktora). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Collyer, M. (2012). Migrants as strategic actors in the European Union's Global Approach to Migration and Mobility. *Global Networks*, 12(4), 505–524. <https://doi.org/10.1111/j.1471-0374.2012.00370.x>
- Coşkun, E., & Sarıalioğlu, Ö. (2020). Göç Araştırmalarında Söylem, Yöntem ve Etik: Feminist Bir Yöntem Mümkün Mü? *Fe Dergi*, 12(1), 70–81. <https://doi.org/10.46655/federgi.745812>
- Crang, M. (2000). *Relics, Places and Unwritten geographies in the work of Michel de Certeau (1925-86) içinde Thinking space*. London: Routledge.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları* (Selçuk Beşir, İçinde.) (3. Baskı). Ankara.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (İLKE)*. (17), 67–91. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217328>
- Çeğin, G. (2018). -Gündelik Hayatın Kavranışı İçin- Pierre Bourdieu' nun Kavramsal Repertuarının Verimlilikleri ve Sınırlılıkları. İçinde *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar* A. Esgin & Çeğin G. (Ed.), (405–435). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Çiçek, A. (2021). “Şeytan Tüyü”: Düzensiz Bir Göçmenin Almanya’da Hayatta Kalma Stratejileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 59–74. <https://doi.org/10.51290/dpusbe.982860>
- Çörtoğlu Koca, S., & Kavşat, F. C. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca Geçici Koruma Kararının Kapsamı, Alınması ve Sona Ermesi, 1(1), 311–348. <http://hukuk2.baskent.edu.tr/dergi/arsiv/sayi-1/8.sema%C3%A7%C3%B6rt%C4%9Fflu-candankav%C5%9Fat.pdf>
- De Certeau (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi I Eylem, Uygulama, Üretim Sanatları* (L. Arslan Özcan, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- De Certeau, Giard, L., & Mayol, P. (2009). *Gündelik Hayatın Keşfi II* (Ç. Eroğlu & E. Ataçay, Çev.). Ankara: Dost Yayınları.
- Della Porta, D., & Keating, M. (Eds.) (2015). *Sosyal Bilimlerde Yaklaşımlar ve Metodolojiler: Çoğulcu Bir Perspektif* (Sabri Gürses, Çev.). Küre Yayınları.
- Demirava, N. (2021). *Briefing-Immigration-Diversity-and-Social-Cohesion* (Oxford University). The Migration Observatory website: www.migrationobservatory.ox.ac.uk
- Deniz, A. Ç., Hülür, A. B., & Ekinci, Y. (2016). Göç, Strateji ve Taktik: Suriyeli Sığınmacıların Gündelik Hayat Deneyimleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1077–1087.
- Deniz, Ç. A., & Kentel, F. (2016). De Certeau: Operasyonlar, Strateji, Taktik ve Kent. *Tarih Okulu Dergisi*, 9(XXV), 747–761. <https://doi.org/10.14225/Joh888>

- Denzin, Norman K., Lincoln Yvonna S. (Ed.) (2011). *Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research*. The Sage Handbook of Qualitative Research (4th ed). Thousand Oaks, CA: SAGE Publications.
- Dick, P. (2008). Resistance, Gender, and Bourdieu's Notion of Field. *Management Communication Quarterly*, 21(3), 327–343. <https://doi.org/10.1177/0893318907309930>
- Douglas, J. D. (Ed.) (1970). *Understanding Everyday Life: Toward the Reconstruction of Sociological Knowledge*. Chicago: Aldine Publishing Company.
- Duman, D. (2019). Türkiye'de Göçmenlere Yönelik Entegrasyon Politikalarının Eksikliğinin Değerlendirilmesi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 44–67. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1354981>
- ECRE (2005). *The Way Forward Europe's Role in the Global Refugee Protection System: Towards the Integration of Refugees in Europe*.
- Eduardo Alonso, A. (2017). Listening for the Cry: Certeau Beyond Strategies and Tactics. *Modern Theology*, 33(3), 369–394. <https://doi.org/10.1111/moth.12333>
- Efe, H. (2018). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 01, 16–27.
- Elçin, D. (2016). Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi ile Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik ve Farklılıklar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Mayıs-Haziran (124), 9–80.
- Erdoğan, M. M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal kabul ve uyum* (1. baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları Göç çalışmaları: Vol. 16. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2018). *Suriyeliler Barometresi: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi 2017*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M. M. (2020). *Suriyeliler Barometresi 2019*. Orion Kitabevi.
- Erkal, M. E. (1998). Social Integration. *İstanbul Journal of Social Studies*. (25), 131–138. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101068>
- Erkan, S. (1996). *Kırım ve Kafkasya Göçleri (1878-1908): Tatarlar, Çerkezler, Abhazlar, Gürcüler, Ahıska'lılar, Dağıstanlılar, Çeçenler, Diğerleri*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Kafkasya ve Orta Asya Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Ersoy, Ş., & Özkan, P. K. (2021). *Does a Wall Always Just a Wall? Following the Traces of A Conceptual Metamorphosis Under the Influence of Migration Debates*. SPAD'21 International Spatial Planning and Design November 26-28, İzmir Democracy University.
- Esgin, A., & Çeğin G. (2018). Takdim: Gündelik Hayat Sosyolojisi-Amaç, Kapsam ve Sorunlar, İçinde A. Esgin & Çeğin G. (Ed.), *Gündelik Hayat Sosyolojisi Temalar, Sorunsallar ve Güzergahlar*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Esser, H. (2006). *Migration, Language and Integration*. Berlin: AKI (Social Science Research Center).
- Faist, T. (2018). *A Primer on Social Integration: Participation and Social Cohesion in the Global Compacts* (No. 161). Bielefeld: COMCAD Working Papers.
- Favell, A. (Ed.) (2014). *ECPR essays. Immigration, Integration and Mobility: New Agendas in Migration Studies Essays 1998-2014*. Colchester: ECPR Press.
- Fawcett, J. T. (1989). Networks, Linkages, and Migration Systems. *International Migration Review*, 23(3), 671–680.

- Fawcett, J. T., & Arnold, F. (Eds.) (1970). *Explaining Diversity: Asian and Pacific Immigration Systems*. Center of Migration Studies.
- Featherstone, M. (1992). The Heroic Life and Everyday Life. *Theory, Culture & Society*, 9, 159–182. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/026327692009001009>
- Felski, R. (2000). The Invention of Everyday Life. <https://warwick.ac.uk/fac/arts/english/currentstudents/undergraduate/modules/literature/theoryandtime/ltt-felski.pdf>
- Fisher, D. (2003). Immigrant closets: Tactical-micro-practices-in-the-hyphen. *Journal of Homosexuality*, 45(2-4), 171–192. https://doi.org/10.1300/J082v45n02_08
- Garcés-Mascreñas, B., & Penninx, R. (Eds.) (2016). *IMISCOE research series. Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors / Blanca Garcés-Mascreñas, Rinus Penninx, editors*. Cham: Springer Open.
- Garmany, J. (2017). Strategies of Conditional Cash Transfers and The Tactics of Resistance. *Environment and Planning a: Economy and Space*, 49(2), 372–388. <https://doi.org/10.1177/0308518X16672453>
- Geyik Yıldırım, S. (2020). *Suriyeli Kent Mültecilerinin Sosyal, Kültürel ve Ekonomik Entegrasyonu (Küçükçekmece İlçesi Örneği)* (Doktora). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Goodman, S. W. (2009). *Civic Integration Requirements and The Transformation of Citizenship* (Ph.D). Georgetown University, Washington, DC.
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022a, April 11). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022b, April 11). Uluslararası Koruma. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022c, April 24). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022d, April 24). İkamet İzinleri. <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022e, April 24). Uluslararası Koruma. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022f, July 30). Uyum Hakkında. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda>
- Göç İdaresi Başkanlığı Uyum ve İletişim Genel Müdürlüğü Göç Politika ve Projeleri Daire Başkanlığı (2022g, October 27).
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022h, December 1). Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2022i, December 21). Düzensiz Göç. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>
- Göç İdaresi Başkanlığı (2023, February 10). Avrupa Birliğinde Geçici Koruma. <https://www.goc.gov.tr/avrupa-birliginde-gecici-koruma>
- Guest, G., MacQueen, K., & Namey, E. (Eds.) (2012). *Applied Thematic Analysis*. 2455 Teller Road, Thousand Oaks California 91320 United States: SAGE Publications, Inc. <https://doi.org/10.4135/9781483384436>
- Güler, H. (2020). Göç ve Entegrasyon: Türkiye'de "Uyum" ama Nasıl? *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(Ek Sayı-1), 245–268.

- Gürkan, Ç. G., Özyurt, B., Tuna, A., Saçlı, Ç., & Tuna, M. (2020). Syrian Refugees' Integration into Working Life: Qualitative Research in Accommodation and Food & Beverage Enterprises. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(1), 164–190. <https://doi.org/10.34189/tfd.23.01.008>
- Hagen-Zanker, J. (2008). Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature. *SSRN Electronic Journal*. Advance online publication. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1105657>
- Hatipoğlu, B. (2020). *Taşrada Mülteci Kadın Olmak: Kütahya'daki Somalili Kadınlar* (Doktora). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Heckmann, F. (2006). *Integration and Integration Policies: IMISCOE Network Feasibility Study*.
- Henri Lefebvre (2012). *Gündelik Hayatın Eleştirisi I* (Işık Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Highmore, B. (2002). *Everyday Life and Cultural Theory*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203464229>
- Hughes, M. (2017). Banksy was here: State Strategy Versus Individual Tactics in the Form of Urban Art, 1(1).
- Inglis, D. (2005). *Culture and Everyday Life*. New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- İçduygu, A., Erder, S., & Gençkaya, Ö. F. (2014). *Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023:: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere*. İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Tu%CC%88rkiyenin-Uluslararası%C4%B1-Go%CC%88c%CC%A7-Politikalar%C4%B1-1923-2023_.pdf
- İçduygu, A. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç Dalgaları İçinde. *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* M. M. Erdoğan & A. Kaya (Eds.), (1. Basım, 279–294). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2580–2615. <https://doi.org/10.26466/opus.546737>
- İncetahacı, N. (2020). *Türkiye'de Bulunan Suriyeli Ailelerin Karşılaştıkları Sosyal Sorunlar ve Bu Sorunlarla Baş Etme Yöntemleri: Gaziantep Örneği* (Doktora). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karakaş, M. (2020). *Modernlik küreselleşme ve Türkiye'nin Kimlikler evreni* (İkinci Baskı). Siyaset: Vol. 9. Vefa, İstanbul: Küre Yayınları.
- Karakeçeli, E. (2015). *Aidiyet Meselesi Bağlamında Bedenin Mekânsızlığı* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Karakuş Yetkin, M. (2017). *Sığınmacıların Günlük Yaşam Deneyimleri, Temel Sorunları ve Sorunlarla Başetme Stratejileri: Eskişehir Örneği* (Doktora). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Karanfil, G., & Gürsoy, A. Ö. (2020). From Life to Its Online School: An Analysis of Alain de Botton's 'The School of Life' as Strategy and Tactic. *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*/26306220. (36), 99–118. <https://doi.org/10.17829/turcom.806579>
- Karpat, K. H. (2013). *Osmanlı'dan günümüze etnik yapılanma ve göçler* (2. baskı). Timaş Yayınları Tarih inceleme araştırma dizisi: Vol. 22. İstanbul: Timaş.

- Karpat, K. H. (2015). Önsöz. In M. M. Erdoğan & A. KAYA (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (1. Basım, XXIII–XL). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2016). Pierre Bourdieu'nün Pratik Kuramının Kilidi: Alan Kavramı, İçinde *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. Baskı, 397–419). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Keha, M. (2013). 1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'ne Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurum'un Durumu. *Ekev Akademi Dergisi*, 57(57), 91–106.
- Kırış, E. (2019). Fransız Sosyoloji'sinde Gündelik Hayat Çalışmaları. *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(9), 131–145.
- Kızılay, Ş. E. (2011). Küreselleşme, Madun Kamusalılığı ve Taktikler: Afyon Çavuşbaşı Mahallesi Örneği. (3), 94–129. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/460643>
- Kim, J. (2018). Migration-Facilitating Capital: A Bourdieusian Theory of International Migration. *Sociological Theory*, 36(3), 262–288.
- Kirişçi, K., & Karaca, S. (2015). Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitlesel Mülteci Akınları. İçinde M. M. Erdoğan & A. KAYA (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (1. Baskı, 296–314). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Koçak, H., & Çetin, S. (2022). Mekânsal Yoğunlaşma ve Ayrışmanın Kentli Sığınmacıların Sosyal Uyumuna Etkisi. *İDEALKENT*, 13(38), 2934–2952. <https://doi.org/10.31198/idealkent.1134723>
- Kodaman, B., & İpek, N. (2000). Balkanlar, Girit ve Kafkaslardan Anadolu'ya Yönelik Göçler ve Göçmen İskan Birimlerinin Kuruluşu (1878-1912), 12(35), 377–417.
- Kümbetoğlu, B. (2016). *Göç Çalışmalarında "Nasıl" Sorusu. Küreselleşme Çağında Göç Kavramlar, Tartışmalar*. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kymlicka, W. (2012). Çok Kültürlülük: Başarı, Başarısızlık ve Gelecek (F. Öztürk, Çev.). *İÜHFİM*, LXX(2), 297–332. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97742>
- Ladas, S. P. (1932). *The Exchange of Minorities Bulgaria, Greece and Turkey*. New York: The Macmillian Company.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47–57.
- Lilja, M., Baaz, M., Schulz, M., & Vinthagen, S. (2017). How resistance encourages resistance: theorizing the nexus between power, 'Organised Resistance' and 'Everyday Resistance'. *Journal of Political Power*, 10(1), 40–54.
- Lilja, M., Baaz, M., & Vinthagen, S. (2013). Exploring 'irrational resistance'. *Journal of Political Power*, 6(2), 201–217. <https://doi.org/10.1080/2158379X.2013.809212>
- Lockwood, D. (1964). Social Integration and System Integration. In G. K. Zollschan & W. Hirsch (Ed.), *Social Change: Explorations, Diagnoses and Conjectures* (370–383). Schenkman Publishing Company.
- Mabogunje, A. L. (1970). Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration. *Geographical Analysis*, 2(1), 1–18. <https://doi.org/10.1111/j.1538-4632.1970.tb00140.x>
- Massey, D. S. (1990). Social Structure, Household Strategies, and the Cumulative Causation of Migration. *Population Index*, 56(1), 3–26.

- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431–466. <https://www.jstor.org/stable/pdf/2938462.pdf>.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014). Uluslararası göç kuramlarının bir değerlendirmesi. *Göç Dergisi*, 1(1), 11–46. <https://doi.org/10.33182/gd.v1i1.546>
- McAuliffe, M., & Triandafyllidou (Eds.) (2022). *World Migration Report-2022*. Geneva. https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-EN_0.pdf?fbclid=IwAR0X3_UJ4m5sk4pBDn-UYPPAFGaPVzfCH1wmyourvGWms6_kYWObd3kslqY
- Menekşe, T. (2018). Türk Uluslararası Koruma Sisteminde Karar Merkezleri, 4(2), 190–231.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber* (Selahattin Turan Çev. Ed., Çev.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Mouzelis, N. (2016). Katılımcı-Toplumsal Bütün Sorunu: Parsons, Bourdieu, Giddens (Ümit Tatlıcan, Çev.). In *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. Baskı, 187–226). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mücen, B. (2014). Bourdieu'yu Kullanmak: Bilimsel Nesnenin İnşası. *Cogito*. (76), 350–364.
- Neuman, W. L. (2017). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Sedef Özge, Çev.) (9. Baskı, Cilt 1). İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Oran, B. (1986). *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları. <https://xfs-1.ikon-x.com.tr:8880/mulkiye/2015/09/2.pdf>
- Öztürk, Ö. N. (2017). Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi*, 66(1), 201–264. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/621472>
- Pallis, A. A. (1925). Racial Migrations in the Balkans during the Years 1912-1924. *The Geographical Journal*, 66(4), 315–331. https://www.jstor.org/stable/pdf/1782944.pdf?refreqid=excelsior%3A2963bd1eac7ce1219aac58bd3cb6f94&ab_segments=0%2Fbasic_phrase_search%2Fcontrol&origin=
- Park, R. E., & Burgess, E. W. (2017). *Asimilasyon ve Sosyal Kontrol: Sosyoloji Bilimine Giriş II* (Pınar Sayar Kızılçalı, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Perruchoud, R., & Redpath-Cross, J. (Ed.) (2017). *Göç Terimleri Sözlüğü* (2. Baskı). Uluslararası Göç Örgütü.
- Perşembe, E. (2009). Almanya da Çokkültürlü Yapının Ayrıştırılan Unsuru Olarak Müslümanlar ve Entegrasyon Deneyimleri. *Milel ve Nihal*, 6(2), 233–263. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/109552>
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256–266.
- Phillimore, J., & Goodson, L. (2008). Making a Place in the Global City: The Relevance of Indicators of Integration. *Journal of Refugee Studies*, 21(3), 305–325. <https://doi.org/10.1093/jrs/fen025>
- Piore, M. J. (1979). *Birds of Passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1057/9781137322425.0008>
- Pollini, G. (2005). Elements of a Theory of Place Attachment and Socio-Territorial Belonging. *International Review of Sociology*, 15(3), 497–515.

- Pratten, D., & Napolitano, V. (2007). Michel de Certeau: Ethnography and the Challenge of Plurality. *Social Anthropology*, 15, 1–12. https://ora.ox.ac.uk/catalog/uuid:3eaf3681-cb9b-4155-88f9-4947b11de72d/download_file?file_format=application%2Fpdf&safe_filename=intro-DC-3%2Bjanfinal.pdf
- Ravenstein, E. G. (1885). The Laws of Migration: The Laws of Migration. *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2), 167–235. <https://www.jstor.org/stable/2979181>
- Ravenstein, E. G. (1889). The Laws of Migration. *Journal of the Royal Statistical Society*, 52(2), 241–305. <https://doi.org/10.2307/2979333>
- Robinson, R. (2005). *Beyond The State-Bounded Immigrant Incorporation Regime: Transnational Migrant Communities: Their Potential Contribution to Canada's Leadership Role and Influence in a Globalized World*. Ottawa.
- Sağıroğlu, A. Z., & Yılmaz, İ. H. (2021). *Yabancılarla Birlikte Yaşamak Mamak Örneği: Göç Çalışmalarında Bir Karma Yöntem Araştırması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Saydam, A. (1997). *Kırım ve Kafkas göçleri, (1856-1876). Türk Tarih Kurumu yayınları. XVI. dizi: sayı 75*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Saygın, S., & Hasta, D. (2018). Göç, Kültürleşme ve Uyum. *Psikiyatride Guncel Yaklasimler- Current Approaches in Psychiatry*, 10(3), 302–323. <https://doi.org/10.18863/pgy.364115>
- Scott, J. (1995). *Tahakküm ve direniş sanatları: Gizli senaryolar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Scott, J. C. (1989). Everyday Forms of Resistance. *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 4, 33. <https://doi.org/10.22439/cjas.v4i1.1765>
- Scott, J. C. (2008). *Weapons of the Weak: Everyday Forms of Peasant Resistance*. New Haven: Yale University Press. <https://www.degruyter.com/isbn/9780300153620> <https://doi.org/10.12987/9780300153620>
- Shaw, S. J., & Shaw, E. K. (1977). *History of the Ottoman Empire and modern Turkey: Reform, Revolution and Republic The rise of modern Turkey, 1808-1975 (II)*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sıgır, Ü. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri (2. Baskı)*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Simmel, G. (2019). Yabancı (Kübra Esen, Çev.), *İçinde Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* Levent Ünsaldı (Ed.), (2nd ed., 27–34). Ankara: Heretik.
- Sözer, A. (2019). Göç, Toplumsal Uyum ve Aidiyet. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(28), 418–431. <https://doi.org/10.35675/befdergi.643948>
- Sputnik Türkiye (NaN). AB ile ‘göçmen anlaşması’ 5 yılını doldurdu: Türkiye sığınmacıların ‘bekleme odası’ olarak mı kalacak? <https://sputniknews.com.tr/20210321/ab-ile-gocmen-anlasmasi-5-yilini-doldurdu-turkiye-siginmacilarin-bekleme-odasi-olarak-mi-kalacak-1044081511.html>
- Stark, O. (1991). Migration in LDCs: Risk, Remittances, and the Family. *Finance & Development*, 39–41.
- Stark, O., Taylor, E. J., & Yizhaki, S. (1986). Remittances and Inequality. *The Economic Journal*, 96(383), 722–740.
- Strang, A., & Ager, A. (2010). Refugee Integration: Emerging Trends and Remaining Agendas. *Journal of Refugee Studies*, 23(4), 589–607. <https://doi.org/10.1093/jrs/feq046>

- Süverdem, B., & Ertek, B. (2020). İki Dillilik ve İki Kültürlülük: Göç, Kimlik ve Aidiyet. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 183–207. <https://doi.org/10.34137/jilses.826142>
- Şen, H., & Unat, D. B. (2019). Daily Life Practices of Syrian Immigrants: The Case of Mardin. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 20(45), 159–177. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/897828>
- Şengül, İ. (2021). *Geçici Koruma Rejimleri ve Kalıcılığa Geçiş: GAV Çalışma Raporu*.
- Şimşek, D. (2019). Türkiye'de Mülteci Entegrasyonu: Zorluklar ve Olanaklar. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 172–187. <https://doi.org/10.30784/epfad.596262>
- T.C. Bakanlar Kurulu Geçici Koruma Yönetmeliği (2014).
- Tanoğlu, A. (1952). Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951). *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 14, 129-161. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/8228>
- TDK (2023, January 13). reaksiyonun anlamı. <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK Sözlük Anlamı (2021a, April 21). <https://sozluk.gov.tr/>
- TDK Sözlük Anlamı (2021b, April 21). <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekindal, M., & Uğuz Arsu, Ş. Nitel Araştırma Yöntemi olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. (20), 153–182. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1355632>
- Tilly, C. (1991). Domination, Resistance, Compliance... Discourse.
- Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı (2022, May 20). Uyum Hakkında. <https://www.goc.gov.tr/uyum-hakkinda>
- Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Haziran 2022 – Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (2022a, July 24). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- Türkiye'deki Suriyeli Sayısı Kasım 2022 – Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (2022b, December 29). <https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- UNHCR (2001). Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework. Retrieved from <https://www.unhcr.org/3ae68f3c24.html%3E>
- Ünsaldı, L. (2019). Takdim. In Levent Ünsaldı (Ed.), *Heretik Yayınları Sosyoloji Dizisi: Vol. 13. içinde;Yabancı: Bir ilişki biçimi olarak ötekilik* (2. Baskı, 7–16). Ankara: Heretik.
- Ünver, O. C. (2015). Azerbaycan Türkleri Örneğinde Avrasya Coğrafyasından Türkiye'ye Yönelik Yüksek Nitelikli İnsan Göçü, İçinde (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* M. M. Erdoğan & A. Kaya (1. Baskı, 245–257). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Vinthagén, S. [S.], & Johansson, A. (2013). "Everyday Resistance": Exploration of a Concept and its Theories. *Resistance Studies Magazine*. (1), 1–46.
- Wacquant, L. (2016). Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi (Ümit Tatlıcan, Çev.). içinde *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* (4. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Wallece, R., & Wolf, A. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları* (R. A. Leyle Elburuz, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Wallerstein, I. (2011). *Dünya-sistemleri analizi: Bir giriş* (E. Abadoğlu & N. Ersoy, Çev.) (2. Baskı). *Düşünce dizisi: Vol. 15*. İstanbul: Bgst Yayınları.
- Wallerstein, I. (2015). *Modern Dünya Sistemi I* (Latif Boyacı, Çev.). İstanbul: Yarın.
- Woodhead, L. (2016). Strategic and Tactical Religion. In N. M. Dessing (Ed.), *Ashgate AHRC/ESRC religion and society series. Everyday lived Islam in Europe*. London, New York: Routledge.
- Yabancı ne demek TDK Sözlük Anlamı (2022c, November 23). <https://sozluk.gov.tr/>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (2013).
- Yakut, K. (2015). Kırım Tatarları ve Nogayların Osmanlı İmparatorluğu'na Göçleri (1783-1922). İçinde M. M. Erdoğan & A. Kaya (Ed.), *Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. yüzyıldan 21. yüzyıla Türkiye'ye göçler* (1. Baskı, 118–132). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yalçın, C. (2002). Çokkültürcülük Bağlamında Türkiye'den Batı Avrupa Ülkelerine Göç, 26(1), 45–60.
- Yalçın, C. (2004). Göç Sosyolojisi, Ankara: Anı Yayıncılık
- Yalçın, H. (2022). Bir Araştırma Deseni Olarak Fenomenoloji, 22(Özel Sayı 2), 213–232. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2864502>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, S. (2012). Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri. *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8(16), 75–92.
- Yılmaz, G. G. (2017). Gündelik Hayat Sosyolojisinden Kente ve Kültüre Bakmak; Certeau'cu Bir Taktik Alanı Olarak Kent, içinde; *Sosyal Bilimlerde Kültür Tartışmaları* C. Ergun & S. Öğrekçi (Ed.) (64–78). Gece Kitaplığı.
- Yılmaz, G. G. (2013). Tactics in Daily Life Practices and Different forms of Resistance: The Case of Turks in Germany. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 82, 66–73. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.226>